

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**17. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
HANEHALKLARI: İSTANBUL ŞER'İYYE SİCİLLERİ
ÖRNEĞİNDE**

Yüksek Lisans Tezi

ESMA GÜL YETİŞ

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

**17. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
HANEHALKLARI: İSTANBUL ŞER'İYYE SİCİLLERİ
ÖRNEĞİNDE**

Yüksek Lisans Tezi

ESMA GÜL YETİŞ

Danışman: PROF. DR. EROL ÖZVAR

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Esmâ Gül Yetiş'nin 17.YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HANEHALKLARI: İSTANBUL ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÖRNEĞİNDE adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23.06.2015 tarih ve 2015-22/19 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...10.../...07.../...2015...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. EROL ÖZVAR	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AHMET TABAKOĞLU	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. FEHMİ YILMAZ	

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyisim	: Esmâ Gl Yetiş
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Tarihi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Erol zvar
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans- Temmuz 2015
Anahtar Kelimeler	: Şer'iyye Sicilleri, Tereke, Osmanlı Hane halkları, İstanbul

ÖZET

17. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HANEHALKLARI: İSTANBUL ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÖRNEĞİNDE

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi kaynakları arasında Şer'iyye sicilleri oldukça önemlidir. Şer'iyye sicillerindeki kayıtlar yoluyla Osmanlı tarihi hususunda idari, iktisadi, hukuki ve toplumsal konular hakkında bilgi edinilmektedir. Böylece siciller ait olduğu kaza ve dönem hakkında değerli bilgiler içermektedir. Şer'iyye sicilleri, Şer'i mahkemelerce kayda alınmıştır. Bu kayda alma işleminde yetkili olan kişiler, Kadılardı. Kadı, bulunduğu kazanın hâkimi, mülki amiri ve halkın her konuda müracaat ettiği yetkili kişiydi. Bu çalışmanın temelini Şer'iyye sicillerinde bulunan tereke kayıtları oluşturmaktadır. Tereke kayıtlarında ölen kimselere dair bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı aile tarihi araştırmalarında değerli belgeler olan tereke kayıtları, içerdiği çeşitli tarihsel veriler ile aile üzerine yapılan demografik çalışmaların başta gelen kaynaklarıdır. Bu alışmada İstanbul bölgesine ait 1606-1691 yılları arasına ait veriler incelenmiştir. Öncelikle kayıt sahibi kimseler kadın ve erkek olmalarına göre ayrılmıştır. Daha sonra Müslim ve gayrimüslim olmalarına göre ayrılmıştır. Ayrıca eş ve ocuk sayıları belirtilmiştir. Bunun yanı sıra kişilerin medeni durumlarına ve unvanlarına göre ayırım yapılmıştır. Aile büyüklüklerini hesaplamada önemli faktör olan hane başına düşen ortalama ocuk sayıları belirtilmiştir. Hane halkları, nüfusa ait veriler sunması ve iktisadi bir birim olması sebebiyle önem taşımaktadır. Bu çalışmada 1606-1691 yılları arası İstanbul rneği ile Osmanlı hane halklarına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca Şer'iyye sicilleri, kadılık kurumu ve Osmanlı aile kurumu üzerinde durulmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Esmâ Gl Yetiş
Field	: Economics
Programme	: History of Economics
Supervisor	: Professor Erol zvar
Degree Awarded and Date	: Master – July 2015
Keywords	: şer'iyye Registers, Tereke, Ottoman Households, Istanbul

ABSTRACT

THE OTTOMAN HOUSEHOLDS IN THE SEVENTEENTH CENTURY: A CASE STUDY OF ISTANBUL

şer'iyye registers are one of the most important resources of Ottoman history. Administrative, economical, legal and social issues about Ottoman history can be derived from the records in *şer'iyye* registers. So registers contain precious information about the town and the time period they belong to. *şer'iyye* registers were recorded by *şer'i* courts. *Kadı*s are the authorized people in the recording process. *Kadı*, is the judge of the town, the administrative authority and the person in charge to whom people apply in all courses. The main sources of this thesis are the *tereke* records in the *şer'iyye* registers. The information about dead people exists in the *tereke* records. *Tereke* records which are valuable documents in Ottoman family studies, are the first sources of demographic studies on family with including various historical data. In this study, datas between 1606 and 1691 of Istanbul region were examined. Firstly, the people who are recorded in registers were seperated according to being muslim or non- muslim. Also the number of spouse and child were remarked. Additionally, people were distinguished according to their marital status and titles. Average number of child per house were indicated, which is important in determining family sizes. Households, besides being an economical unit, have importance by presenting data about population. In this study, evaluations about Istanbul households were made for years 1606-1691. Also *şer'iyye* registers, institution of *Kadı* and Ottoman family institution were emphasized.

ÖNSÖZ

Aile büyüklerine yönelik daima tartışma ve araştırmalar söz konusu olmuştur. Farklı dönem ve yerlere göre Osmanlı hane halklarına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sayesinde Osmanlı ailesi hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bir hanede ortalama kaç kişinin bulunduğu, çocuk sayılarının tespiti, eş sayılarının tespiti Osmanlı toplumu hakkında fikir sahibi olmamıza olanak sağlamaktadır. Çalışmamızda, Osmanlı hane halklarına yönelik, İstanbul örneğine ile 1606-1691 yılları arasında, Şer'iyeye Sicillerinde bulunan tereke kayıtları vasıtasıyla değerlendirmeler yapılmıştır. Hane halkı, toplumsal bir birim olmasının yanı sıra iktisadi bir birim olarak da önem taşımaktadır. Hane halklarına dair veriler yoluyla demografik göstergeler ortaya çıkmaktadır. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nda hane halkları hakkında niteliksel ve niceliksel olarak bilgiler edinilmektedir. Bu çalışma vasıtasıyla, her zaman yanımda olduklarını bildiğim aileme teşekkür ederim. Bu çalışmanın her safhasında, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, çok kıymetli saygıdeğer hocam Prof. Dr. Erol ÖZVAR'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR	vi
1.GİRİŞ	
2. OSMANLI HANEHALKLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	4
3.ŞER'İYYE SİCİLLERİ.....	9
3.1. Şer'iyye Sicillerinin Tanımı.....	9
3.2. Şer'iyye Sicillerinin Muhtevası ve Önemi.....	11
3.3. Şer'iyye Sicillerinde Kayıt Usulü ve Belge Çeşitleri.....	13
3.4. Şer'iyye Sicillerinin Tarihi Gelişimi.....	16
3.5. Şer'iyye Sicillerinin İktisat Tarihi Açısından Önemi.....	18
3.6. Şer'iyye Sicillerindeki Tereke Kayıtları.....	19
3.6.1.Tereke Kayıtlarının Muhtevası ve Önemi.....	19
3.6.2. Tereke Kayıtlarının Hane Çalışmaları için Önemi.....	25
3.6.3. Defterlerin Tanıtılması.....	26
4.KADILIK KURUMU.....	30
4.1. Kadı'nın Tanımı.....	30
4.2. Kadılığın Tarihi Gelişim Süreci.....	31
4.3. Osmanlı Devleti'nde Kadılar.....	33
4.3.1. Kadıların Dereceleri ve Tayinleri.....	34
4.3.2. Kadılık Müddeti.....	35
4.3.3. Kadı Naibleri.....	36
4.3.4. Kassamlık	37
5. OSMANLI TOPLUMUNDA AİLE KURUMU.....	38
5.1. Ailenin Oluşumu.....	38
5.2. Ailenin Temel Unsurları.....	40
6. İSTANBUL ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÖRNEĞİNDE 17. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HANEHALKLARI.....	44
6.1. Kayıtlardaki Kişilerin Sayılarının Tespiti.....	44
6.2. Kayıt Sahiplerinin Medeni Durumlarına Göre Tespiti.....	48
6.3. Çocuk Sayıları.....	58
7. SONUÇ.....	66

8. EKLER.....	68
9. KAYNAKÇA.....	83

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Kişilerin Cinsiyetine Göre Ayrımı (1606-1691)	46
Tablo 2: Kişilerin Dini Durumlarına Göre Ayrımı (1606-1691).....	47
Tablo 3: Kişilerin Dini ve Cinsiyet Durumuna Göre Ayrımı (1606-1691).....	48
Tablo 4: Kişilerin Medeni Durumlarına Göre Ayrımı.....	49
Tablo 5: Kişilerin Din- Cinsiyet Ayrımı Bakımından Ailelerinin Durumu.....	51
Tablo 6: Birden Fazla Eşle Evli Olan Müslim Erkeklerin Durumu.....	53
Tablo 7: Unvanı Olan Kayıt Sahiplerinin Ailelerinin Durumu.....	57
Tablo 8: Çocuk Gruplarına Göre Toplam Çocuk Sayısı.....	59
Tablo 9: Çocuk Gruplarına Göre Müslim Ailelerin Toplam Çocuk Sayısı.....	60
Tablo 10: Çocuk Gruplarına Göre Gayrimüslim Ailelerin Toplam Çocuk Sayısı.....	61
Tablo 11: Kız ve Erkek Çocukların Büyük veya Küçük Olmasına Göre Ayrımı.....	63
Tablo 12: Hane Başına Düşen Ortalama Çocuk Sayıları (1606-1691).....	64

KISALTMALAR

<i>C.</i>	Cilt
<i>H.z.</i>	Hazreti
<i>H.</i>	Hicri
<i>M.</i>	Miladi
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>SBE</i>	Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>TTK</i>	Türk Tarih Kurumu
<i>yy.</i>	Yüzyıl

1.GİRİŞ

Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı tarihi hakkında hukuki, idari, iktisadi, sosyal, kültürel gibi konular hususunda birincil kaynak niteliği taşımaktadır. Siciller, Şer'i mahkemelerce kayda alınmıştır. Bu kayıtlar aracılığıyla niteliksel ve niceliksel olarak değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu çalışmanın temelini de oluşturan Şer'iyye sicillerinde bulunan tereke kayıtları, özellikle hane nüfusuna yönelik bilgiler sunmaktadır. Tereke kayıtlarında ölen kimselere dair bilgiler bulunmaktadır. Ölen kişilerin varislerine terk ettiği her türlü eşya, mal, servet gibi unsurların ayrıntılı dökümü tereke kayıtlarında bulunabilmektedir. Bu bilgiler içerisinde hane nüfusunu tespit etmede mirasçılar oldukça önemlidir. Nitekim ölen kimselerin, o anda mevcut bulunan mirasçıları vasıtasıyla hane nüfusuna yönelik değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. Bu çalışmanın amacı İstanbul'a ait Şer'iyye sicilleri örneğinde ölen kimselerin geride bıraktığı mirasçıları tespit ve tasnif ederek aile büyüklükleri üzerine ve Osmanlı hane halkları hakkında bir değerlendirme yapmaktır. Çalışmanın içerisine aldığı yıllar 1606- 1691 yılları arasındadır. Siciller, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezinin yayınlamış olduğu ciltler arasından seçilmiştir. Bu çalışmanın içeriğini oluşturan siciller; İstanbul (sur içi İstanbul), Eyüp ve Galata bölgelerinden oluşmaktadır.¹

Temel olarak nüfus ile ilgili sayısal verilerin değerlendirilmesi yoluyla ortaya çıkan demografik araştırmalarda, doğum ve ölüm oranları, toplumların nüfus kütleleri ve bu nüfusa ilişkin yaş, cinsiyet ve toplumsal gruplar arasında dağılımı, toplumsal yapıyı meydana getiren en önemli kurum olan ailenin sayısal büyüklüğü ve karakteristik özelliklerine dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca nüfusun coğrafi bölgelere göre yayılışı ve konumlanışı gibi konular ele alınmaktadır.² Aile büyüklükleri üzerine daima tartışma ve araştırmalar söz konusu olmuştur. Özellikle demografi hususunda hane çalışmaları dikkat çekmektedir. Yapılan belli başlı çalışmalar bu çalışma için kaynak niteliği

¹ Siciller, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi tarafından 2008 yılında proje olarak başlatılmış, 25 Ocak 2014 yılında internet erişimine açılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız www.kadisicilleri.org

² Fatih Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, Tarih Dergisi, C:2, S:54, İstanbul, 2012, ss.91-92

taşımaktadır. Nitekim demografiye yönelik çalışmalar iktisadi büyüme ve gelişme açısından da önem arz etmektedir. Hane halkları bir toplumun temelini oluşturmasının yanı sıra iktisadi bir karar mekanizmasıdır. Bir hane içerisinde yaşayan kimseler tüketim kararlarında ortak hareket ederler ve tüketici kesiminde bulunurlar. Hane halkı vasıtasıyla bir ülkede ailelerin sayısal verileri ile demografik göstergelerin yanı sıra vergi veren sayısının tespiti, sahip olunan servetlerin bilgisi v.b. konular hususunda bilgiler edinilmektedir. Hane halkı nüfusuna yönelik çalışmalarda Şer'iyeye sicillerinden faydalanılarak elde edilen tereke kayıtları önemli bilgiler vermektedir. Özellikle eş ve çocuk sayıları ile değerlendirmeler yapılmaktadır. Örneğin eş sayılarının tespiti ile Osmanlı toplumunda birden fazla eşle evliliğin veya tek eşliliğin yaygın olup olmadığı hususu dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada Şer'iyeye sicilleri temel dayanak noktasıdır ve Şer'iyeye sicillerine dair bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı için önemli bir kurum olan kadılık kurumu ve Osmanlı aile kurumuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır. İncelediğimiz siciller içerisinden elde edilen kayıtlar tasnif edilmiştir. Buna göre çalışmamızda kayıt sahibi olan kimselerin, erkek ve kadın ayırımına göre tasnifi bulunmaktadır. Bu kimseler, dini durumlarına göre Müslim ve gayrimüslim olarak belirtilmiştir. Bu kimselerin medeni durumlarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Böylece evli olanların sayısının çokluğu veya azlığına göre evliliğin yaygın olup olmadığına dair bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır. İlaveten tek eşliliğin veya çok eşliliğin yaygın olup olmadığı konusunda bir değerlendirme bulunmaktadır ve birden fazla eşle evli olan Müslim erkekler ayrıca belirtilmiştir. Toplumda belli bir statüye sahip olan kimseler değerlendirme yapmada önemlidir. Belli bir unvana sahip olan kimselerin durumları da belirtilmiştir. Kayıt sahibi kimselerin mirasçılara göre ayırımı bulunmaktadır. Mirasçı olarak geride eş, çocuk, anne, baba ve kardeş olarak kalanlar ve varsa diğer mirasçılar ayrıca belirtilmiştir. Diğer mirasçılar mirastan hissesi olan yakın akrabalara ek olarak, azad edilmiş köle sahibinin mirasçılığı ve nihayetinde beytülmalin mirasçılığıdır.

Aile büyüklüğünü tespit etmede en önemli faktör çocuk sayılarıdır. Çalışmamızda çocuk sayıları, Müslim ve gayrimüslim ailelere göre tasnif edilmiştir. Ayrıca bu çocukların kız ve erkek olmalarına göre ayırımı yapıp küçük veya büyük

çocuk olup olmadığına göre de tasnifleme bulunmaktadır. Nitekim çocukların büyük veya küçük olarak kalması ayrıca önem arz etmektedir. Çocuk sayılarının tespiti ile hane başına düşen ortalama çocuk sayısı tespit edilmektedir. Buna göre çalışmamızda hem Müslim hem de gayrimüslim ailelerin hane başına düşen ortalama çocuk sayıları bulunmaktadır. İncelediğimiz 1606-1691 yılları arasında İstanbul geneline ait hane başına düşen ortalama çocuk sayısı ayrıca belirtilmiştir. Hane başına düşen ortalama çocuk sayıları ile aile büyüklüğü hakkında yorum yapılmaktadır. Böylece hane nüfusu hakkında bilgiler edinilmektedir.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus İmparatorluğun tümünde bütün kişilerin kayıtlarına ulaşmanın mümkün olmadığı ve olsa bile her kişinin tereke kaydının olmayabileceği hususunun göz önünde bulundurulmasıdır. Bu sebepten elde edilen sonuçlar genel bir değerlendirme yapmayı mümkün kılmaktadır. Verilerden elde edilen sonuçlar ait olduğu döneme ve şehre göre değişmekte olsa bile genel bir değerlendirme yapmak adına önem arz etmektedir.

2. OSMANLI HANEHALKLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aile kurumu Osmanlı toplumu için oldukça önemli olması sebebiyle bu konuda yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından incelemeler yapılmıştır. Nitekim seyahatnamelerde, Şer'iyeye sicillerinde ve özellikle tereke kayıtlarında, tahrir defterlerinde Osmanlı hane nüfusunu tespit etmeye yönelik araştırmalar yapılmıştır. Çalışmamızın temelini oluşturan Şer'iyeye sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtları da Osmanlı hanesi hakkında eldeki veriler ışığında yararlanmayı amaçlamıştır.

Osmanlı tarihi genel olarak iki kısımda, klasik ve yenileşme dönemi olarak ayırt edilebilir. Bunlardan ilki XVIII. yüzyıl sonlarına kadar olan kısım ki klasik dönem olarak (başlangıcının Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerine kadar gidebileceği) adlandırılabilir. İkinci kısım ise, bu dönemin sonundan 1923'e kadar olan süreyi ihtiva eder ki yenileşme dönemi olarak nitelendirilebilir.³ Osmanlı ailesine ilişkin yapılacak araştırmalarda klasik dönem için tapu sayım defterleri, avarız defterleri, miras tereke defterleri başta olmak üzere Şer'iyeye sicillerini, yenileşme dönemi için ise temettüat defterlerini, salnameler, çeşitli nüfus kayıtları önemli arşiv kaynaklarıdır.⁴ Osmanlı demografisini tespit çalışmalarında öncü isim olan Ömer Lütfi Barkan'ın ifade ettiği gibi,

*'Gerçekten, tarih ilminin şimdiye kadar muhtelif devir ve medeniyetlerin hususiyetlerini, devletin askeri ve idari teşkilatını, içtimai ve iktisadi münasebetler nizamını tetkik ve izah etmek isterken, o devir ve medeniyetlere has nüfus imkân ve zaruretlerini, memleket nüfusunun kütleli, kesafet ve dinamizmi, harita üzerindeki yayılış ve konuş şekli, yer değiştirme imkan ve sür'ati, artış nispeti, yaşlara, cinsiyete ve meşguliyet nevine göre tereküp tarzı gibi demografik amilleri hesaba katmamış olması, birçok hadiselerin ilmi bir izahtan mahrum kalmasına ve dolayısıyla tarihin diğer ilimler arasındaki itibarının layıkıyla teessüs edememesine sebep olmuştur.'*⁵

³ Ahmet Tabakoğlu, 'Osmanlı Toplumunda Aile', Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, Ankara, 1992, s.92, Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler (İstanbul, 21-25 Ağustos 1989), Ankara: TTK Yayınları, 1990, s.13-25, Erol Özvar, 'Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü', Divan İlmî Araştırmalar, C:2, S:7, 1999, ss. 135-151

⁴ Ahmet Tabakoğlu, Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.224

⁵ Ömer Lütfi Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, Türkiyat Mecmuası, X. , 1953, s.2

Ömer Lütü Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi adlı çalışmasında, tahrir defterleri vasıtasıyla hem nüfus hakkında değerlendirme yapılması hem de vergi konusunun öneme değinmiştir. Bu defterlerin sağlamış olduğu faydalardan öncelikle vergi verenleri tespit etmek, her köyün kimin tımarı veya mülkü veyahut vakfı olduğu gibi konular hakkında bilgi vermektir. Barkan, incelemeye alınan nüfus ve vergi tahrir defterlerini verdiği sonuçlardan çok fazla şüpheye düşmemek gerektiği hususuna değinmiştir. Çünkü bu defterlerin aslında vergi mükellefi olsun veya olmasın kişileri buldukları yerde, tespit ve tenkit etmekte olduğuna değinmiştir. Bu defterler vasıtasıyla vergi veren kişilerin tespit edilmesi ile her haneden erkek kişiler kayıt edildiği için hane hakkında değerlendirme yaparak nüfus tespitine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur.⁶

Fakat tahrir defterleri hane sahibi olan ve vergi mükellefi yaşına gelmiş erkek kimselerden oluştuğu için hane halkı hakkında net rakamlar vermemektedir. Sadece evli olan erkek bir aile olarak kabul edilmiş, bekâr erkekler ayrıca kayıtlarda yer almıştır. Barkan, bu çalışmasında 1520-1530 yıllarında Türkiye nüfusunu değerlendirmiştir. Hane içerisinde bulunan kimselerin için toplam sayıyı temsili olarak '5' rakamını kullanmıştır. Barkan, Türkiye'nin tam olarak bütün şehir, kaza ve köylerini içine almamış ve 12-13 milyonluk bir nüfus tespiti yapmıştır.⁷

Önemli bir araştırma örneğini de Nejat Göyünç'ün, Hane Deyimi Hakkında adlı makalesinde bulmak mümkündür. Göyünç, hane sayısı tespitine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. 16. yüzyıla ait belgelerde, özellikle Tahrir defterlerinde kullanılan hane teriminin bir vergi hanesi olduğunu vurgulamıştır. Hane katsayısı ile ilgili verilerin 16.yüzyıla nazaran 19. yüzyılda daha net olduğunu dile getirmiştir. Esasında Göyünç, 19. yy. da yoğun göçlerin yaşanması ile Osmanlı imparatorluğuna yerleşen bu kimselerin hane tespitinin yapılmış olmasına dikkat çekerek bunun önemini vurgulamıştır. Bu düşünçeden hareketle yeni kurulan göçmen köylerine ait veriler ışığında hem kayıtlardaki kimselerin yakınlık derecesi olabileceğine

⁶ Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, s.9

⁷ Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, s.12

hem de hane ve nüfus arasındaki oranı ortalama bir değer olarak belirterek ve nüfus-hane oranı bulmak istemiştir.⁸ Genel olarak nüfus hane oranını 4.17 gibi bir değer olarak saptamıştır.⁹ Hane katsayısına ilişkin tam bir katsayı saptanamamış olmasına rağmen ortalama veriler sunulmuştur.

Ronald C. Jennings, 16.yüzyılda Anadolu'nun bazı şehirleri örneğinde kentsel nüfus üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Bu şehirler, Kayseri, Karaman, Amasya Trabzon ve Erzurum'dur. Tapu sayım defterlerinden istifade ederek hane başına düşen nefer sayısını hesaplamıştır. Özellikle kent nüfusu üzerinde duran Jennings, şehirlerin farklı politik, ekonomik hatta coğrafik şartlarda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca nüfus üzerinde göçlerin önemli etkisi olduğunu vurgulamıştır. Hane başına düşen nefer oranının şehirlere göre değişkenlik gösterdiğinin ifade etmiştir. Burada neferden kasıt aile reisi konumunda olan kimsedir. Bu kişilerin kayıtları ile hane sayıları belirtilmiş ve şehirlere ait genel nüfus hakkında değerlendirme yapmıştır. Kayseri, Amasya, Trabzon ve Karaman'ın önemli kent merkezi olduğunu vurgulamıştır. Çalışmasında, bu şehirlerin çoğunda 16. Yüzyıl için hissedilir derecede nüfus artışı olduğunu vurgulamıştır.¹⁰

Temelde hane düzeyinde vergi mükellefi olan yetişkin erkeklerin kayıtlarını içeren bir diğer ifadeyle kayıt birimi olarak vergiye tabi haneyi (hane reisini) dikkate alan tahrir defterleri, Osmanlı nüfusuna dair mühim bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Bu kayıtlar, demografik açıdan ait olduğu yerleşim yeri ve belirli bir tarihteki toplam nüfus hakkında dolaylı bilgiler vermektedir.¹¹

Şer'iyeye sicillerinden faydalanılarak yapılan çalışmalara Ömer Lütfi Barkan'ın Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)' ni örnek verebiliriz. Barkan, bu çalışmasında tereke defterlerini incelemiş ve bu kayıtlardan elde edilen veriler aracılığıyla aile nüfusu tespitinde bulunmuştur. Örneğin çalışmasında %92,8 oranında tek eşliliğin yaygın olduğu iki ve üç kadınla evli olan erkek sayısının az olduğunu belirtmiştir. Buna göre birden fazla evlilik oranı %5-12 arasında değişmekte

⁸ Nejat Göyünç, Hane Deyimi Hakkında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S:32, 1979, s.334

⁹ Göyünç, s.345

¹⁰ Ronald C. Jennings, Urban Population In Anatolia In The Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum, International Journal of Middle East Studies, Vol:7, 1976, ss.21-57

¹¹ Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografisi Araştırmaları, ss. 93-94

olduğunu vurgulamıştır.¹² Aile ile ilgili bilgi vermesinin yanı sıra bulunduğu bölgenin sosyal, iktisadi durumlarını da incelemiştir. Tereke kayıtları esasında yalnızca aile açısından bilgiler sunmuyor aynı zamanda iktisadi yönden de bilgiler sunuyor. Ayrıca Barkan, bu kayıtların incelenmesine öncülük etmiştir.

Hüseyin Özdeğer'in Bursa Şehri Tereke Defterleri (1463- 1640) adlı eserinde Bursa şehrine ait tereke defterleri vasıtasıyla yine aileye yönelik saptamalarda bulunulmuştur. Özdeğer'in kayıtlar vasıtasıyla elde ettiği bilgilere göre tek eş ile evliliğin yaygın olduğu, iki veya üç evliliğin çok az düzeyde olduğunu belirtmiştir.¹³ Yine aileye ait veriler olarak çocuk sayısı ve hane büyüklüğüne yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur.

Özdeğer, çalışmasında Bursa şehrinde yaşayanlar, köylerde yaşayanlar ve askeri sınıf mensupları olarak sınıflandırma yapmış ve bu yerlere ait hane başına düşen ortalama çocuk miktarını tespit etmeye çalışmıştır. Bursa şehri için ortalama: 1,85, askeri sınıf mensubu için ortalama: 2,17, köyler için ortalama: 2,86 olarak tespit etmiştir.¹⁴ Hane nüfusu değerlendirmesinde ise vefat eden kişi hayatta kabul edilerek, eş, oğul ve kızıdan oluşan bir ailede ortalama nüfus 2,65'tir. Bu aileye vefat eden kimsenin anne ve babası eklenirse hane nüfusu ortalama 2,99, eğer kız ve erkek kardeşler dâhil edilecek olursa ortalama bir hane nüfusunun 3,34 olduğunu belirtmiştir.¹⁵

Askeri Kassama ait 17. Yüzyıl İstanbul Tereke Defterlerini inceleyen Said Öztürk, yine diğer çalışmalarda olduğu gibi tereke defterleri vasıtasıyla hane yapısına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. Öztürk, yaptığı araştırmaya göre %92,35 oranında tek eşliliğin yaygın olduğunu belirtmiştir. Aile başına düşen çocuk sayısını ise 2,18 olarak tespit etmiştir.¹⁶

¹² Ömer Lütfi Barkan, Edirne Askeri Kassama'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), Türk Tarih Kurumu (TTK) Belgeler Serisi, Ankara: T.T.K. Basımevi, C:3, S:5-6 1966, s.13

¹³ Hüseyin Özdeğer, 1463-1640 yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1. Basım, 1988, s.50

¹⁴ Özdeğer, s.55

¹⁵ Özdeğer, s.58

¹⁶ Said Öztürk, Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo- Ekonomik tahlili), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995, ss. 111-114

Tereke defterlerine yönelik çalışmalar yalnızca İstanbul, Bursa ve Edirne ile sınırlı değildir. Anadolu'nun birçok şehri için de Şer'iyye sicillerinden faydalanarak çalışmalar yapılmıştır. Rifat Özdemir, Tokatta Aile'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810) adlı çalışmasında Tokat şehrine yönelik incelemeler yapmıştır. Tereke kayıtları vasıtasıyla aile hakkında saptamalarda bulunmuştur. Tokat şehrinde ailelerin en fazla bir veya iki çocuğu olduğu çok fazla çocuk sahibi olan ailelere rastlanmadığını belirtmiştir.¹⁷ Yine tek eşliliğin yaygın olduğu birden fazla evliliğin çok fazla olmadığı söz konusu olmuştur. Zimmiler üzerinde de yorumlamada bulunmuş zaten zimmilerin tek eşle evlilik yaptıklarına değinmiştir.¹⁸

Ömer Demirel, Adnan Gürbüz ve Muhittin Tuş'un Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı adlı çalışmaları söz konusu olmuştur. Bu çalışma yine tereke kayıtlarından faydalanılarak yapılmış olup 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısını kapsayan bir zaman dilimini içine almaktadır. Bu çalışma başta Anadolu'yu temsil etmek üzere Ankara, Kayseri, Konya, Sivas, Amasya, Adana, Ayıntab, Diyarbakır ve bunların yanı sıra Edirne, Manisa, Trabzon şehirlerini de içine almıştır.¹⁹ Araştırmada %80,43 gibi bir oranla tek eşliliğin yaygın olduğu belirtilmiştir. Birden fazla kadınla evlilik olarak %10 oranı tespit edilmiştir.²⁰ Aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,33 olarak saptanmıştır. Tereke sahibinin anne ve babası dâhil edilse bile ebeveynli ailelerin oranının düşük olduğu tespitinde bulunulmuştur.²¹

Tetkik edilmesi gereken bir başka konuda çocuk sayılarıdır. Çocuk sayıları bölgeden bölgeye farklılık göstermekle beraber ortalamalar birbirini destekler niteliktedir. Fakat içinde bulunulan yüzyıla göre savaşların, kıtlıkların, salgın hastalıkların veyahut afetlerin olması çocuk sayılarını düşürmüş olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca çocuk sayıları fazla olsa bile bu çocukların çoğunun bebekken veya doğumdan hemen sonra ölmüş olabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Bu yüzden de kayıtlarda bu çocukların varlığına rastlanılmaz. Bu sebepten tereke

¹⁷ Rifat Özdemir, Tokatta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810), Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986, Ankara, 1987, s.120

¹⁸ Özdemir, Tokatta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771-1810),s.106

¹⁹ Ömer Demirel, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, Ankara, 1992, s.101

²⁰ Demirel, Tuş, Gürbüz, S.102

²¹ Demirel, Tuş, Gürbüz, S.113

kayıtları bize o zamanda vefat eden kimsenin mevcut yakınları hakkında bilgi sağlar. Tam olarak net ifadeler bu gibi sebeplerden ötürü verilemese de tereke kayıtları hane çalışmalarında birincil kaynaktır. Örneğin Tahrir defterleri ile kıyaslandığında sadece erkek nüfus hesap edilmesi bir hanenin içerisinde bulunan kişileri net ifade edememektedir. Fakat tereke kayıtları çok ciddi bilgiler içermektedir.

Hane sayısına eşlerin, çocukların katıldığı çekirdek aile görünümünde bir yapıya nazaran çalışmalar da tereke sahibinin anne ve babasının da bir hane içerisinde yaşayabileceği ihtimalinde bulunmuş ortalama hane nüfusu hesaplanırken ilaveten anne ve baba da hatta kardeşlerde dâhil edilerek yorumlamalar yapılmıştır. Osmanlı toplumu yapı itibarıyla ebeveynlerle de birlikte kalmaya yatkın bir aile biçimi gösteriyor olması bunu doğrular nitelikte olmuştur. Araştırmalarda genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile görünümü olduğu ifade edilmiştir. Ve yapılan araştırmalar birbirini destekler niteliktedir.

3. ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Osmanlı tarihinin kaynakları arasında Şer'iyye sicilleri, birinci derecede önemli kaynak niteliğindedir.²² Osmanlı devletinin en önemli yargı kurumu olan Şer'i Mahkemeler; iktisadi, içtimai, askeri, idari, dini gibi konular hususunda önemli belgeler içermektedir. Bu belgeler sahip oldukları zengin birikimler sebebiyle Osmanlı tarihinin vazgeçilmez kaynaklarıdır.

3.1. Şer'iyye Sicillerinin Tanımı

Şer'iyye sicilleri ile ilgili bilinmesi gereken bazı önemli kavramlar vardır. Bu önemli kavramlar; sicil, mahzar (mahdar), sakk-i şer'i dir.

Sözlükte okumak, kaydetmek ve karar vermek demek olan sicil kelimesi şu anlamı içermektedir, insanlarla ilgili bütün hukuki olayları, kadınların verdikleri karar

²² Ahmed Akgündüz, Şer'ie Sicilleri, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988, s.10

suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kaynakları ifade eden defterlere şer'iyeye sicilleri (sicillat-ı şer'iyeye), kadı defterleri, mahkeme defterleri, zabt-ı vakayı sicilleri veya sicillat defteri denilir.²³

Huzur ve hazır olmak anlamlarını içeren mahzar(mahdar) kavramı ise Osmanlı mahkemelerine başvuran şahısların iddia ve delillerini içeren ancak kadının kararına esas teşkil etmeyen yazılı beyanlar için kullanılmıştır. Ayrıca bir konu hakkında oluşturulmuş belgenin doğruluğunu gösterir şekilde, o an da mahkemede hazır bulunan ve olaya şahit olan subaşı, muhızır ve çavuş gibi şahısların şahitliklerine ve imzalarına da mahzar (mahdar) denilir.²⁴

Şer'iyeye sicillerine ait defterlerde görülen davalar kadılar tarafından, şer'i mahkemelere husus bir düzen ve intizam içerisinde kayda alınırdı. Bu kayda alınma şekline sakk-i şer'i denilir. Daha sonra kadıların işlerinin kolaylaştırmak ve birtakım eksikliklerin olabilme ihtimali göz önünde bulundurularak bazı uygulamalara gidilmiştir. Bazı değerli âlim kadılar tarafından nasıl bir şekilde olacağı hususunda örnek kayıtlar kaleme alınmıştır.²⁵

Yazılı belgeler hazırlanırken İslam Âlemi'nde uygulanmakta olan usul, Osmanlı Şer'i mahkemelerinde de geçerli olmuştur. Yapılan tüm işlemlerin çeşitlerine göre eksiksiz kaydolunması anlayışı benimsenmiştir. İslam hukukunda, yazılı belgelerde kullanılan yöntemler, fıkıh kitaplarında eş-şurut ve el-mehadır ve's sicillat bölümlerinde belirtilmiştir. Osmanlılar, fıkıhın bütün konularıyla ilgili belge çeşitlerini Türkçe olarak düzenlemiş ve yazılı işlemlerdeki uygulamalarda bütünlük oluşturmuşlardır. Böylece hem bir standart oluşturmuşlar hem de Şer'iyeye sicilleri ile ilgili üslup birliği sağlamışlardır.²⁶

²³ Akgündüz, s.17

²⁴ Murat Haniççe, 1812-1813 (16 Numaralı) Tarihli Tokat Şer'iyeye Sicili, Ankara:Türk Tarih Kurumu, 2013, s.1

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s.120

²⁶ Abdülaziz Bayındır, İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması), İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1986,s.1

Tüm bu Türkçeleştirme çabalarına karşın vakfiyelerin bazı bölümleri, tereke ve aile hukukunu içeren bazı kayıtlar ve sicilleri tutan kadının göreve başladığını gösteren kısımlar Arapça olarak kayda alınmıştır.²⁷

3.2. Şer'iyye Sicillerinin Muhtevası ve Önemi

Şer'i mahkemelerde alınan kararları ihtiva eden Şer'iyye sicilleri hiçbir ayırım yapmadan bütün insanlar ile ilgili olayları ve idari düzenlemeleri yansıtır. Ayrıca Osmanlı Devletinin, hukuki, idari, dini, askeri ve iktisadi kurumları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu yönüyle bir nevi ayna görevi üstlenir. Siciller, kadıların devletin merkezi ile ilgili resmi yazışmalarını, mahalli idarelere ait düzenlemeleri içeren kararları, hukuki düzenlemeleri, halkın şikâyet ve dileklerini, ait olduğu mahallenin sosyal ve iktisadi hayatını yansıtan mahkeme kararlarını içermektedir.²⁸

Sicillerde hükümetin emirlerinin yanı sıra kadının davalarda bizzat verdiği hükümler, mahalli esnaf teşkilatına, ticaret hayatına, eşya fiyatlarına, vali veya beylerbeyi yoluyla verilen emirler neticesinde hep bu sicillere yazılır bu durumda herhangi bir kaza hakkında içtimai, iktisadi, siyasi işler burada görülürdü. Bazen daha eski bir dava münasebetiyle elde edilen değerli vesikalar aracılığıyla ülkenin bilinmeyen bir köşesi bilinmiş hale gelirdi.²⁹

Siciller muhtevası gereği, önemli tarihi olayların, mahalli yer isimlerinin, önemli kurumların tespitini içermektedir. Kadıların gönderilen ferman ve buyrukların içeriğindeki bilgiler ile tarihi malzemeler elde edilmektedir. Kadıların aynı zamanda bugünkü belediyelerin ifa ettiği hizmetleri yerine getirmesi bu ferman ve buyruklarda kendini göstermektedir. Örneğin değişik zamanlarda İstanbul'da meydana gelen yangınlarla ilgili en önemli belge Şer'iyye Sicilleri'ndedir.³⁰

Şer'iyye sicilleri, hukuk tarihine öncülük etmektedir. Nitekim şahsın hukuki meseleleri ve vakıflar hususunda şer'i hükümlerin uygulandığını görülmektedir. Aile hukuku ile ilgili kayıtlarda özellikle Osmanlı aile yapısının bilinmesi konusunda önem

²⁷ Fethi Gedikli, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.3, S.5, 2005, ss. 187-213

²⁸ Akgündüz, s.12

²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şer'i Mahkeme Sicilleri, Ülkü Dergisi, Temmuz 1935, s.366

³⁰ Akgündüz, s. 13

arz etmektedir. Buna göre Osmanlı aile yapısında evlilik, nişanlanma, boşanma, mehir gibi çok önemli konular hakkında değerli bilgiler içermektedir. Aynı zamanda miras hukuku ile ilgili kayıtların miras sözleşmeleri, tereke taksimleri, devletin mirasçılığı gibi konularındaki uygulamaları ve tereke taksiminde ortaya çıkan refah seviyelerinin tespiti gibi konularda yine şer'î hükümlerin uygulandığı görülmektedir. Eşya hukuku ile ilgili konularda insanlar arası ayırım yapılmaksızın yine şer'î hükümlerin esas olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Şer'iyye sicilleri tetkik edilerek Osmanlı hukuku hakkında değerli bilgiler elde edilmektedir.³¹

Şer'iyye sicilleri, eskiden oturlan veya oturulmayan yerleri göstermeleri sebebiyle kasaba, köy, mahalle, çiftlik isimleri gibi yerleşme tarihimiz açısından kıymetli belgelerdir. Ayrıca Şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtlarında bulunan ra'ic listelerinde geçen eşya ve yiyecek isimleri dil ve kültür açısından katkı sağlamaktadır.³²

Şer'iyye sicillerinde şu tür belgeler bulunmaktadır:

- 1- Merkezden gelen her konuda ferman, berat ve mektupların suretleri,
- 2- Vali, mütesellim ve mutasarrıf gibi yöneticilerin çeşitli konularda sancak veya şehrin sorunlarını çözmek için gönderdikleri buyruhdular ile bunların icraatlarını gösteren kayıtlar,
- 3- Kadıların çeşitli konularda merkeze gönderdikleri ilamlar ile şehir yönetiminde kişi veya kurumlar arasında oluşan anlaşmazlıkları çözmek için verdikleri hüccetler,
- 4- Şehirde yürütülen imar faaliyetleri, şehrin mahalle listeleri, dini ve sosyal kurumların bakım ve onarımları, buralarda kullanılan malzemelerin çeşit ve fiyatları ile ilgili vesikalar,
- 5- Şehrin nüfusunu, nüfusun irki ve dini yönden ayrımının yapılması, bu nüfusun maruz kaldığı salgın hastalık ile tabii afetleri anlatan belgeler,
- 6- Evlenme – boşanma, kız kaçırma, mehir, alım, satım sözleşme ve kefalet senetleri, hırsızlık, kalpazanlık, yaralama, öldürme ile ilgili kayıtlar,

³¹ Akgündüz, ss. 13-15

³² Münir Atalar, Şer'iye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.4, Ankara, 1976, ss. 312-313

- 7- Şehirdeki esnaf toplulukları, bunların meslekleri ile ilgili ürettikleri malların çeşitleri, malların çarşı ve pazarlarda satımına ilişkin narh listeleri, usta ve ırgat yevmiyeleri,
- 8- Sancak ve şehir halkından toplanan vergi tutarları ve bu vergilerin toplanmasında kullanılan avarız hanesi ile ilgili listeler,
- 9- Para ve altın konuları ile çeşitli eşya fiyatlarını gösteren kayıtlar,
- 10- Ölen kimselerin mesleğini, mal varlığını, borçlarını, ikamet ettiği yeri ve varislerin durumunu gösteren tereke kayıtları,
- 11- Bunların dışında mahkeme tarafından önemli görülen ve kayda geçirilen çeşitli konuları kapsayan belgeler.³³

3.3. Şer'iyeye Sicillerinde Kayıt Usulü ve Belge Çeşitleri

Mahkemeye intikal etmiş olan konular ve her türlü resmi yazışmalar belirli bir düzen içerisinde kayda alınmıştır. Eski tarihli olan sicillerde vakıf tescilleri dışında diğer kayıtların genellikle bir sayfanın yarısını bile geçmediği hatta bir sayfada birden fazla kaydın bulunduğu bilinmektedir. Sicillerin oluşturduğu bu defterler ebat olarak oldukça küçük ve uzun yapıdadırlar. Bu durum Tanzimat döneminden sonra değişmiş ve mahkemelerin son kararlarında şahitlerin isim ve adresleri yazılmış ve gerekçeler daha uzun tutulmuştur. Bu nedenle ilamlar daha geniş yer kaplamışlardır. Şer'iyeye sicillerinin mahkeme tarafından muhafaza edilmesi ihtiyaçtan doğmuş olup evraklar üzerinde herhangi bir sahtekârlık yapılmasına engel olunmak istenmiştir. Bu durum muhafaza edilen belgelere gerektiğinde tekrar müracaat etme imkânı sunmuştur.³⁴

Şer'iyeye sicillerindeki kayıtlar iki şekilde sınıflandırılabilir. İlki, kadılar tarafından kayda geçirilen yazılardır. Bunlar hüccetler, ilamlar, maruzlar, müraseleler ve diğer kayıtlar olarak ayrılırlar. İkincisi, kadıların kendilerinin oluşturmadığı kendilerine gönderildiği için kayda alınan fermanlar, tayin beratları, buyruktular ve diğer hüküm çeşitleridir.³⁵

³³ Rifat Özdemir, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, 1986, ss.17-18

³⁴ Bayındır, s.2

³⁵ Akgündüz, ss.19-20

Hüccet; şahitlik, yemin veya yeminden imtina gibi bir davayı ispat eden hukuki delillere verilen isimdir.³⁶ Hüccetin Şer'iyeye sicillerindeki manası, kadı'nın hükmünü içermeyen, taraflardan birinin ikrarını ve diğerinin bu ikrarı tasdik etmesini içine alan ve üst taraftaki kısımda kadının imza ve mührünü taşıyan yazılı belgedir. Bir konu hakkında iki adet hüccet metni vardır, metnin biri ilgili taraflara verilen diğeri sicile kaydedilendir. Nitekim mahkemenin hüccet tanzim edip ilgililere vermesi ve bir nüshasının da sicile kaydedilmesi, bazı istisnai durumlar dışında olay hakkında hukuki bir çekişme olmayacağını olsa bile hücceti elinde bulunduranın lehine bir karar olacağı anlamına gelmektedir.³⁷

İlam; kadı tarafından, bir davada şeriata göre verilen hükmün üzerinde kadı'nın imzası ve mührünü taşıyan belgedir. Davacının davasını, iddia ettiği delilleri buna karşın davalının cevabı ve müdafaada bulunmuşsa dayandığı delilleri, sonuç kısmında da hâkimin hükmünü içerir. İlamların, hüccetlerden belirgin bir farkı vardır. Hüccetler esasında mahkemelerin noterlik işlemlerinin ürünüdür ve hâkimin hükmü bulunmamaktadır, buna karşın ilamlar da muhakkak hâkimin hükmü yazılı olmalıdır.³⁸

Maruzlar, arz edilen şey anlamına gelmektedir. Maruzlar, halk tarafından mahkemelere yapılan şikâyetler, kadı'nın emriyle yapılan tahkikat raporları ve naiblerin daha çok ceza ile ilgili konularda yaptıkları soruşturmalar ve neticesinde kadının verdiği kararları ve kadıların bir üstlerine arz ettikleri konuları içerir.³⁹

Kadılar birtakım resmi yazışmalarda bulunabilirlerdi örneğin merkezden gelen bir ferman gereği bir sanığın yakalanması üzerine mahallin voyvodasına veya kethüdasına resmi bir yazı gönderebilirlerdi. Kadılar, tayin edildikleri kadılık görevini resmi bir yazı ile herhangi bir naibe devredebilirlerdi. Bu şekilde kadıların kendilerine denk veya daha aşağıdaki rütbedeki kişilere veya makamlara gönderilmek üzere yazıya alınan belgelere müraseleler denilmektedir.⁴⁰

³⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuku İslamiye Kamusu, C.8, İstanbul, 1967, s.118, Aktaran: Abdülaziz Bayındır, İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması), İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986

³⁷ Akgündüz, s.21

³⁸ Bayındır, ss.3-12

³⁹ Bayındır, s.18

⁴⁰ Akgündüz, s.38

Şer'iyeye sicillerindeki kayıtlar sadece kadılar tarafından kaleme alınan belgeler değildirler. Kadılar şer'i işlemler ile ilgilenmelerinin yanı sıra buldukları yerin yürütme görevini de üstleniyorlardı. Kadıların, kendisine padişah tarafından gönderilen fermanları, beratları ve benzeri emirleri, sadrazam, beylerbeyi, kazaskerlerden gelen buyrultuları ve ilgili olunan diğer devlet teşkilatlarından gelen belgeleri Şer'iyeye sicillerine kaydederdiler.⁴¹ Bunlara kısaca değinelim.

Padişahın gelen emir ve fermanlar, iki konuda toplanabilir. İlki, padişahın İslam hukuku yoluyla içi boş yasama yetkisine dayanarak ve icra kuvvetinin başı olarak yazdığı yazılardır. Bunlar Şer'iyeye sicillerinde 'evamir ve feramin' diye bahsi geçen hükümlerdir. Padişah, anlaşmazlık olan bir şer'i konuda mevcut olan görüşlerden hangisini tercih ettiğini kadıya bildirir. Bu durumda şer'i hükümlerin icrasını teyit için yazılı emir gönderir veya düzenleme yetkisinin bulunduğu alanlarda bazı düzenleyici kaideleri kadılara bildirir. Bu şekilde oluşturan tüm kaynaklar ayrıca bir önem arz etmektedir. İkincisi, yine padişah tarafından gönderilen fakat birinci gruptaki gibi genel olmayıp hususi bireyleri ilgilendiren konulardır. Bunlar vazife atamaları, tımar dağıtımları, ticaret beratları ve benzeri konulara ilişkin olarak kaleme alınan ferman, berat ve nişanlardır. İşte bu ferman ve beratların bir sureti de ilgili yerde bulunan Şer'iyeye sicillerine kaydedilmektedir.⁴²

Osmanlı Devletinde, padişahın sonra şer'i hükümleri icra ve takip ile ilgili görevli bulunan sadrazamlar olmuştur. Sadrazamlar padişahın emirlerine dayanarak bazı konuları kadılara hatırlatabilirler. Şer'iyeye sicillerinde bulunan bir diğer kayıt olan sadrazamların yazılı emirleri demek olan buyrultulardır. Buyrultular arasında sadrazam, kaptan-ı derya, vezir, beylerbeyi ve kazasker gibi devlet ricalinin yazılı emirlerini içermektedir. Kadı tayin buyrultuları da ayrıca önem arz etmektedir.⁴³

Şer'iyeye sicillerinde yer alan ve kadıların dışındaki makamlarca kayda alınan diğer belge çeşitleri de temessük ve tezkireleri oluşturur. Aynı seviyedeki makamlar arası yazılan ve resmi bir konuyu içeren belgeler tezkireleri oluşturur. Tezkireler, arasında aynı şehir ve kasabada bulunan resmi makamların birbirlerine olan resmi

⁴¹ Akgündüz, ss. 39-42

⁴² Akgündüz, s.42

⁴³ Akgündüz, ss. 44-45

yazılarını içerir. Temessükler ise miri arazide ve gayr-i sahih vakıflardaki tasarruf hakkı sahiplerine yetkili makamlarca verilen belgeler demektir. Temessükler bir tasarruf vesikası özelliğini göstermektedir. Daha sonraları tapu tabiri bunun yerine geçmiştir.⁴⁴

3.4. Şer'iyye Sicillerinin Tarihi Gelişimi

Şer'iyye sicilleri, 15. yüzyılın ortalarından başlayarak 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanan, bu süreç içerisinde Türk tarihini, Türk sosyal hayatını, Türk siyasi ve iktisadi hayatını yansıtan en önemli tarihi kaynaklardır.⁴⁵ Esasında İslam Âlemi'nde sicil tutma ve davaların tescil edilme konusunu, İslam'ın ilk zamanlarına kadar götürmek mümkündür.⁴⁶ Kuran-ı Kerim'de geçen bir ayette, belli bir süre içerisinde yapılan borçlanmaların olması durumunda bunun kayda geçirilmesi, doğru bir şekilde yazılması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁷ Bu ayette, borçlanma ve alışveriş işlemlerinin kayda alınması belirtildiği halde hemen hemen bütün fıkıh konularını içerecek şekilde genişletilerek 'belge tanzimi' (şurut) yapılması vuku bulmuş ve bu konuda eserler telif edilmiştir.⁴⁸

Hazreti Muhammed, hayatta olduğu süre içerisinde hakkın ve adaletin sağlanması hususunda bizzat kadılık görevini ifa etmişlerdi. Bir süre sonra İslamiyet yayılmaya başladığında Hz. Peygamber tarafından gerekli yerlere kadılar tayin edilmiştir. Hz. Peygamber zamandan sonra dört halife döneminde ardından Emeviler ve Abbasiler döneminde de adaletin sağlanması hususunda ihtiyatlı davranılmıştır. Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir dönemlerinde taşraya gönderilen valilerin, kadılık göreviyle de yükümlü oldukları bilinmektedir.⁴⁹ Hz. Peygamber döneminde hukuki ve ticari akitleri kayda alan sahabeler bulunuyordu. Ayrıca Hz. Ömer döneminde mahkemeye borç senedi olarak yazılı bir vesikanın getirilmiş olması, Hz. Ali tarafından bir davanın tescil edildiğini ve duruşma sırasında tarafların beyanlarının bir kâtip tarafından kayda geçirildiği bilinmektedir.⁵⁰ Genel itibariyle bakıldığında Hz.

⁴⁴ Akgündüz, ss.46-48

⁴⁵ Uzunçarşılı, Şer'i Mahkeme Sicilleri, s.366

⁴⁶ Öztürk, s.19

⁴⁷ Kuran, Bakara Suresi, 286. Ayet

⁴⁸ Halit Ünal, Şurut-Sukuk, İslam Hukukunda Belge Tanzimi, Diyanet Dergisi, C:22, ss. 26-27, Aktaran: Öztürk, s.19

⁴⁹ Ali Himmet Berki, Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmet Han ve Adalet Hayatı, İstanbul: Kutulmuş Basımevi, 1953, s.33, Aktaran: Atalar, s. 304

⁵⁰ Fahrettin Atar, İslam Adliye Teşkilatı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1979, s.211, Aktaran: Öztürk, s.20

Peygamber zamanından itibaren ülke topraklarının genişleyip devletin teşkilatlanmasına paralel bir şekilde İslam toplumunda adliye teşkilatının giderek belirgin hale geldiği, mezheplerin oluşumu ile de yargının işleyişine ilişkin çalışmaların yapıldığı görülür.⁵¹

Gerek Türk İslam devletlerinde gerekse Anadolu Selçuklu Devletinde ve Osmanlı devletinde de olduğu gibi devletin hudutları içerisinde ve yeni dâhil olan her yere kadıların adaleti sağlaması aynı zamanda idareci göreviyle, gelen emirleri yerine getirmesi sağlanmıştır. Kadıların hem yargı işleri hem de idari işleri ile ilgili vazifelerini kayda geçirilmesi söz konusu olmuştur.⁵²

Osmanlı devletinin her döneminde hakkın ve adaletin sağlanması hususunda titizlikle davranılmış ve hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulamalara gidilmiştir.⁵³ Tanzimat döneminden sonra siciller daha detaylı hale getirilmiştir. Bu sebeple defterler daha büyük hacimli hale gelmiştir.⁵⁴ Osmanlı devletinde mahkemeler hususunda hukuki ihtiyaçlara paralel olarak yeniliklere gidilmiştir. Nitekim sicilleri kayda alma işlemleri üzerinde de özenli davranılmıştır. Şer'iyye sicillerinin bir araya toplanması ve korunması şeklinde ilk müstakil arşiv, Sultan II. Abdülhamid'in emriyle, 1894 yılında kurulmuştur. Bunun dışında çeşitli müze ve kütüphanelerde çeşitli sayıda sicil bulunmaktadır.⁵⁵ Daha sonra bu siciller, İstanbul hariç olmak üzere, milli kütüphanede Ankara'da toplanmıştır. Kütüphane tarafından korunan bu belgeler 2006 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.⁵⁶ İstanbul ve çevresine ait siciller ise İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde korunmaktadır.⁵⁷ Bunların dışında Sofya'daki Milli Kütüphane'de, Selanik'teki Makedonya Enstitüsü'nde, Üsküp'te bulunan Makedonya Tarihi Enstitüsü'nde, Şam'da, Kahire'de, Basra'da, Kıbrıs'ta da Şer'iyye sicilleri bulunmaktadır.⁵⁸

Şer'iyye sicillerinin günümüze ulaşanlarının sayısı üzerinde çeşitli rakamlardan bahsedilmektedir. Bunların bir kısmının Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünde bir

⁵¹ Fahrettin Atar, 'Mahkeme', İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, C:27, s. 339

⁵² Öztürk, s.20

⁵³ Atalar, s.306

⁵⁴ Akgündüz, s.18

⁵⁵ Bayındır, s.27

⁵⁶ Hanılçe, s. 3

⁵⁷ Gedikli, s.188

⁵⁸ Akgündüz, s.61

kısının da İstanbul Şer'iyeye Sicili Arşivinde yer aldığı bilinmektedir.⁵⁹ Fakat birtakım sebepler neticesinde çoğu sicil günümüze kadar ulaşmamıştır. Şer'iyeye sicillerinin bir kısmı zaman içerisinde meydana gelmiş olan yangınlar, savaşlar, su basmaları, bakımsızlıktan dolayı meydana gelen çürümeler ve insan eliyle oluşturulan tahribatlara uğramışlardır.⁶⁰

3.5. Şer'iyeye Sicillerinin İktisat Tarihi Açısından Önemi

Şer'iyeye sicilleri bulunduğu yerin iktisadi hayatına dair en önemli belgelerdir. 15. yy ila 19.yy arasında Türk halkının geçim tarzını, Anadolu halkının yetiştirdiği tarım ürünleri, imal ettiği sanayi mamulleri, sanat erbabının ortaya koydukları, dışarıdan gelen ve dışarıya giden eşyalar hakkında Şer'iyeye sicillerindeki kayıtlardan bilgiler elde edilmektedir.⁶¹

Şer'iyeye sicilleri, tek bir bölgeye has olmaması sebebiyle de ülke genelinde mevcut olan iktisadi durumu yansıtmakta birincil kaynak niteliğindedir. Osmanlı tarihinde yaşanan olaylar çoğunlukla merkez teşkilatına, memuriyet ve rütbe verilmesine, savaş ilanlarına ve isyanlara ait konular içerir. Oysa o yüzyıllardaki halk zümresinin hayat tarzından, geçim faaliyetlerinden, onların çalışma alanları ile ilgili ıstıraplarından bahsedilmemektedir. Hâlbuki elde mevcut bulunan binlerce Şer'iyeye sicili, değişik vesilelerle, Anadolu'nun en ücra yerinde bulunan vatandaşların, kasaba halkının yaşam tarzı ve geçim faaliyetleri hakkında bilgiler vermektedir. Her ne kadar sicillerden köy halkı tamamen görülmese de tamamen bir yabancılık da söz konusu olmamaktadır.⁶²

Şer'iyeye sicillerindeki kayıtlar, Anadolu'da var olan zanaat ve meslek çeşitlerini, toplanmış olan vergileri, cari para cinsi ve bunların değerleri, hukuki konular ile ilgili tazminatların miktarı ve cinsini, para enflasyon ve devalüasyonunu dolayısıyla hem makro hem mikro iktisat konularında gerçek tarihi seyri yansıtır.⁶³ Özellikle bu sicillerde bulunan narh kayıtları, esnaf teftişine dair tutulan zabıtlar, yerli sanayinin

⁵⁹Naci Aslan, Milli Arşivimiz İçerisinde Şer'iyeye Sicilleri Eğitim ve Terminolojisi Problemleri, I. Milli Arşiv Şurası (20-21 Nisan 1998), Ankara, s. 190, Aktaran: Hanılçe, s. 3

⁶⁰ Atalar, ss.313-314

⁶¹ Uzunçarşılı, Şer'i Mahkeme Sicilleri, s.367

⁶² Uzunçarşılı, Şer'i Mahkeme Sicilleri, s.368

⁶³ Akgündüz, s.15

korunması ve ticarete konu olan eşyanın ve sanayi mallarının belirli ölçülere tabi tutulması ve buna yönelik kontrollerin sıkı sık yapılması ile ilgili kayıtlar büyük önem taşımaktadır. Ayrıca esnaf teşkilatına yönelik olarak sanatkâr ve tüccarların iş davalarına, ihtilaflar çıkması durumunda ve ihtikâr ve istifçilik gibi olaylara karşı alınan tedbirlere ait kayıtlar iktisat tarihi açısından ayrıca önem taşır.⁶⁴

Tımarların, kimlere ne surette verildiklerine ilişkin beratlarla, bu beratların kadıların huzurunda, mültezimlere verilmelerine veya sipahileri yoluyla tapuya bağlanmaları açısından siciller bilgi arz eder. Yine vakıflara ait emlakların kiraya verilmelerine, ticaret ile ilgili davalara, vergilerin türü ve belirlenmesi hususunda, savaş zamanlarında içinde bulunulan sancak ve kazaların payına düşen imdad-i seferi ve barış zamanlarında imdad-i hazari hisselerinin toplanmasıyla, maden aranması ve işletilmesi ile ilgili vesikalar iktisat tarihi açısından değerli kayıtları içerir.⁶⁵ Kısaca ifade edilirse Şer'iyye sicillerinde bulunan kayıtlar içinde bulunduğu devrin iktisadi tarihini gösteren en önemli belgelerdir.

3.6. Şer'iyye Sicillerindeki Tereke Kayıtları

Şer'iyye sicillerinde bulunan tereke kayıtları, Osmanlı devletinin sosyal, iktisadi, kültürel, hukuki durumu gibi birçok konuda bilgiler ihtiva etmektedir. Çalışmamızın temelini de teşkil eden tereke kayıtları hane büyüklüklerini ölçmede ve buna göre Osmanlı aile yapısı hakkında değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır.

3.6.1. Tereke Kayıtlarının Muhtevası ve Önemi

Şer'iyye sicillerinin içerisinde dağınık halde bulunan ve belli başlı büyükşehirlerde müstakil olarak düzenlenmiş ve muhafaza edilmiş olan tereke kayıtları, isminden de anlaşıldığı üzere, ölen kişinin terk ettiği, menkul ve gayrimenkul her türlü malların, vasiyetlerin, alacakların, borçların, hibe gibi tasarruflardan oluşan hakların ayrıntılı bir şekilde dökümünü göstermektedir.⁶⁶

⁶⁴ Hasan Durukan, İktisat Tarihi Bakımından Malatya'ya Ait 1068/1658 ve 1130/1717 Tarihli Şer'iyye Sicilleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 1989), s.24

⁶⁵ Mümtaz Yaman, Şer'i Mahkeme Sicilleri, Ülkü Dergisi, S:68, İstanbul, 1938, s.154, Aktaran: Durukan, s.25

⁶⁶ Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), s.1

Bu şekilde kadıların emniyetinde, kassam adı verilen taksim işlerini ve tereke listelerini düzenleyen görevli memurlar aracılığıyla muhalefat tespitlerinin yapılması bu kayıtların kadılıklarda seriler oluşturacak halde fazla bir şekilde olması nedeniyle müstakil olarak tutulan kayıtlara ‘tereki defterleri’ veya ‘muhalefat defterleri’ denilmiştir. Ayrıca ‘metrukât defterleri’ bir diğer adı ile ‘kassam defterleri’ adı verilmiştir.⁶⁷

Tereke kayıtlarında, ölen kimselerin medeni durumlarına ve aile yapılarına ait bilgiler edinilmektedir. Ayrıca bu kimselerin sosyal statülerine, hayatta oldukları zamanda tasarruflarında buldukları her türlü giyim eşyası, ev eşyası, gıda eşyaları, ev, bağ, bahçe, değirmen gibi mallarına, çiftlik bina ve araçlarına, hayvan cinsi ve miktarlarına ulaşılmaktadır. Tarlalar ve bu tarlalarda bulunan ürünlerin cinsi ve miktarı, atölye ve ticarethanelerdeki malzemelerin veya ticari malların çeşit ve miktarlarını ve bu malların fiyatlarının tespiti hususunda da oldukça önemli bilgiler edinilmektedir.⁶⁸

Tereke defterleri, belirli tarihi devirlerde ve bölgelerde, toplumdaki sosyal zümreler ve bunlar arasındaki servetin dağılımına, kültürel yapıya, yaşam şartları, lüks ve konforun seviyesine, imalathaneler ve zirai faaliyetlerin yapısına, ticari münasebetlere, tüm bu servetin yapısına, cari para cins ve değerlerine dolayısıyla para tarihi gibi önemli konuların aydınlatılmasına kaynaklık etmektedir.⁶⁹

Tereke kayıtlarında, ölen kimselerin geride bıraktıkları her türlü malların şeriat usulüne göre taksim edilmesi gerekmektedir. Bu kayıt şartının birtakım sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle kadı tarafından, şer’i hükümlere göre terekenin tespit ve taksim edilmesi bu konu ile ilgilenen kimselerin isteği ile mümkün olmaktadır. Bu sebeptendir ki kadılar zorla tereke yazıp resim almazlar. Burada kısaca ifade etmek gerekirse resim (resm-i kısmet) kadı tarafından şer’i kaidelere göre yapılan tereke işlemleri için alınan ücrettir. Bir diğer yandan mirasçılar eğer *sagir* yani rüşd çağına

⁶⁷ Öztürk, s.26

⁶⁸ Barkan, Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659),s.1

⁶⁹ Barkan, Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659),s.2

erişmemiş bir çocuk ise, yetimin hakkını korumak maksadıyla kadılar kendiliğinden müdahalede bulunabilirler.⁷⁰

Tereke kayıtları tespit ve tasnif edilirken, terekenin tespiti ile ilgili mirasçılar arasında anlaşmazlıkların yaşanması, ölen kişinin borç ve alacakları ile ilgili tespit, ispat, takip ve tahsilât yapılmasını gerektiren konularda, mahkemeye yapılan müracaatlar neticesinde bir uygulamaya gidilirdi. Öncelikle kadı'nın bu konular ile ilgili ihtisas sahibi olan kassamları aracılığıyla terekeye konu olan tüm malların sayımı çıkarılır ve bilirkişiler tarafından bunların kıymetleri takdir edilerek teferruatlı bir biçimde listeler oluşturuldu. Daha sonra ölen kimse için yapılacak olan cenaze işlemleri, borçları ve şeriatı uygun olarak caiz görülen hallerde vasiyetlerin yerine getirilmesi için gereken miktarlar teker teker kaydedildikten sonra, geriye kalan eşyalar veya bu eşyaların satışından dolayı elde edilmiş olan paralar mirasçılar arasında şer'i kurallara uygun bir şekilde taksim edilmekteydi.⁷¹

İslam hukukuna göre, bir kimse malının ancak üçte birini vasiyet edebilir. Bu miktarı aşan oranlarda olursa ancak mirasçıların buna razı olması gerekir. Fakat kişinin mirasçısı olmadığı durumlarda, malın hepsi vasiyet edilebilir. Mirasçılar, mirasçılığına engel durumlar dışında vasiyet yoluyla miras hakkından mahrum edilemezler. Henüz dünyaya gelmemiş ana karnında olan çocuğa (haml'e), köle ve cariyelere vasiyet yapılabilir. Borçların ve alacak hesaplarının yapılması, vasiyetlerin yerine getirilmesi, yetim olanların haklarının yerine getirilmesi ve korunması sebebiyle ölen kimse vaktiyle bir vasi seçmemiş ise kadı tarafından bir vasi tayin edilir.⁷² Miras taksimleri İslam hukuku kaidelerine göre tayin olunur. Buna göre mirasçılarının tespiti yapılmaktadır. Mirasçılarının tespiti, miras sırası ile vuku bulmaktadır. Bunlar dokuz kısımdan oluşmaktadır.⁷³

- 1- *Eshab-ı feraiz*: bunun adedi on iki olup, on tanesi nesebi, iki tanesi de sebebidir (karı-koca) ve bunlar birinci dereceden mirasçılardır,

⁷⁰ Halil İnalçık, 15. Asır Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, C:15, S:1-4, s.52

⁷¹ Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659),s.2

⁷² Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), s.19

⁷³ Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuki İslamiyye ve İstılahatı Fikhiyye Kamusu, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1969,C:5, s.213, Aktaran: Hüseyin Özdeğer, 1463-1640 yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1. Basım, 1988,s.14

- 2- *Asaba-i nesebiyye*: birinci kısımdaki mirasçılarının hissesi terekenin tamamını kaplamazsa bunlara da miras düşer,
- 3- *Asaba-i sebebiyye*: azad edilen bir kölenin eski sahibinin dışında daha yakın bir mirasçısı yok ise mirası eski sahibine intikal eder,
- 4- *Neseben eshab-ı feraize reddet*: ikinci ve üçüncü dereceden miras alan yok ise, belirli ölçülerde hissesini artıran birinci derecedeki mirasçıları oluşturur,
- 5- *Zevi'l-erham*: bu grup genellikle ana tarafından akrabaları içine alır,
- 6- *Mevle'l- muvalat*: köle iken diyetini ödeyen veya Müslüman olurken himayesine girdiği kimse, köle olan kişinin sahibi (mevlası) olur ve mirasına girer,
- 7- *Mukarrün leh binneseb ale'l-gayr*: vefat eden kişinin sağlığında akrabası olduğunu iddia eden kimse,
- 8- *Musa leh bima zade ale-s sülüs*: yukarıda belirtilenlerden hiçbir mirasçısı olmayan kimselerin, vasiyetinin üçte birinden faydalanacak olanlar,
- 9- *Beyt-ül mal*: vefat eden kimsenin hiç mirasçısı olmazsa veya mirasçılardan artan olursa bunlar beytülmale intikal eder.

İslam miras hukukunda belirli pay sahibi mirasçıların gösterilmesi için *ashab'ül feraiz* (*eshab-ı feraiz*) terimi kullanılmaktadır. Bu grup içerisinde on bir adet mirasçı bulunmaktadır ve bu mirasçılar belirli oranlarda mirastan pay almaktadır. Bu gruba giren mirasçılar; baba, babanın babası(dede), ana, ananın anası veya babanın anası, kız, oğlun kızı, ana baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, ana bir kardeşler, koca, karı. Bunlar miras paylaşımlarına göre tasnif edildiğinde;⁷⁴

Baba; murisin oğlu veya oğlunun oğlu ile bulunduğu mirastan payı altı da bir oranındadır. Murisin kızı veya oğlunun kızı veya oğlunun oğlunun kızı ile bulunduğu altı da bir oranına ilaveten paylar dağıtıldıktan sonra varsa geriye kalan hisseyi de alır. Bu belirtilen mirasçıların hiçbirisi bulunmadığı durumda başka feraiz sahibi mirasçı yok ise terekenin tamamını var ise onlardan artan kısmı alır.

⁷⁴ Hamdi Döndüren, 'Ashab'ül Feraiz', İslam Ansiklopedisi, C:3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s.467

Babanın babası(dede); bu kısım murisin babasının babasını veya onun babasını içine almaktadır. Annenin babası olan dede ise ashab'ül feraiz grubu içine girmemektedir ve zevi'l erham grubu içine girmektedir. Murisin babasının babası eğer murisin babası sağ değilse onun yerine geçer dolayısıyla baba için geçerli olan üç farklı durum dede için de geçerli olmuş olur. Fakat baba sağ ise dedeye miras hissesi düşmez.

Ana; murisin çocukları, oğlunun oğlu veya kızı, murisin birden fazla kız veya erkek kardeşi ile birlikte bulunduğu takdirde mirastan altı da bir oranında pay alır. Murisin babası ve eşi ile birlikte bulunduğu takdirde ise eşten artan payın üç de birini alır bu durumda geriye kalanı da baba alır. Bu iki grup mirasçı bulunmadığı takdirde terekenin üçte birini alır.

Ananın anası veya babanın anası(nine); ananın anası veya onun annesi, babanın anası veya onun annesini içine almaktadır. Mirasçı olmaları halinde altı da bir hisse alırlar eğer nine birden fazla ise o halde payları eşit olarak alırlar. Nine, ana ile beraber bulunursa veyahut baba ve dededen nineler baba ve dede ile birlikte bulunması durumunda mirasçı olamazlar.

Kız; murisin oğlu olmayıp bir kızı var ise mirasın yarısını alır. Eğer birden fazla kız var ise mirasın üç de ikisini aralarında paylaşırlar. Erkek kardeşleriyle birlikte bulunurlarsa ashab'ül feraiz den artanı erkekler iki kızlar bir almak üzere paylaşırlar.

Oğlun kızı; murisin kızı bulunmayınca yerine oğlunun kızı geçer. Bu durumda murisin kızı veya oğlu bulunmazsa oğlunun bir kızı bulunursa terekenin yarısını alır. Aynı durumda birden fazla oğlunun kızı var ise üç de ikiyi aralarında ortak olarak paylaşırlar, murisin oğlu bulunmazda bir kızı ve oğlunun kızı bulunursa oğlunun kızı altı da bir hisse alır, fakat murisin birden fazla kızı var ise oğlunun kızı mirastan pay alamaz. Murisin oğlu olmayıp, oğlunun oğlu ve kızları birlikte bulunursa ashab'ül feraiz den geriye kalanı aralarında ikili birli şekilde paylaşırlar. Murisin oğlunun kızları oğul ile birleştiklerinde mirasçı olamazlar.

Ana baba bir kız kardeş; bir tane var ise terekenin yarısını alır. Birden fazla iseler terekenin üç de ikisini paylaşırlar. Murisin ana baba bir kız kardeşi ve erkek kardeşi birlikte bulunurlarsa ashab'ül feraiz den geriye kalanı ikili birli şekilde paylaşırlar. Murisin kızı, oğlunun kızı, oğlunun oğlunun kızı ile birlikte bulunurlarsa kalan miktarı alırlar. Murisin oğlu, oğlunun oğlu, babası veya dedesi ile birlikte bulunurlarsa mirasçı olamazlar.

Baba bir kız kardeş; murisin ana baba bir kız kardeşi bulunmaz ise onun yerini baba bir kız kardeşi alır ve bu durumdaki kız kardeş bir tane ise terekenin yarısını alır. Eğer birden fazla iseler üç de ikiyi eşit olarak paylaşırlar. Baba bir kız kardeş, bir tane ana baba bir kız kardeş ile birlikte bulunursa altı da bir oranında hisse alır fakat ana baba bir kız kardeş birden fazla ise o halde baba bir kız kardeş mirasçı olamaz. Murisin baba bir erkek kardeşi ile baba bir kız kardeşi birlikte bulunursa ashabü'l feraiz den geriye kalan kısmı ikili birli olarak paylaşılır.

Ana bir kardeşler; bir tane ana bir kardeş var ise altı da bir alır, birden fazla sayıda iseler erkek kız ayrımı olmaksızın eşit olarak paylaşırlar. Murisin oğlu, oğlunun oğlu, kızı, kızının kızı, babası, dedesi ile birlikte bulunurlarsa miras hakkına sahip olamazlar.

Koca; murisin kocasının mirasçılığı durumunda, murisin kızı, oğlu veya oğlunun oğlu veya kızı ile birlikte murisin kocası bulunduğu dörtte bir oranında pay alır. Bunlardan hiçbirisi bulunmadığında koca terekenin yarısını alır.

Karı; murisin oğlu, kızı, oğlunun oğlu veya kızı ile birlikte bulunduğu sekizde bir oranında hisse alır. Bunlardan hiçbirisi bulunmazsa dörtte birini alır.⁷⁵

Bu şekilde birinci dereceden olan mirasçıların hisseleri ayrıldıktan sonra terekede bir şey kalmış ise sırada nesebi bakımından *asabe* sayılan akrabalar gelmektedir. Bu kısımda yer alan kimseler *fariza* (birinci kısımdan olanlar) sahipleriyle bir arada oldukları zaman, onların hisselerinden artanı, yalnız oldukları durumlarda ise terekenin tamamını alabilirler. Bu zümre dört kısma ayrılmıştır. Bunlar; oğullar, oğulların oğulları, baba ve dede (babanın babası), ana baba bir erkek kardeşler ve bunların oğulları veya baba bir erkek kardeşler ve bunların oğulları, murisin ana baba bir veya baba bir amcaları ve bunların oğullarını oluşturmaktadır. Murisin neseb olarak kimsesi bulunmadığı takdirde bundan sonra sebebi olanlara sıra gelir. Bu kısım azad edilmiş kölelerin vaktiyle sahibi (mevlası) olan erkek ve kadınları içine almaktadır şayet bunlar hayatta değilse *bi-nefsihi asabe* denilen erkek akrabaları azadlı kölenin mirasına dâhil olur. Asabe olarak mirasçı bulunmadığı takdirde, birinci kısımda bulunan ashabü'l feraiz sahiplerine artan kısım geri dağıtılır. Bu dağıtıma red ismi verilmektedir ancak bu

⁷⁵ Döndüren, s.468

dağıtımdan karı ve koca faydalanamazlar. Birinci derece hisse sahiplerinden ve asabelerden mirasçı bulunmadığı durumda sıra *zevi'l eħram* denilen kan hısımlarına gelir. Bu zümrede murisin akrabaları bulunmasına rağmen bahsedilen her iki kısma da dâhil olmadıklarından mirastan faydalanamamış olanları içine alır. Bu akrabalar, murisin kızlarının çocukları ve oğlunun kızlarının çocukları, murisin anasının babası veya anasının babasının anası, murisin kız kardeşinin erkek ve kız çocukları, erkek kardeşinin kızları ve bunların çocukları, ana baba bir kardeşlerin erkek ve kız çocukları, murisin halaları, amcaları, dayı ve teyzeleri ve bunların çocukları gibi kimselerden oluşur.⁷⁶

Bir diğer miras kolu ise *mevle'l muvalat* ismi verilen kimseye aittir. Bu kimselerin diyet ödemesi gerektiren bir durum olduğunda onun sahibi olmasını kabul eden kimse tarafından bu diyetin bedeli ödenir, mevla(sahibi) da kendisine tabi olan bu şahsın mirasına girer. Bir başka miras derecesi de muris ile akrabalığını iddia etmiş olan kimsedir. Nihayetinde terekeden geriye bir miktar mal dahi artmış olsa bunlar beytülmale intikal eder.⁷⁷

3.6.2. Tereke Kayıtlarının Hane Çalışmaları İçin Önemi

Tereke kayıtları içerisindeki önemli veriler, hane çalışmalarının yapılması için birincil kaynaktır. Çalışmamızın temeli de teşkil eden hane çalışmaları tereke kayıtları vasıtasıyla bir hanenin ortalama kaç kişiden oluştuğunu, tereke sahibin medeni halini ve sahip olduğu çocuk sayılarını göstermektedir. Bunlara ek olarak içinde bulunduğu yüzyıl hakkında hane büyüklüklerinin hesaplanması ve Osmanlı hanesinin yapısının ana hatlarını belirlemesi açısından oldukça önemlidir. Tereke kayıtlarında her kişinin kaydı bulunmasa da genel değerlendirme yapabilmek adına güvenilirdir. Kayıtlarda yalnızca Müslüman kimselerin değil aynı zamanda gayrimüslimlerinde olması Osmanlı devletinde gayrimüslim aileler hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

Osmanlı ailesi hakkında daha çok yanlış bilinen bazı durumların açığa çıkarılmasında bu kayıtlar etkili olmuştur. Örneğin çok eşliliğin yaygın bir şekilde var

⁷⁶ Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), ss.21-22

⁷⁷ Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), s.23

olduğu anlayışının aksine aslında tek eşliliğin yaygın olması bu kayıtlar vasıtasıyla değerlendirme imkânı bulmuştur. Çoğu araştırmacı Osmanlı ailesinin karakteristik özellikleri ile ilgili bilgileri tereke kayıtları vasıtasıyla elde etmiştir. Tereke kayıtları, Osmanlı aile yapısını hem niceliksel hem niteliksel olarak inceleme imkânı vermesinin yanı sıra Osmanlı devletinin nüfusunu tespit etmede değerlendirme imkânı sunan en güvenilir kaynaklar olduğu söylenilebilir.⁷⁸

Hane başına düşen ortalama çocuk sayısı, hane büyüklüğünün hesaplamasında esas önemli faktör olmanın yanı sıra, Osmanlı toplumunda doğurganlık düzeyini, bunun ile ilişkili olarak Osmanlıların çocuk sahibi olma hususundaki toplumsal görüşleri ve kabulleri yansıtmaktadır. Üzerinde durulması gereken önemli bir hususta yetim kalan küçüklerin mirasçılığı durumudur. Tereke kayıtlarında yetimin haklarını korumak maksadıyla kayda alınma işlemi oldukça önemlidir. Ortalama insan ömrünün günümüze kıyasla oldukça kısa olduğu dönemlerde, aile içerisindeki fertlerin ölümü sıkça karşılaşılan bir durum olabiliyordu. Erken yaşlarda hayata veda eden anne veya babanın vefatıyla küçük çocuklar yetim veya öksüz kalabiliyorlardı. Bu kimselerin haklarının korunması için tereke kayıtları oldukça önemlidir. Bu gibi durumlarda da hane tipinin yorumlanması nitekim küçük aile olarak tasnif ediliyordu.⁷⁹

3.6.3. Defterlerin Tanıtılması

İstanbul Kadı Sicilleri çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi tarafından tespit ve araştırması yapılan, yayınlanmış olan bu defterlerden çalışmamızda İstanbul (sur içi İstanbul), Eyüp ve Galata bölgeleri bulunmaktadır. Bu siciller içerisinde çalışmamız için 1606-1691 yılları arasındaki kayıtlar incelenmiştir. Bu yıllar arasından her yıla ait kayıtlar her bölge için bulunmamakla birlikte genel değerlendirme adına yaklaşık her on yıldan kayıt bulunmaktadır. Çalışmamıza esas teşkil eden yirmi iki defter şunlardan oluşmaktadır;⁸⁰

⁷⁸ Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, s.98

⁷⁹ Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, ss. 106-108

⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul Kadı Sicilleri

İstanbul Mahkemesi 3 Numaralı Sicil: İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan bu sicil defteri 1027 (1618) tarihlidir.

Rumeli Sadareti Mahkemesi 56 Numaralı Sicil: İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan Rumeli Sadareti mahkemesi ile bunun içerisinde yer alan Mahfil-i Şer'iyat Mahkemesinde görülen davaları içine almaktadır. Rumeli sadareti mahkemesi önemi itibariyle bizzat Rumeli kazaskeri tarafından bakılan davaları içine almaktayken, Mahfil-i Şer'iyat mahkemesi ise daha az önem arz eden ve kazaskerlerin görevlendirdiği şer'iyatçı isimli naiblerin davalarının görüldükleri yerd. Belgeleri içine alan bu defterin tarihi 1 Zilkade 1042- 1 Şevval 1043 (10 Mayıs 1633- 31 Mart 1634) oluşmaktadır.

Rumeli Sadareti Mahkemesi 80 Numaralı Sicil: bu sicil İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bu defter Rumeli sadareti mahkemesinde görülen davalar ile Mahfil-i Şer'iyat mahkemesinde görülen davaları içerir. Rumeli sadareti mahkemesi, bizzat Rumeli kazaskeri tarafından bakılan davaları içine almaktayken, Mahfil-i Şer'iyat mahkemesi ise daha az önem arz eden ve kazaskerlerin görevlendirdiği şer'iyatçı isimli naiblerin davalarının görüldüğü yerd. Defterdeki hükümler 8 Safer 1057- 22 Cemaziyelahir 1059 (15 Mart 1647- 3 Temmuz 1649) tarihlerini içermektedir.

İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil: İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan bu defter, Hicri: 1073-1074 (Miladi: 1663-1664) yıllarını içine almaktadır.

Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil: Osmanlı Devleti'nde büyük şehir kadılarının yardımcısı olan naiblerin başkanlık yaptığı mahkemelere Bab Mahkemesi denilmektedir. İstanbul Bab Mahkemesi çok önemli bir mahkeme olma özelliği taşımaktadır. Bu sicil defteri 5 Rebiülahir 1077- 2 Zilkade 1077 (4 Ekim 1666- 26 Nisan 1667) tarihlerinin kapsamaktadır.

İstanbul Mahkemesi 18 Numaralı Sicil: bu sicil defteri 1087 (1676) yılına ait kayıtları içermektedir. Bunun yanı sıra H.1086 (M.1675) yılına da ait hüküm ve belge sureti de defterde yer almaktadır.

Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil: Bab mahkemesine ait 46 numaralı sicil defteri diğer defterlerde olduğu gibi İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde bulunmaktadır ve 1097 (1686) senesine aittir. Defterin tutulmuş olduğu Bab mahkemeleri yüksek dereceli kadılıkların bulunduğu bazı büyük şehirlerde, kadıların yardımcısı naibin mahkemeye başkanlık ettiği mahkemelerdi.

Bab Mahkemesi 54 Numaralı Sicil: İstanbul Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan Bab Mahkemesine ait 54 numaralı sicil defteri Rebiülahir- 15 Receb 1102 (Ocak 1691- 14 Nisan 1691) tarihlidir.

Hasköy Mahkemesi 5 Numaralı Sicil: Hasköy semti farklı dini ve etnik unsurları barındırması sebebiyle mahkeme kayıtları muhteva açısından oldukça zengindir. Bu zengin içerik semtte Müslümanlar ile birlikte Ermeni, Yahudi, Rum yerleşiminin fazlalığı ile ilgili olmaktadır. Hasköy mahkemesine ait 5 numaralı bu defter 1020- 1053 (1612- 1643) yıllarını içerisine almaktadır. Hasköy Mahkemesi, Eyüb (Havass-ı Refia) Mahkemesine bağlı bir naiblik olarak faaliyet göstermiş olduğu için birer naib olarak görev yapmış olan Hasköy kadıları, Eyüb kadıları tarafından tayin ediliyordu.

Eyüb Mahkemesi 19 Numaralı Sicil: Eyüb mahkemesine ait 19 Numaralı Şer'iyeye Sicili İstanbul Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bilad-i Selase deki Üsküdar, Galata gibi mevleviyetlik olan Eyüb kadılığı, yaygın bir biçimde Havass-ı Refia adıyla anılmaktaydı. Defterdeki belgeler 1 Muharrem 1029- 29 Muharrem 1030 (8 Aralık 1619- 24 Aralık 1620) tarihleri arasında sıralanmaktadır.

Eyüb Mahkemesi 37 Numaralı Sicil: Eyüb mahkemesine ait 37 numaralı sicili oluşturan bu defter İstanbul Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bilad-i Selase içerisinde Üsküdar ve Galata mevleviyetlerinden sonra üçüncü sırada yer alan Eyüb mevleviyeti, Havass-ı Refia veya Haslar adıyla da anılmaktaydı. Defter tarih itibariyle 7 Safer 1047- 23 Zilhicce 1047(1 Temmuz 1637- 8 Mayıs 1638) içine almaktadır.

Eyüb mahkemesi 49 Numaralı Sicil: Eyüb mahkemesine ait 49 numaralı bu defter, H.1054 (M.1644) yılına ait kayıtlar içermektedir.

Eyüb Mahkemesi 61 Numaralı Sicil: Eyüb (Havass-ı Refia) mahkemesine ait olan 61 numaralı bu defter, H.1065-1066 (M.1655) yılına ait kayıtları oluşturmaktadır.

Eyüb Mahkemesi 74 Numaralı Sicil: Eyüb kadılığı fetihten itibaren özel olarak önem verilerek bir kasaba haline getirilmiş ve bağlı köylerinin hanedan hasları olması sebebiyle Haslar Kadılığı veya Havass-ı Refia ismi verilmekteydi. Eyüb kadılığının sınırları oldukça geniş bir alanı içerisinde bulunmaktaydı. Bu sınırlar Eyüb ve yakın çevresi dışında, İstanbul halici ve boğazına, Bakırköy'den Çatalca'ya kadar uzanan geniş bir alanı kaplamaktaydı. Eyüb mahkemesi 74 numaralı sicil defteri, 1 Receb 1072-18 Muharrem 1073 (20 Şubat 1662- 2 Eylül 1662) tarihlerini içerisine almaktadır.

Eyüb Mahkemesi 82 Numaralı Sicil: Eyüb mahkemesi 82 numaralı sicil defteri, 1080 yılı Zilhicce ayının başlarından (20-30 Nisan 1670) 3 Zilhicce 1081'e (12 Nisan 1671) kadar olan kayıtları içine almaktadır.

Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil: Hasköy içerisindeki farklı etnik ve din gruplarını içermesi sebebiyle önemli bir semttir. Hasköy naibi Eyüb kadılığı tarafından tayin edilmekteydi. Hasköy mahkemesi 10 numaralı sicil defteri, 1085-1090 (1674-1679) yıllarına ait kayıtları muhteva etmektedir.

Eyüb Mahkemesi 90 Numaralı Sicil: Eyüb Mahkemesine ait 90 numaralı bu sicil defteri, İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bu deftere ait kayıtlar 10 Cemaziyelahir 1090- 29 Şevval 1091 (19 Temmuz 1679- 22 Kasım 1680) tarihlerini içine almaktadır.

Galata Mahkemesi 32 Numaralı Sicil: Galata mahkemesine ait olan sicillerden oluşan bu defter, 1015-1016 (1606- 1607) yıllarına ait kayıtları içermektedir.

Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil: Galata Mahkemesine ait 37 numaralı bu sicil defteri İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bu deftere ait kayıtlar 20 Şaban 1022- 29 Zilhicce 1023 (5 Ekim 1613- 30 Ocak 1615) tarihlerinin içerisine almaktadır.

Galata Mahkemesi 46 Numaralı Sicil: İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan Galata mahkemesi 46 numaralı sicil defteri 1024-1026 (1615-1617) tarihleri arasında bulunan kayıtları içermektedir.

Galata Mahkemesi 65 Numaralı Sicil: galata mahkemesine ait 65 numaralı sicil defteri 1051-1053 (1643-1644) tarihlerini kapsamaktadır.

Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil: Galata mahkemesine ait bu sicil defteri 1073-1074 (1663) tarihlerini kapsamaktadır.

4. KADILIK KURUMU

Osmanlı adliye teşkilatı için kadılık kurumu önemli bir yer teşkil etmektedir. Kadı, bulunduğu yerin hâkimi, beledi işlerden sorumlu günümüz tabiriyle belediye başkanı aynı zamanda bulunduğu yerin sosyal güvenlik makamıydı. Osmanlı kaynakları için oldukça önemli bir yere sahip olan kadı sicilleri bir diğer ifade ile Şer'iyeye sicilleri esasında kadıların görevlerini hangi konularda çalıştıklarını da ifade etmektedir.⁸¹

4.1. Kadı'nın Tanımı

Yargılama hukuku veya yargı kararı olarak ifade edilen *kaza* terimi, isim olarak; hüküm, yargı kararı, yargı görevi, yargı gücü, eda vb. gibi geniş anlamlar içermektedir. İslam hukukunda hüküm ve hâkimlik şeklinde kısaca tanımlanan kaza, yargılama hukuku anlamında ön plana çıkarılmıştır. Şer'i hükümlerin, yargı yetkisine sahip olan kimseler tarafından uygulanması bu yetkiye sahip olan kadı'yı ortaya çıkarmaktadır. Bu şekilde yargılama yapma ve karar verme makamı olan memura kadı, vermiş olduğu kararlara kaza, kadı'nın davaları dinlediği ve karara bağladığı mekâna mahkeme (meclisü'l- kaza, meclisü'ş- şer, meclisü'l hükm) denilir.⁸²

⁸¹ Akgündüz, s.68

⁸² Fahrettin Atar, 'Kaza', İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C:25, 2002, ss. 113-114

Mecelle, hâkimi şu şekilde açıklamaktadır: '*Hakim beynennas vuku bulan dava ve muhassamayı ahkam-ı meşruasına tevfihan fasl ve hasm için taraf-ı sultaniden nasb ve ta'yin olunan zattır.*'⁸³

4.2. Kadılığın Tarihi Gelişim Süreci

İslam tarihinde kadılığın oldukça önemli bir vazife olduğu, devleti yönetenlerin bizzat kadılık görevini yerine getirdikleri bilinmektedir. İslam devletinde Hz. Muhammed döneminde, kadılık görevini bizzat yürüten Hz. Muhammed'in kendileri olmuştur.⁸⁴

Kuran-ı Kerim, nazil olduğu zamanlardan itibaren daima adalet konusu üzerinde geniş olarak durmuş ve insanları daima adaletli olmaya davet etmiştir. Nitekim Kuran-ı Kerim'deki birçok ayette adalet üzerine konular yer almaktadır. Hz. Muhammed, birçok davayı karara bağlayarak öncülük etmiş bunun yanı sıra yargılama ile ilgili prensipler belirleyip sahabelerden bazılarının kadı olarak görevlendirme ve denetleme yapmıştır. Ülkenin genişlemesi aynı zamanda devletin teşkilatlanması ile birlikte daha da genişleyecek olan adliye teşkilatı için Hz. Muhammed'in aldığı kararlar ve kadı olarak yerine getirdiği görevi ile önemli ölçüde bir kaynak niteliği taşımaktadır. Toplumda adaletin ve düzenin sağlanması, haksızlıkların önüne geçilmesi için doğru ve düzgün işleyen bir adalet mekanizmasının varlığı İslam toplumları için vazgeçilmez olmuştur.⁸⁵

Hz. Muhammed'den sonraki dört halife döneminde de hâkimlik, halifenin temel görevlerinden birini teşkil etmekteydi.⁸⁶ Halifeler devletin merkezindeki şehirde görevlerini bizzat yerine getirirken, taşrada yargı hususunda valiler sorumlu oluyordu. Fakat daha sonraki süreçte asıl vazifesi kadılık olan memuriyetlerin oluşmasıyla birlikte yürütme ile yargı birbirinden ayrı olarak faaliyet göstermiştir. Devletin bu şekilde teşkilatlı bir yapıya sahip olmasında dört büyük halifeden biri olan Hz. Ömer'in payı

⁸³ Mecelle-i Ahkâmı Adliyye, (Dersaadet 1314), madde:1785, Aktaran: Öztürk, s.45

⁸⁴ İlber Ortaylı, Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devlet'inde Kadı, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994, s.7

⁸⁵ Atar, 'Kaza', s.114

⁸⁶ Ortaylı, Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı, s.7

oldukça büyüktür. Hz. Ömer'in bizzat kadı tayini yaptığı, bunlardan örnek olarak Medine kadılığına Ebü'd- Derda'yı, Kufe kadılığına Şüreyh'i, Mısır kadılığına Kays b. Ebü'l- As' ı tayin etmesidir. Hz. Osman döneminde davaların görülmesi için özel bir yer oluşturulması söz konusu olmuştur. Halifelerin yargılama hukukundaki koydukları kurallar ve uygulamalar kendilerinden sonraki İslam toplumları içinde uygulama alanı bulmuştur. Buna göre Hz. Muhammed zamanından itibaren uygulanmaya başlanmış olan yargı hukuku konusu Halifeler döneminde ve daha sonraki süreçte tarih sahnesinde yer alan İslam toplumlarında uygulanmıştır. İslam devletlerinde kadılık kurumu daima önemli bir yere sahip olmuş, kadıların ataması ve azledilmesi devlet başkanına bağlı olmasına rağmen adaleti ve işleyiş gerçekleştirme yönüyle kadılar bağımsız faaliyette bulunmuşlardır.⁸⁷

Emevi devletinin ilk halifesi olan Muaviye, buldukları başşehirdeki yargı yetkilerini tayin etmiş olduğu kadıya devretmesi ile taşrada bulunan valiler de buldukları yerlerdeki kadılara yargı görevini devretmişlerdir. Tayin edilen bu kadıların, medeni ve ceza yargılama görevleri var iken halife ve valiler yalnızca Mezalim mahkemelerine intikal eden davalara bakmaktaydı. Emeviler döneminde kadılar ayrıca idari, eğitim, vakıf, yetimin hakkını koruma gibi görevleri de sürdürüyorlardı.⁸⁸

Abbassiler döneminde, ilk zamanlarda halifeler bizzat kadıların tayini ile ilgilenirken zamanla sınırlar genişlemeye başlayınca bir yerde birden çok kadıya ihtiyaç duyuldu. Böylece ülke genelinde kadıların sayısı giderek arttı. Harunurresid'in kendisine kadıların şehirlere olan atma ve azledilme işlemlerinde yardımcı olması için kadılıkudat tayin etti. İlk olarak da Hanefi mezhebinin önemli isimlerinden olan Ebu Yusuf'u kadılıkudat olarak tayin etmiştir. Kadılıkudatlar, zamanla giderek artan görevleriyle; kadıların tayin edilmesi, azledilmesi, terfi edilmesi gibi konularda görevliyidiler. Ayrıca bu dönemde geniş bölgelere kadıya yardımcı görevlilerde ihdas ediliyordu.⁸⁹

⁸⁷ Atar, 'Kaza', s.116

⁸⁸ Fahrettin Atar, 'Kadı', İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C:24, 2001, s.67

⁸⁹ Atar, 'Kadı', s.67

4.3. Osmanlı Devleti'nde Kadılar

Osmanlı devletinde kadılar, devletin her tarafından belirli bir düzen içerisinde tahsis edilmiş olduğu kadılıklarda bir diğer ifade ile kazalarda, devletin, bulunduğu mahalli yerdeki bir temsilcisi olarak görev yapıyordu. Bulduğu mahallin yerel otoritesi olması sıfatıyla padişah adına, devleti temsilen adli, idari ve beledi işleri yürütüp karar veren, bulunduğu mahallin en yüksek devlet görevlisi konumunda idi. Kadılar padişaktan ve divandan emir almalarına karşın buldukları kazalarda diğer devlet görevlilerine karşın herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktaydı.⁹⁰

Osmanlı devletinde, şer'i mahkemelerde uygulamalar Hanefi mezhebi üzerine kurulmuştur. Şer'i mahkemelerin görevini sürdürmesinde kadılar önemli bir rol oynamaktaydı. Bunun yanı sıra şehir ve kasabalar gibi daha küçük yerleşim yerlerinde belediyeye ait işlerden, bugünkü anlamıyla noterlik işlemlerinden sorumluydular. Aynı zamanda devletin bir konu hakkında göndermiş olduğu kararın uygulanmasından yine kadılar sorumlu idi.⁹¹

Osmanlı devletinin idare teşkilat sistemi bulunmaktaydı. Nitekim bu teşkilatlanma devlet için birtakım kolaylıklar sağlamaktaydı. Osmanlı idare teşkilatlanması kendi içerisinde bölümlere ayrılıyordu. Vilayetler, sancaklar ve kazalar olarak yapılan bu sınıflandırmalar içerisinde kazalar bir diğer ifade ile kadılıklar Osmanlı devletinin idari teşkilatlanması hususundan önemli bir birimdi. Bu sebepten ötürüdür ki bu kazalara tayin olunacak kadınların iyi yetişmiş kimselerden olması oldukça önemliydi. Devletin merkezinden uzakta ve haberleşmenin yavaş bir şekilde işlediği zamanlarda bir kazanın idarecisi olan kadı'ya büyük sorumluluklar düşüyordu ve bu sebeple bu göreve getirilecek kişilerin iyi derecede tahsile ve kadılık vazifesini layıkıyla yerine getirebilecek kişilerden olması gerekiyordu.⁹²

Kadıllarda bulunması gereken birtakım özellikler vardır. Kadılar görevleri gereği yalnızca adaleti yerine getirmekle değil aynı zamanda buldukları mahallin idarecisi olarak birçok görevi yerine getiriyordu. Bu nedenle kadılık kurumu özellikle

⁹⁰ Özdeğer, s. 3

⁹¹ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, s.91

⁹² Özdeğer, s.3

önem verilen bir kurum olmuştur. Nitekim Kuran-ı Kerim’de Nisa Suresinin 58. Ayetinde adil davranılması ve emanetlerin mutlaka ehline verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.⁹³ Kadı’da aranan özellikler şu şekilde olmalıdır; reşit olmalı yani tam anlamıyla temyiz gücüne sahip olmalı, iman sahibi ve işlemleri yerine getirme becerisine sahip olmalı, tafrsız olmalı, hukuki bilgiye sahip olmalıdır.⁹⁴

4.3.1. Kadıların Dereceleri ve Tayinleri

Kadılar, medrese tahsillerini gördükten sonra kadılık için belirli müddet tecrübe kazanma zamanını bekledikten sonra tayin edilmeleri gerçekleşirdi. Medrese eğitimi tamamladıktan sonra kazasker divanında bir müddet bekleyenler müderrislik etmek istemeyenlerden olursa kaza kadılıklarına tayin edilebilir. Eğer ki bir süre müderrislik edip daha sonra kadılık görevine geçmeyi isterlerse derecelerine göre uygun bir yere kadı olarak tayin edilirdi. Mevleviyet denilen büyük kadılıklar dâhil olmak üzere bütün kadıların tayin edilmeleri, ilmiye sınıfının en yüksek makamında olan kazaskerler tarafından padişahın iradesine sunulurken daha büyük kadılıkların yani mevleviyet olanların tayinleri kazaskerler tarafından sunulur fakat tayinleri sadrazam tarafından yapılırdı.⁹⁵

Bir kazaya tayin edilen kadı’nın mezun olduğuna dair padişah tuğrasının bulunduğu bir berat verilir, bir nevi diplomasını alır bunun yanı sıra bağlı bulunduğu kazaskerlik tarafından mühürlü bir mektup alarak vazifesini yerine getirmek amacıyla ve tayin edildiği kazaya giderdi.⁹⁶ Kadılıklar, küçük veya büyük kazalar, sancak, eyalet olmak üzere sınıflandırılıyordu. Kaza kadılarının tayinleri kazaskerler tarafından yapılmaktaydı. Kadıların sabit maaşları olmayıp baktıkları davalardan gelir elde ediyorlardı. Fakat bu miktarları yetersiz bulanlar zaman zaman rüşvet ve yolsuzluğa yönelmişlerdir. Bu gibi köyü durumların önüne geçebilmek için uygulamalara gidilmiş ve görülen davalara göre akçe miktarları dönemine göre artırılmıştır.⁹⁷

⁹³ Kuran-ı Kerim, Nisa Suresi,58. Ayet

⁹⁴ Ortaylı, Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı, s.9

⁹⁵ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı, s.94

⁹⁶ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı, s.110

⁹⁷ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı, ss. 91-98

Kaza kadılıklarından sonra sancak kadılıkları gelirdi. Sancak kadılıklarının yanı sıra vilayetlere hatta büyük eyaletlere mevleviyet denilen kadılık makamından olan kimseler tayin edilirdi. Mevleviyet kadıları da esasında kendi içerisinde bölümlere ayrılırdı.⁹⁸

Sıralamaya göre en üstte İstanbul Kadısı yer almaktadır. Bundan sonra Haremeyn Mevleviyeti olarak adlandırılan Mekke ve Medine kadıları gelmektedir. Bir sonraki mevleviyetlik ise Bilad-ı Hamse mevleviyeti olarak adlandırılan ve Edirne, Bursa, Şam, Mısır, Filibe kadılarını içerisine alandır. Bir sonraki ise Mahreç Mevleviyetleri olarak nitelendirilen Kudüs, Haleb, Tırhala, Selanik, Sofya, Girit, İzmir, Eyüb, Galata, Üsküdar. Ve derecesi daha düşük olan Devriye Mevleviyetleri; Bağdat, Bosna, Maraş, Anteb, Beyrut, Trablusgarb, Erzurum, Sivas, Adana, Çankırı, Konya'dır.⁹⁹

4.3.2. Kadılık Müddeti

Bir kazaya görevini yerine getirmek üzere tayin edilen kadılar belir bir müddet süresince burada bulunurlar bu sürenin tamamlanmasından sonra buradan ayrılırlardı. Kadıların buldukları görev yerlerinde uzun süre görev yapmaları beraberinde birçok olumsuz durumlar getirebileceği göz önünde tutularak bu şekilde belirli bir süreye tabi tutulması önem arz etmektedir.¹⁰⁰

Kadıların süreleri, derecelerine göre değişmekte idi. Kaza kadılarının görev süreleri yirmi aydan oluşmakta iken, sancak kadılarının süresi on iki ay olmakta idi. Göreve süresi tamamlanan kadılar bir sonraki görevlerine tayin edilinceye, sıraları gelene kadar bir müddet beklemekteydi.¹⁰¹

⁹⁸ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, s.101

⁹⁹ Halil Cin, Gül Akyılmaz, Türk Hukuk Tarihi, Konya: Sayram Yayınları, 2003, s.157

¹⁰⁰ Özdeğer, s.5

¹⁰¹ Koçi Bey Risalesi, Teşkilatı İlmiyye, ss. 107-108, Aktaran: Özdeğer, s.5

4.3.3. Kadı Naibleri

Kadılar, buldukları mahallin birçok görevlerini yerine getirmeleri sebebiyle kendilerine yardımcı olması için naibler tayin ediyordu. Naib kelime manasıyla vekil anlamına gelmektedir. Naiblerin sayısı bulunduğu kazanın büyüklüğüne göre değişiyordu. Naibler görevleri gereği bazı bölümlere ayrılıyordu. Bunlar altı kısımdan oluşmaktadır. Kaza naibleri, kadı naibleri, mevali naibleri, bab naibleri, arpalık naibleri, ayak naibleri. Kaza naibleri, kadılar tarafından kendi kazalarında bulunan nahiyelere (kasabalara) kadı adına, şer'i işlemleri yerine getirmek amacıyla tayin edilirdi. Bunun yanı sıra kadı naibi kadı'nın yanında bulunarak ona vekillik yapabilir ve kadı uygun gördüğünde onu köylere gönderebilirdi. Büyük kadıların bir dava ile ilgili işlem gördüğü zaman da bab naibi diye tabir edilen kapı naibleri hazır bir şekilde bulunurdu. Aynı zamanda esnafı teftiş etmek amacıyla ayak naibleri vardı. Mevali naibleri, yani büyük kadılar, tayin edildikleri yere bizzat gitmeyip naiblerini gönderebilirlerdi. Arpalık naibleri ise bir kazanın arpalık ismi verilen hasılatının şeyhülislam, kazasker veya büyük kadıya geçimleri için verilmesi ile bu kişilerin oraya naib göndererek bu hasılatı idare etmelerini ifade etmektedir.¹⁰²

Şer'i mahkemelerde, naiblerin dışında başka yardımcı görevlilerde bulunuyordu. Bu görevlilerin fonksiyonlarının bilinmesi, Şer'iyeye sicillerini değerlendirme açısından önem arz etmektedir. Bu görevliler aynı zamanda karar veren kadı'nın işlerini kolaylaştırma açısından yardımcı bir fonksiyon sergiliyorlardı.¹⁰³ Bunlar katibler, muhızrlar, tezkiye memurları, şühüd'ül hal, mübaşirler, müşavirler, subaşlar, çavuşlar, hademe ve kapıcılardan oluşuyordu.

Yardımcı görevlilerden; katibler, mahkemede yargılama esnasında kadı'nın önemli yardımcılarındandır. Katibler, alınan kararları belirlenmiş usullere uygun bir biçimde kayda geçirmekle vazifeli olan kişilerdi. Muhızrlar ise mahkemede gerek görülen kişileri kadı'nın huzuruna getirmekle yükümlü olan kişilerdir. Tezkiye memurları, şahitlerin güvenilirliği ile ilgili için soruşturma yapan kimselerdi. Mübaşirler

¹⁰² Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı, s.121

¹⁰³ Akgündüz, s. 72

ise kadı'nın vermiş olduğu hükümleri tebliğ görevini yürüten kimsedir. Şuhüd'ül hal, vazifeleri oldukça önemli görevlilerdendi. Bunlar mahkemeye konu olan dava hakkından gözlemci sıfatıyla yer alıyordu. Bu kimseler o bölgenin ileri gelen kimselerinden seçiliyor ve bunların sayıları duruma göre değişebiliyordu. Hademeler ise mahkemede oluşabilecek gereksiz davranışlara müdahale ediyorken kapıcılar mahkemeye başvuran kimselerin sırasını düzenlemekle yükümlü idi.¹⁰⁴ Diğer önemli görevlilerden çavuşlar ise şer'i mahkemelerce belirlenmiş olan icra işleri ile ilgili işlemleri yerine getirmede görevli idi. Subaşılar ise merkezdeki çavuşların vazifelerini sancak, kaza, nahiyelere ve köylerde gören kimselerdi. Subaşılar ayrıca güvenlik görevlerinin ve birçok beledi işlerinin yanı sıra günümüz tabiriyle zabıta gibi işlev görüyorlardı. Son olarak müşavirler ise kadıların ihtiyaç duyması halinde müftülerden, İslam hukukunu iyi bilen şahıslardan fetva isteyebileceği kişilerden oluşmaktaydı.¹⁰⁵ Bu görevlilerin tümü mahkemelerin işlerini kolaylaştırma açısından ve bir düzen oluşturmaktan dolayı oldukça önemlidir.

4.3.4. Kassamlık

Kassam, mirasın varisler arasında taksim edilmesi ile görevlendirilmiş şer'i görevli idi. Kassamlar, Osmanlı devletinde biri mahalli kadılıkta bulunan bir diğeri kazaskerlikte bulunan olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Kazaskere mensup olan kassamların, askeri sınıf terekelerini taksim etmede görevli idiler.¹⁰⁶

Eyalet, sancak ve kazalardaki kadılıklarda bulunan kasamlar ise askeri sınıfa dâhil olmayan vatandaşların miras paylaşımının yapmakla görevliydi. Ölen kimsenin terekesi, kassamın nezaretinde kaydedilir ve gerekli işlemler yapıldıktan sonra miras paylaşımı yapılırdı. Kasamların belli bir maaşları yoktu buna karşın kayıt ettikleri terekelerden belirli bir oranda resm-i kısmet adı altında pay alımı yaparlardı. Her kadılıkta müstakil olarak mevcut olan bir kassam defteri bulunmaktaydı.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Cin, Gülyılmaz, ss. 159-160

¹⁰⁵ Akgündüz, ss.74-75

¹⁰⁶ Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, ss.124-125

¹⁰⁷ Akgündüz, s. 75

5. OSMANLI TOPLUMUNDA AİLE KURUMU

Osmanlı toplumunun sahip olduğu birçok değer içerisinde en önemlilerinden biri aile kurumudur. Aile, toplumun en küçük yapı birimi olmasına rağmen vazgeçilmez bir kurumdur. Osmanlı devleti, İslam dininin getirdiği bir aile anlayışını benimsemiş ve nitekim aile hukukundaki uygulamaları İslam hukuku üzerine olmuştur.¹⁰⁸ Osmanlı devleti altı asır boyunca kökleri sağlam bir ağaç gibi ayakta durmuş olmasının temelinde aile müessesine önem vermesi de yatmaktadır. Aile bir diğer ifadeyle hane halkı, birbirlerine bir destekçi olmasının yanı sıra toplumdaki ahlaki seviyenin gelişmesinde etkili bir kurumdur.

5.1. Ailenin Oluşumu

Aile oluşumunun temelini evlenmenin oluşturduğu aşikârdır. Evlenmek en basit ifadeyle aralarında evlenmesine engel bulunmayan bir bayan ile bir erkeğin hayatlarını birleştirmesidir. Bu bayan ve erkekten meydana gelen çocuklar ile birlikte hanedeki kişi sayısı artar. Aile, içerisinde yalnızca anne baba çocuklardan oluşan bir müessese olabilmesinin yanı sıra diğer aile üyelerinin de bulunması söz konusu olabilmektedir. Bir hane içerisinde ikamet eden kimseler terimsel ifade ile hane halkını oluştururlar.

İslamiyet'te aile birliğine oldukça önem verilmiş, aile kurulmasını teşvik etmek üzere ayet ve hadislerde üzerinde durulmuştur. Hz. Muhammed, bir hadis-i şerifte '*Evleniniz ümmetimin çokluğuyla iftihar ederim*' diyerek evliliği teşvik etmiştir.¹⁰⁹ Aile insanın huzur ortamı olmasının yanı sıra neslin devamını sağlamak için ayrıca diğer ahlaksızlık ve kötülüklerden korunmak için önemlidir.¹¹⁰ Hane esasında barınacak bir yer anlamında kullanıldığında insanın kendini kötülüklerle karşı koruyacağı bir sığınak olması ve burada kendine hayat boyu yardımcı ve destekçi olacak eş ile çocukların bulunmasını ifade eder.

¹⁰⁸ Mehmet Akif Aydın, Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, Ankara, 1992, s.434

¹⁰⁹ Hadis-i Şerif, Buhari

¹¹⁰ Mehmet Akif Aydın, 'Aile', İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı: İstanbul, C:2, 1989, s.199

Aile hususunda, İslami anlayış gereği karı-koca ilişkilerinin bilinmesi, çocukların neseplerinin tespiti, analık, babalık, evlatlık gibi hakların ve görevlerin tespiti, miras konularında titiz davranılması gibi birçok konuda nikâh akdi şart koşulmaktadır.¹¹¹ Evlenecek kız ve erkeğin aralarında denklik esası istenmiştir. Ayrıca aynı dine mensup olmak Osmanlı toplumu için eşlerde ilk aranan özelliği oluşturmaktaydı. Nitekim Müslüman bayanların Müslüman olmayan erkeklerle evlenmesi söz konusu olmadığı için Osmanlılarda bu şekilde yapılan bir evlilikten bahsedilemez.¹¹²

Evlenmede nikâh akdinin öneminin şart koşulması gibi önemli bir konunun yanı sıra evlenmede rızanın olması da oldukça önemlidir. Evlenme öncesinde nişan yapılması bir akdi gerektirmeyip tarafların birbirlerine verdikleri evlenme vaadidir. Nişanlanma her iki tarafında evlenme konusunda ciddi olduklarını gösterir. Fakat nişanı bozma durumu söz konusu olabilir. Bu sebepten ötürü nişanlanma taraflara evlenme mecburiyeti yüklenmez.¹¹³

Evlenme taraflara sorumluluk yüklemektedir. Evlenme işleminin gerçekleşmesinde tarafların irade beyanı esas alınır. Sahih bir nikâhın vücuda gelebilmesi için kadın ve erkeğin birisi tarafından diğer tarafa icabı yani evlilik teklifinde bulunması diğerinin bu teklifi kabul etmesiyle vuku bulur ve böylece aile müessesinin ilk adımı atılmış olur.¹¹⁴

İslamiyet'in getirdiği kurallar üzerine kurulu olması icab eden bu müessesede asıl olan bir kadınla bir erkeğin evlenmesidir. Nitekim bir kadının aynı zamanda birden fazla kocaya sahip olması mümkün değildir. Buna karşın bir erkeğin birden fazla kadın ile evlenmesinde en fazla dört kadına kadar alabilmesi fakat bununda dengesinin sağlanmasına değinilmiştir. Bu kuraldaki amaç esasında zinaya, ahlaksızlıklara meyil olmamasını amaçlamıştır. Bunun yanı sıra bu durumun kötüye kullanılmamasına

¹¹¹ Rifat Özdemir, Tokatta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810), Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986, Ankara, 1987, s. 91

¹¹² Abdurrahman Kurt, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839- 1876), Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013, s.30

¹¹³ Mehmet Akif Aydın, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985, s. 14

¹¹⁴ Hamza Aktan, İslam Aile Hukuku, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, Ankara, 1992, s.398

dair önlemler alınmıştır.¹¹⁵ Birden fazla evliliğin tercih edilmesinin çocuk sahibi olmak maksadıyla olabileceği de söylenebilir.

Evlilik konusunda bir başka önemli hususta yakın akrabalar ile evliliğin yasak olmasıdır.

Kuran-ı Kerim’de evlenme engeli olan akrabalar şöyle ifade edilmiştir,

‘Sizlere analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz kadınlarınızın yanınızda kalan üvey kızlarınız –ki anaları ile birleşmemiş (ve onları boşamış) iseniz size bir engel yoktur-, öz oğullarınızın eşleri (gelinleriniz) ve iki kız kardeşi bir arada almak –geçmişte olanlar geçmiştir- size haram kılındı.’¹¹⁶

Arada evlenme engeli bulunan akrabalara mahrem, diğerlerine ve yabancılara namahrem ismi verilmiştir. Bu nitelendirmeler kadın erkek ilişkileri bakımından önemlidir.¹¹⁷

5.2. Ailenin Temel Unsurları

Ailenin temel unsurları, baba, anne ve çocuklardan oluşur. Bu unsurlar içerisinde babanın önemli bir rolü bulunmaktadır.

Kınalızade Ali Efendi’ye göre,

‘Ev halkını idare eden aile reisinin çoban gibi olması gerekir. Çoban, sürüsünün korunmasında, sulanması ve otlatılmasında uyanık bulunur. Muhtemel olan zararlardan sürüsünü korumaya gayret sarfeder. Böylece sürü kurt ve canavarların hücumundan kurtulur, sulanması ve otlatılması vaktinde yapıldığı için de bakımlı olur. Yavruları gelişir ve çoğalır. Tıpkı bunun gibi aile reisinin önce himayesinde bulunan ev halkının düşman tasallutundan korunması, iyi olmayan zararlı işlerden ve yerlerden, edep ve idare ile alıkoyması ve her birini mümkün olan olgunluğa erdirmesi gerektir.’¹¹⁸

¹¹⁵ Hayrettin Karaman, İslam’ın Getirdiği Aile Anlayışı, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, Ankara, 1992, s.388

¹¹⁶ Kuran-ı Kerim, Nisa suresi, 23. Ayet

¹¹⁷ Karaman, s.391

¹¹⁸ Kınalızade Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı, İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayınları, 2010, s.15

Kadının ve çocukların geçimi yani nafakası bu kimselerin kendilerine has mal varlıkları bulunsa dahi kocaya aittir. Bir aile reisi olmakla görevli olan kocaya en büyük sorumluluk düşmesine rağmen ailenin diğer fertleri ona karşı itaat etmekle sorumlu olurlar. Geçim şartlarının sağlanabilmesinin ifadesi bir insanın hayatta kalmasına yardımcı olacak en temel ihtiyaçlarının giderilmesi olarak tanımlanabilir. Buna göre bu ihtiyaçları sağlamak bir erkeğe düşer. Bu erkek bir aile reisi olarak koca, baba, yerine göre erkek kardeş olabilir.¹¹⁹

Evlenme sırasında erkek, eşi olacak kadına mehir adı altında belirli bir miktar para veya mal temini sağlar veya ödeme yükümlüğü altına girerek borçlanır. Mehir, bir kadının bir nevi güvencesidir ve erkeğin bunu sağlaması şarttır. Mehir hususunda önemli bir konuda mehre konu olan para veya malın bizzat kadının kendisine verilmesi onun tasarrufuna bırakılması söz konusudur.¹²⁰

Şer’iyye sicillerinde bulunan mehir kayıtlarında da anlaşıldığı üzere mehir gerçekten erkeğe bir sorumluluk yüklerken kadının da güvencesini sağlamaktadır. Erkek vefat ettiğinde bile mehre konu olan mal veya para terekeden muhakkak temin edilir. Nitekim öncelikle terekeden borçların ödenmesi esastır. Erkek mehir konusunda bir borç ilişkisine girdiği için hayatta iken mehri sağlanmayan kadının, kocası öldükten sonra terekeden mehrini almış olduğu kayıtlarda rastlanmaktadır. Mehir konusu kadına verilen değeri de göstermiş olmaktadır. Erkeğin sorumlulukları karşısında kadında aileye karşı sorumlulukları ve vazifeleri vardır.

İbn-i Sina’nın ifade ettiği gibi,

‘İyi kadın, erkeğin mülkünde ortağı, malının koruyucusu, yükünün taşıyıcısı ve çocuklarının terbiyesinde güvendiği kişidir. Kadınların en iyisi; akıllı, dindar, arlı, zeki, sevecen, doğurgan, az konuşan, itaatkâr, içten, güvenilir, mecliste ağırbaşlı, görüntüsünde ciddi, boyu posu yerinde, kendisini kocasının hizmetine adanmış ve ona iyi hizmet eden, değerlendirmesiyle kocasının azını çoğaltan, iyi huylarıyla üzüntülerini gideren, nezaket ve kibarlığıyla dertlerine teselli olan kadındır.’¹²¹

¹¹⁹ Karaman, s. 391

¹²⁰ Aydın, Aile, s.199

¹²¹ İbn-i Sina, Aile Siyasetine Dair Risale (Er-Risale fi’s-Siyaseti’l-Menziliyye), Çeviren: Vecdi Akyüz, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:3, Ankara, 1992, s.913

Kadın, İslami anlayışın getirdiği uygulamalar ile İslam öncesi topluluklara nazaran önemli bir konumda olmuştur. Zira İslamiyet kadına değer vermiş onu korumuştur. Osmanlılarda bu durum İslami anlayışa uygun olarak tezahür etmiştir.¹²²

Evlilik hayatı müddetince kocasının evinde bulunan kadının, kocasının anne, babası gibi yakın akrabaları ile veya varsa diğer hanımları ile birlikte yaşamak mecburiyeti bulunmamaktadır. Eğer böyle durumlar vuku bulacak olursa kadın, kocasından kendisine ayrı bir ev tahsis etmesini istemeyebilir. Buna karşılık ebeveynlerle birlikte yaşayan ailelerde olmuştur. Fakat ayrı yaşamış olsalar dahi bu hane halkları arasındaki muhabbet, yakın ilişkiler oldukça güçlü bağlar ile kurulu olmuştur.¹²³

Evlilik işlemi gerçekleştikten sonra karı ve kocaya bir takım sorumluluklar yüklenmektedir. Ailenin reisi konumunda erkeğin yer alması kadının da ona yardımcı ve destekçi olması söz konusudur.

Kadının kocasına karşı yapması gerekenler arasında kadının kocasının evlilik ile ilgili konular hususunda uygulanabilir meşru emirlerini ve isteklerini yerine getirmelidir. Kocasının haberi olmadan evden ayrılmamalıdır ve eve yabancı kimseler almamalıdır. Kadın, kocasının istek ve arzularını şer'i ve bünyevi bir engel olmadığı sürece reddetmemelidir. Kadın, kocasının malını ve ırzını korumalıdır.¹²⁴

Aile içerisinde bulunan kimselerin hem aileye hem de birbirlerine karşı sorumlulukları bulunur. Bu sorumlulukları yerine getirirler. Hane içerisinde birlikte yaşayan bu bireyler toplumun da ahlakına katkıda bulunmuş olurlar. Zira aile bir toplumun temelidir. Osmanlı devleti, aile müessesine değer vermiş özellikle İslami uygulamalarla kadının hakları korunmuştur. İslam hukukunun getirdiği uygulamaların yanı sıra Osmanlı toplumunda geleneklerde yaygın olmuştur. Esasında Osmanlı devleti, Türk- İslam çizgisinde içinde düzenlemeleri olan bir model olmuştur. Aile kurumuna ilişkin düzenlemeleri ve uygulamaların Şer'iyye sicillerine yansımalarıyla anlaşılması kolaylaşacaktır.

¹²² Özdemir, Tokatta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810), s.100

¹²³ Kurt, s.53

¹²⁴ Aktan, s.405

Aileyi oluşturan temel unsurlardan karı, koca'ya ek olarak çocuklar gelmektedir. Çocukların haneye dâhil olmasıyla birlikte esasında bu hane içerisinde yaşayan kişilere göre ailenin büyük, küçük olması gibi yorumlar yapılır. Çocukların varlığı neslin devamı için önemli bir unsurdur. Osmanlı'da anne, babalar çocuklarını aşırı severler ve onları ilahi bir hayır olarak görerek dua ederlerdi. Esasında bu aşırı ve yoğun ilgi çocuklar büyüyünce de devam eder.¹²⁵ Çocuklar, ailenin geleceğine yönelik ana unsuru ve kültürel ekonomik faaliyetlerin amacıdır.¹²⁶

Çocuklar temel eğitimlerine evde başlarlar. Bunun devamlılığını ve iyi bir düzen içerisinde gitmesini sağlayan ise annedir. Osmanlı toplumunda çocuklar ailenin yanı sıra mahalle içerisindeki kimseler tarafından da sevilir ve doğru yaptığında onaylanır takdir edilir yanlış yaptığında ise nasihat edilerek iyi bir ahlak yapısına sahip olması istenirdi. Bu birlik ve beraberlik içerisinde İslami anlayışın getirdiği uygulamalar ile yaşam sürdürülüyordu.¹²⁷

Osmanlı ailesine yönelik araştırmalarda çocuk sayılarının tespiti söz konusudur. Hane büyüklüğünün hesaplanmasında özellikle tereke defterlerinde kayıtlı olan kişi sayıları, Osmanlı hanesi hakkında değerlendirme yapma imkânı vermektedir. Mevcut çocuk sayıları ile bir birlikte hane başına düşen çocuk sayıları belirlenip, ayrıca hanede yaşayan kişileri de içine alarak tespit edilen hanedeki kişi sayıları ile demografi araştırmaları için kaynak niteliğinde olmaktadır.

Ailenin kurulması ne kadar hoş karşılanan bir durum olarak görülse de ailenin parçalanması da o kadar kötü görülüyordu ve tasvip edilmiyordu. Karı-koca arasında geçimsizlik meydana gelirse öncelikle kendi aralarında halletmeleri eğer olmuyorsa aileden hakem olarak seçilecek kimseler aracılığıyla düzeltmeleri yine anlaşma olmuyorsa iyilikle evliliği bitirmeleri kadının mehir hakkının verilmesine de dikkat ederek evliliğin sona erdirilmesi gerçekleştirildi.¹²⁸

Osmanlı aile hukuku uygulamalarıyla boşanma ile ilgili hükümlerin verilmesinde sınıflandırmalar yapılmış boşanma sebebine göre karı veya kocadan her

¹²⁵ Kurt, s.60

¹²⁶ İlber Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, s.136

¹²⁷ Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, s.137

¹²⁸ Özdemir, Tokatta Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810), s. 114

iki tarafın isteği aynı anda olması veya bir tarafın daha önce davranması gibi konular belirtilmiştir. Nitekim boşama yetkisinin kadına kıyasen erkekte daha çok olması fakat kadınında istemediği bir evliliği yapmaya zorlanmaması gerektiği söz konusu olmuştur.¹²⁹

6. İSTANBUL ŞER'İYYE SİCİLLERİ ÖRNEĞİNDE 17. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HANEHALKLARI

Bu çalışma İstanbul Şer'iyye Sicilleri, İstanbul (sur içi İstanbul), Eyüp, Galata bölgelerinden 1606- 1691 yılları arasına ait tereke kayıtlardan yararlanılarak hane halkları hususunda bilgiler edinilmiştir. Tereke kayıtlarının yanı sıra varislerin net bir biçimde ifade edildiği miras davaları da zenginleştirme yapmak adına çalışmaya dâhil edilmiştir. Müslim kimseler ve gayrimüslim kimseler olarak kişilerin sayılarının tespiti yapılmıştır. Kadın- erkek olarak cinsiyet ayrımına göre sınıflandırılma yapılmıştır. Ayrıca bu kimselerin medeni durumlarına göre ayırım yapılmıştır. Çocuk sayıları tespit edilmiştir. Ölen kimselerin mirasçı olarak bıraktığı eş veya eşleri, çocukları, anne, baba ve kardeşleri olmak üzere tasniflemeler yapılarak diğer mirasçılar olarak var olan kimseler ayrıca belirtilmiştir.

6.1. Kayıtlardaki Kişilerin Sayılarının Tespiti

Kayıtlarda öncelikle ölen kimsenin ikamet ettiği mahallesinin adı daha sonra ismi, ismini yanında babasının ismi ile ifadesi söz konusudur. Ölen kimsenin Müslim veya gayrimüslim olduğunu belirten ifadeler bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan kayıtlarda ölüm tarihlerinin ifade edilmediği görülmüştür. Bu sebepten daha çok '*bundan akdem*' veya '*mukaddema*' gibi ifadelerle ölen kişilerin kayıttan daha önceki bir tarihte öldüğü anlaşılmaktadır.

¹²⁹ Aydın, İslam Aile Hukuku, s.122

Ölen kimselerin Müslim veya gayrimüslim olduğunu gösteren ifadelerde, Müslim kimseler için '*fevt*' oldu veya '*vefat*' etti gibi ifadelerin yanı sıra erkek Müslim kimseler için '*merhum*', kadın Müslim kimseler için '*merhume*' tabirleri kullanılmıştır. Gayrimüslim erkek kimseler için ise '*halik*', gayrimüslim kadın kimseler için ise '*halike*' tabirleri kullanılmaktadır.

Bu ifadelerin ardından çalışmamızın temelini teşkil eden mirasçılar gelmektedir. Ölen kimsenin geride bıraktığı varsa eş veya eşleri, varsa çocukları ve mirastan pay alan varsa ana-babası, kardeşleri gelmektedir. Ölen kimsenin eşlerini ifade ederken kayıtlarda kadınlar için '*zevce*', erkekler için '*zevc*' tabirleri kullanılmıştır. Çocuklarını ifade ederken erkek çocuklar için '*ibn*', kız çocukları için '*bint*' bulunmaktadır.

Mirastan pay düşmüş varsa akrabalarından kimseler bulunmaktadır. Ayrıca önemli bir hususta köle olan kimselerin efendilerinin mirasçılığıdır. Bu kimseler esasında köle veya cariye sahibi kimseler olup, köle veya cariyesini azad ettikten sonra o kimsenin mirasçısı olabiliyordu. Eğer efendi hayatta değilse efendinin oğullarına geçebiliyordu.¹³⁰ Çalışmamızda, diğer mirasçılar grubu içerisinde beytülmalin mirasçılığı da dâhil edilmiştir. Beytülmal, ölen kimsenin geride bıraktığı hiçbir mirasçısı olmadığı zaman devreye giriyordu. Ayrıca bazı durumlarda da mirastan pay arttığı kısımdan hissesini alıyordu.

Tablo 1'de görüleceği üzere incelediğimiz toplam kişi sayısı 598 olup bunlardan 445 tanesi (%74,4) erkek kayıt sahiplerine, 153 tanesi (%25,6) kadın kayıt sahiplerine aittir. Erkek kayıt sahiplerinin kadın kayıt sahiplerine oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu kimseler cinsiyet ayrımına göre sınıflandırıldıktan sonra Müslim ve gayrimüslim olarak da ayrılmıştır. Böylece hem Müslim hem de gayrimüslim aileler hakkında İstanbul sur içi, Galata, Eyüp bölgelerine dair bilgi edinilmektedir.

¹³⁰ Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri, ss.21-22

Tablo1

Kişilerin Cinsiyetine Göre Ayrımı (1606-1691)

ERKEK		KADIN	
SAYI	%	SAYI	%
445	%74,4	153	%25,6

Kayıt sahibi kimseler cinsiyetine göre belirtildikten sonra dini durumlarına göre ifadesi gelmektedir. Kişiler dini durumları bakımından tasnif edildiğinde Tablo 2’de görüleceği gibi 598 kayıt sahibinden 516 tanesi (%86,2) Müslim kimseleri, 82 tanesi (%13,8) gayrimüslim kimseleri oluşturmaktadır. Gayrimüslim kimselerin kayıtlarının pek tabii ki Müslim kimselere oranla daha az olduğu söz konusudur. Fakat gayrimüslimlerin tereke kayıtlarının bulunması aslında bir noktaya işaret etmektedir. Bu nokta gayrimüslim kimselerin şer’i mahkemelere olan güvenini göstermektedir. Gayrimüslimler, aile hukuku ile ilgili konularda kendi hukuklarına tabidirler ancak isterlerse şer’i mahkemelere başvurabilirler. Bu durumda Şer’i mahkemeler için uygulanan kaideler onlar içinde geçerli olur.¹³¹ Miras taksiminin kayda girmesinde mahkemeye intikalinde Müslim ve gayrimüslim arasında farklılaşma olmamaktadır.¹³²

¹³¹ Miyase Koyuncu Kaya, Ermeni Esnafi Terekeleri: XVIII. Yüzyıl Sonu Bursa Örneği, Tarihte Türkler ve Ermeniler, C:V, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2014, ss. 47-48

¹³² Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, s. 103

Tablo 2

Kişilerin Dini Durumlarına Göre Ayrımı (1606-1691)

MÜSLİM		GAYRİMÜSLİM	
SAYI	%	SAYI	%
516	%86,2	82	%13,8

Kayıt sahipleri öncelikle cinsiyetine göre ayrıldı. Daha sonra Müslim veya gayrimüslim olduğuna göre ifade edildikten sonra erkek ve kadın kayıt sahiplerinin dini durumlarına göre ayrıldı. Bu şekilde hem kadın hem de erkek kayıt sahiplerinin dini durumları belirlenerek onların sayılarını görmekte mümkün olabilmektedir. İncelenen Eyüp, Galata ve İstanbul sur içine ait sicillerde bu şekilde erkek ve kadın sayılarının ayrı ayrı tespiti ve dini durumlarına göre Müslim ve gayrimüslim ailelerin yapısı değerlendirilebilmektedir. Buna göre kadın ve erkek kayıt sahipleri dini durumlarına göre tasnif edildiğinde;

Tablo 3’de görüleceği gibi toplam Müslim kayıt sahiplerinin içerisinde Müslim erkek kayıt sahibi 376 kişi (%72,8) olup, Müslim kadın kayıt sahibi 140 kişidir (%27,1). Gayrimüslim kayıt sahipleri içerisinde, gayrimüslim erkek kayıt sahibi 69 kişi (%84,1) ve gayrimüslim kadın kayıt sahibi 13 kişidir (%15,8).

Tablo 3

Kişilerin Dini ve Cinsiyet Durumuna Göre Ayrımı (1606-1691)

CİNSİYETİ	MÜSLİM		GAYRİMÜSLİM	
	SAYI	%	SAYI	%
ERKEK	376	%72,8	69	%84,1
KADIN	140	%27,1	13	%15,8

6.2. Kayıt Sahiplerinin Medeni Durumlarına Göre Tespiti

Kayıt sahiplerinin medeni durumlarının tespitinde öncelikle ölen kimseler ölmeden evvel evli, bekâr, dul veya masum (küçük çocuk, reşit olmayan) olup olmadıklarına göre değerlendirme yapılmıştır. Bu bilgiler vasıtasıyla evlilik oranlarının tespiti hakkında yorumlama yapılabilmektedir. Bir diğer yandan evlilik hususunda İslam dininin, Müslim erkekler için birden fazla eşle evliliğe izin verdiği halde gerçekten Osmanlı toplumunda birden fazla evliliğin yaygın olup olmadığı hususunda var olan kayıtlar aracılığıyla genel bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır.

Çalışmamızda ölen kimseler ölmeden önceki mevcut medeni halleri olarak evli, dul, bekâr ve masum olarak tasnif edilmiştir. Kayıtlarda geride eş veya eşlerini bırakan kayıt sahiplerinin ölmeden evvel evli olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre bu kimseler evli olarak nitelendirilmiştir. Bekâr kimseler ise eşi ve çocuğu olmayan, dul kimseler tabiri ise eşi olmayıp da çocuğu olan kimseler için kullanılmıştır. Masum olarak ifade edilen kimseler ile de küçük çocukken ölen kişiler kastedilmektedir. Buna göre Müslim ve gayrimüslim kimseler kadın ve erkek olmak üzere kategorize edilmiştir.

Tablo 4’de görüleceği üzere 376 Müslim erkek içerisinde 268 kişi evli olup, 65 kişi bekâr, 40 kişi dul ve 3 kişi de masumdur. Evli olanların sayısının fazla olduğu görülmektedir. Müslim kadınlar içerisinde 102 kişi evli, 26 kişi bekâr, 10 kişi dul, 2 kişi de masum olmak üzere toplam 140 kişi vardır. Yine Müslim kadınlarda da evli olanların sayısı fazladır. Gayrimüslim kayıt sahiplerinde ise erkek gayrimüslimler için toplam 69 kayıt sahibinden 32 tanesi evli, 13 tanesi bekâr, 24 tanesi dul’dur. Gayrimüslim kadın kayıt sahiplerinde ise toplam 13 kişi içerisinde 7 tanesi evli, 2 tanesi bekâr, 4 tanesi dul’dur. Buna göre tüm kayıt sahiplerinden evli olanların sayısı 409, bekâr olanların 106, dul olanların 78, masum olanların sayısı ise 5 kişidir. Genel olarak bakıldığında evli kayıt sahiplerinin sayısı diğerlerine göre daha fazla seyretmektedir.

Tablo 4

Kişilerin Medeni Durumlarına Göre Ayrımı

	EVLİ	BEKÂR	DUL	MASUM	TOPLAM
MÜSLİM ERKEK	268	65	40	3	376
MÜSLİM KADIN	102	26	10	2	140
GAYRİMÜSLİM ERKEK	32	13	24	-	69
GAYRİMÜSLİM KADIN	7	2	4	-	13
TOPLAM	409	106	78	5	598

Ölen kimselerin geride bıraktığı mirasçıları hane nüfusu hakkında yorum yapabilmek için önemli olmaktadır. Tablo 5’de ölen kimselerin din ve cinsiyet ayrımı bakımından ailelerinin durumu görülmektedir. Mirasçılara göre tasnif edilmiştir. Burada evli olan Müslim erkeklerin tek eşle veya birden fazla eşle evli olup olmadıkları hakkında bir değerlendirme yapılabilmektedir. Çalışmamızda Müslim erkeklerin birden

fazla eşle evlilik yaptığı görülmüştür. Gayrimüslim erkeklerin ise birden fazla eşle evlilik yapmadığı görülmüştür.

Buna göre 268 evli Müslim erkek kayıt sahibinden 246 tanesi tek eşli, 20 tanesi 2 eşli, 2 tanesi 3 eşlidir. 4 eşli kayıt sahibine rastlanılmamıştır. Böylece Müslim erkeklerin %91,8' i tek eşli, %8,2'si birden fazla eşle evlidir. Çalışmamızın verdiği bu sonuca göre İstanbul için bu dönemde (1606-1691) tek eşle evlilik yaygındır. 376 Müslim erkek içerisinde 40 kişi dul, 65 kişi bekârdır. Masum olarak ifade edilen küçük çocuk sayısı ise 3'tür. Müslim erkeklerden 241 tanesinin çocuğu varken 135 tanesinin çocuğu bulunmamaktadır. Bu durumda çocuk sahibi olan Müslim erkek sayısının, çocuk sahibi olmayan Müslim erkek sayısından daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine Müslim erkeklerden 13 tanesinin (%3,4) mirasçısı olarak babası, 43 tanesinin (%11,4) mirasçısı olarak annesi, 73 tanesinin (%19,4) mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. Anne sayısının mirasçılarda baba sayısına oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Müslim kadınlarda ise toplam 140 kişiden 102 tanesi evli, 10 tanesi dul, 26 tanesi bekâr, 2 kişide masumdur. Müslim kadınların 67 tanesi çocuklu, 73 tanesi çocuksuzdur. Buna göre Müslim kadınlardan çocuğu olanların sayısı, çocuğu olmayanların sayısından az bir farkla düşüktür. Müslim kadınlardan 15 tanesinin (%10,7) mirasçısı olarak babası, 46 tanesinin (%32,8) mirasçısı olarak annesi, 27 tanesinin (%19,2) mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. Yine burada da anne sayısının baba sayısından fazla olduğu görülmektedir.

Toplam 69 gayrimüslim erkekte 32 tanesi evlidir. 24 kişi dul, 13 kişi de bekârdır. 50 tanesi çocuklu 19 tanesi çocuksuzdur. Buna göre gayrimüslim erkeklerden çocuklu olanların sayısı çocuksuz olanların sayısından fazladır. Gayrimüslim erkeklerden 1 tanesinin (%1,4) mirasçısı olarak babası, 6 tanesinin (%8,6) mirasçısı olarak annesi, 21 tanesinin (%30,4) mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır.

Gayrimüslim kadınların durumunda ise 13 tane gayrimüslim kadından 7 tanesi evli, 4 tanesi dul, 2 tanesi bekârdır. 9 tanesi çocuklu iken 4 tanesi çocuksuzdur. Gayrimüslim kadınlarda çocuğu olanların sayısı, çocuğu olmayanların sayısından

yüksek olduğu görülmektedir. Gayrimüslim kadınlardan 2 tanesinin (%15,3) mirasçısı olarak babası, 2 tanesinin (%15,3) mirasçısı olarak annesi, 1 tanesinin (%7,6) mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır.

Tablo 5

Kişilerin Din-Cinsiyet Ayrımı Bakımından Ailelerinin Durumu

	KAYIT SAHİBİ	EŞ SAYISI			DUL	BEKÂR	MASUM	ÇOCUKLU	ÇOCUKSUZ	BABA	ANA	KARDEŞ
		1	2	3								
MÜSLİM ERKEK	376	246	20	2	40	65	3	241	135	13	43	73
MÜSLİM KADIN	140	102	-	-	10	26	2	67	73	15	46	27
GAYRİMÜSLİM ERKEK	69	32	-	-	24	13	-	50	19	1	6	21
GAYRİMÜSLİM KADIN	13	7	-	-	4	2	-	9	4	2	2	1
TOPLAM	598	387	20	2	78	106	5	367	231	31	97	122

Kayıt sahibi kimselerin ölmeden önce evli olup ve çocuğu olanlara göre bir de evli olup da çocuğu olmayanlara göre değerlendirmesi yapılabilir. Buna göre murislerden, ölmeden evvel evli ve çocuğu olan toplam kişi sayısı 290, evli olup da çocuğu olmayan kayıt sayısı ise 119'dur. Evli ve çocuğu olan Müslim aile kayıt sayısı 258 (%88,9), evli ve çocuğu olan gayrimüslim kayıt sayısı ise 32'dir(%11,1). Evli olup da çocuğu olmayan Müslim ailelerin sayısı 112 (%94,2), evli olup da çocuğu olmayan gayrimüslim kayıt sayısı ise 7'dir (%5,8).

Ölen kimselerin geride bıraktığı diğer mirasçılara sayısal olarak baktığımızda toplam 376 Müslim erkekten 99 tanesinin mirasçısı olarak diğer mirasçılar diye tabir ettiğimiz kimseler bulunmaktadır. Müslim kadınlarda ise toplam 140 Müslim kadından 58 tanesinin diğer mirasçısı bulunmaktadır. Gayrimüslim erkeklerde toplam 69 kişiden 6 tanesinin diğer mirasçısı bulunmaktadır. Gayrimüslim kadınlarda ise toplam 13 kadından 3 tanesinin diğer mirasçısı bulunmaktadır.

Diğer mirasçılar olarak nitelendirdiğimiz kişiler, ölen kimsenin eşi veya eşleri, çocukları, annesi, babası ve kardeşlerinin dışında kalan kimseleri içine almaktadır. Bu mirasçılar, dede, babaanne, anneanne, amca, teyze v.d. olarak mirasta pay sahibi bulunan kişilerdir. Bunların yanı sıra bahsettiğimiz azad edilmiş kölenin efendisinin mirasçılığı ve son olarak da beytülmalin mirasçılığıdır. Kayıtlarımızda, 57 Müslim kişinin mirasçısı olarak beytülmal bulunmaktadır. 10 kişinin de efendisi mirasçısı olarak bulunmaktadır. Buna göre bu 10 Müslim kimsenin köle kökenli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Geriye kalan diğer mirasçılar ise bahsedildiği üzere akrabadan kimseleri içine almaktadır. Ayrıca erkek kayıt sahiplerinden ölmeden evvel eşi hamile olanların sayısı 4 kişidir. Burada henüz doğmamış olan çocuk, mirasçılara girmemekte fakat mirastan pay ayrılabilir.

Genel olarak ifade edildikten sonra Müslim evli erkeklerin birden fazla eşle evli olanlarının tespiti yapılabilmektedir. Birden fazla eşle evli olanların sayısı çalışmamızın verdiği sonuçlara göre düşük düzeydedir. İslam dininin 4 eşe kadar evliliğe izin vermesine rağmen birden fazla eşle evliliğin az olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tablo 6’da, birden fazla eşle evlilik yapan Müslim erkeklerin isimleri eş sayıları ve çocuk sayıları mevcuttur. Birden fazla eşle evlilik yapan bu kimselerin toplam sayısı 22 kişidir. 20 kişi 2 eşle evli, 2 kişi de 3 eşle evlidir. Burada işaret edilmesi gereken önemli bir noktada birden fazla eşle evli olduğu halde çocuk sahibi olunmamasıdır. Buna göre bu 22 kişiden 5 kişinin hiç çocuğu bulunmamaktadır. En az sahip olunan çocuk sayısı 1, en fazla 5’dir.

Tablo 6**Birden Fazla Eşle Evli Olan Müslim Erkeklerin Durumu**

Sıra No	Kayıt No	Kayıt sahibi	Eş sayısı	Erkek çocuk	Kız çocuk	Toplam çocuk
1	124a-2	Abdülkadir Efendi b. Himmet	2	3	1	4
2	54a-2	Ahmet Ağa b. Mehmet	2	-	1	1
3	208-1	Ali b. İshak	2	1	2	3
4	6b-1	El-Hac Hüseyin b. Şaban	2	1	2	3
5	85a-2	El-Hac Kaya b. Mustafa	2	1	1	2
6	30b-1	El-Hac Ramazan b. Şükrullah	2	2	3	5
7	71b-2	Es-Seyyid Esad Efendi b. Abdurrahman	2	2	2	4
8	194b-1	Hacı Mustafa b. Hacı Memi	2	1	4	5
9	68b-2	Hasan Bey b. Abdullah	2	-	-	-
10	28a-2	Himmet Beşe	2	-	-	-
11	41a-2	Himmet b. Mahmud	2	1	-	1
12	224-1	Hüseyin Beşe b. Mehmed	2	-	-	-
13	5b-1	Hüseyin Çavuş b. Hasan Çavuş	2	-	-	-
14	19b-1	İbrahim Reis b. Mehmet	2	1	1	2
15	65a-1	Kenan Reis b. Abdullah	2	2	2	4
16	94b-1	Mehmed b. Abdullah	2	-	-	-
17	132a-2	Mehmed b. Halil	2	1	1	2
18	37b-2	Musli Kapudan b. Hasan	3	4	1	5
19	30a-2	Mustafa Efendi	2	2	1	3
20	60a-2	Mustafa Ağa b. Mahmud Efendi	2	2	3	5
21	10b-1	Mustafa Ağa b. Yusuf	3	2	1	3
22	51b-1	Nasuh Halife b. Pir Ali	2	1	1	2

Osmanlı toplumunda Müslim erkeklerin sahip olduğu unvanlara Şer'iyeye sicillerinde rastlanılmaktadır. Böylece çeşitli kesimden kimselerin aile durumlarını görebilmek mümkün olmaktadır. Çalışmamızda mevcut bulunan unvan sahiplerinin sayısı, ailelerinin durumu gibi konulara ayrıca değinilmek istenmiştir. Kayıt sahiplerinin tümü bir unvana sahip değildir. Unvan sahibi olarak Müslim erkekler bulunmaktadır. Bu unvanlar sayısal olarak çokluğuna göre ağa, beşe, bey, çavuş, çelebi, efendi, el-hac, es-seyyid ve reis olarak görülmektedir.

Ağa, yüksek mevki sahiplerine kullanılan bir unvandır.¹³³ Osmanlı Devleti teşkilatındaki genişleme ve gelişmelere paralel olarak ağa, askeri teşkilatta en çok kullanılan unvan halini almıştır.¹³⁴ Çalışmamızda ağa unvanına sahip 29 kişi bulunmaktadır.

Beşe, o şahsın yeniçeri veya topçu, cebeci, bölükbaşı gibi kapı kulları arasındaki yaya askerlerini göstermektedir.¹³⁵ Beşe unvanına sahip toplam 58 kişi bulunmaktadır.

Bey, kabile reisleri, askeri ve mülki büyük memurlara ve büyük devlet adamlarının çocuklarına verilmiş bir unvandır. Osmanlıların, son dönemlerinde bu unvan daha çok yaygınlaşmış, az çok bir mevki sahibi olanlar bu unvanı kullanmıştır.¹³⁶ Çalışmamızda bey unvanına sahip 37 kişi bulunmaktadır.

Çelebi, Osmanlılarda özellikle 14. yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar kültürlü, yüksek tabakaya mensup, ilmiye ricali, divan şairleri, kalem erbabı, Divan-ı Hümayun kâtipleri gibi genel olarak okumuş, bilgili kimseler için kullanılmıştır.¹³⁷ Çalışmamızda çelebi unvanına sahip 31 kişi bulunmaktadır.

Çavuş, çeşitli işlerde kullanılmış olan memurlardan birinin adıydı. Çavuşluk vazifesi Osmanlılarda çok eskiye dayanır. Elçilik vazifesi, siyasi muharebeler bunlar vasıtasıyla görevli kılındıkları gibi, memleket ahvalinin tetkikine dahi bunlar

¹³³ Mehmet Zeki Pakalın, 'Ağa', Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları(M.E. B), C:1, İstanbul,1993, s.21

¹³⁴ Faruk Sümer, 'Ağa', İslam Ansiklopedisi, C:1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, s.452

¹³⁵ Barkan, Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri, s.15

¹³⁶ Pakalın, 'Bey' ss.213-214

¹³⁷ Mehmet İpşirli, 'Çelebi', İslam Ansiklopedisi, C:8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, s.259

görevlendirildi.¹³⁸ Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun çavuşlarından başka, başta yeniçeri ocağı olmak üzere diğer kapıkulu ocaklarında da çeşitli rütbelerde çavuşlar kullanılmıştır.¹³⁹ Çalışmamızda çavuş unvanına sahip 9 kişi bulunmaktadır.

Efendi, Selçuklular zamanında kullanılmaya başlanmış olmasının yanı sıra daha çok Osmanlılarda 15.yüzyılın yarısından sonra tahsil ve terbiye görmüş kimseler için kullanılmıştır.¹⁴⁰ Çalışmamızda 28 kişi efendi unvanına sahiptir.

El-Hac, Kâbe'yi belirli zamanda niyet ederek ziyaret eden ve hac ibadetini yerine getiren kimseler hakkında kullanılan bir tabirdir.¹⁴¹ Çalışmamızda el-hac unvanlı 42 kişi bulunmaktadır.

Es-Seyyid, ulu bir kavmin ulu'su manasına gelen Seyyid'in arap kuralı ile yazılış şeklidir. Hz. Peygamber soyundan geldiği bilinen kimseler için kullanılmaktadır.¹⁴² Çalışmamızda Es-Seyyid unvanına sahip 11 kişi bulunmaktadır.

Reis, yelken gemilerinin birinci kaptanları hakkında kullanılan bir tabirdir. 17. yüzyıldan sonra reis yerine kaptan tabiri kullanılmıştır.¹⁴³ Çalışmamızda reis unvanına sahip 15 kişi bulunmaktadır.

Tablo 7'de görüleceği üzere ağa unvanına sahip 29 kişiden, 18 tanesi tek eşle evli iken 2 tanesi iki eşle 1 tanesi de üç eşle evlidir. 4 tanesi dul, 4 tanesi bekârdır. 6 tanesinin çocuğu yokken 23 tanesinin çocuğu bulunmaktadır. Bu unvana sahip kimselerin 4 tanesinin mirasçısı olarak annesi, 5 tanesinin mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. Beşe unvanlı kimselerde ise toplam 58 beşe unvanına sahip kimselerden 40 tanesi tek eşle evli, 2 tanesi iki eşle evlidir. 5 tanesi dul iken 11 kişi de bekârdır. 26 tanesi çocuksuz 32 tanesi çocukludur. 5 tanesinin mirasçısı olarak annesi, 3 tanesinin mirasçısı olarak babası, 10 tanesinin mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. Bey unvanına sahip toplam 37 kişiden, 26 tanesi tek eşle evli, 1 tanesi iki eşle evlidir. 5 tanesi dul, 5 tanesi de bekârdır. 14 tanesi çocuksuz iken 23 tanesi çocukludur. 5

¹³⁸ Pakalın, s.332

¹³⁹ Orhan F. Köprülü, 'Çavuş', İslam Ansiklopedisi, C:8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, ss.236-238

¹⁴⁰ Pakalın, ss.505-506

¹⁴¹ Pakalın, s.518

¹⁴² Pakalın, s.557

¹⁴³ Pakalın, C:3, s.24

tanisinin mirasçısı olarak annesi, 2 tanisinin mirasçısı olarak babası, 5 tanisinin mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır.

Çavuş unvanına sahip 9 kişiden 6 tanesi tek eşle evli, 1 tanesi iki eşle evlidir. 1 tanesi dul, 1 tanesi bekârdır. 3 kişinin çocuğu yokken 6 tane kişinin çocuğu bulunmaktadır. Bu unvana sahip kimselerin 1 tanisinin mirasçısı olarak annesi, 2 kişinin de mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. Çelebi unvanına sahip kimselerde ise toplam kişi sayısı 31 olup bunlardan 21 tanesi tek eşle evlidir. 5 tanesi dul, 5 tanesi de bekârdır. 9 tanesi çocuksuz iken 22 tanesi çocukludur. 12 tanisinin mirasçısı olarak annesi, 2 tanisinin mirasçısı olarak babası, 9 tanisinin mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır.

Efendi unvanına sahip kimselerde ise toplam efendi unvanlı kayıt sayısı 28 olup, bunlardan 22 tanesi tek eşle evli, 2 tanesi iki eşle evlidir. 2 tanesi dul, 2 tanesi bekârdır. 4 tanesi çocuksuz iken 24 tanesi çocukludur. 4 tanisinin mirasçısı olarak annesi varken, 1 tanisinin mirasçısı olarak babası bulunmaktadır. 4 tanisinin de mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. El-Hac unvanlı 42 kayıt sahibinden 31 tanesi tek eşle evli iken, 4 tanesi iki eşle evlidir. 4 tanesi dul, 3 tanesi bekârdır. 9 tanesi çocuksuz, 33 tanesi çocukludur. 2 tanisinin mirasçısı olarak annesi, 1 tanisinin mirasçısı olarak babası, 5 tanisinin de mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır.

Es-Seyyid unvanlı 11 kayıt sahibinden 7 tanesi tek eşle, 1 tanesi iki eşle evlidir. 3 tanesi bekârdır. 6 kişi çocuksuzken, 5 kişi çocukludur. Bu unvana sahip 2 kişinin mirasçısı olarak annesi, 4 kişinin de mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır. Son olarak reis unvanına sahip kimseler de toplam reis unvanlı 15 kişiden 11 tanesi tek eşle, 2 tanesi iki eşle evlidir. 1 tanesi dul, 1 tanesi bekârdır. 2 kişi çocuksuz iken 13 kişi çocukludur. 1 tanisinin mirasçısı olarak kardeşi bulunmaktadır.

Genel olarak baktığımızda bahsi geçen bu unvan sahiplerinin toplamı 260 olup, bunlardan 182 kişi tek eşle, 15 kişi iki eşle, 1 kişi üç eşle evlidir. Toplam dul sayısı 27, bekâr sayısı ise, 35'dir. 79 kişi çocuksuz, 181 kişi çocukludur. 35 kişinin mirasçısı olarak annesi, 9 kişinin mirasçısı olarak babası bulunmaktadır. 45 kişinin varisçisi olarak kardeşi bulunmaktadır. Sadece çelebi unvanına sahip kişiler tek eşle evlilik

yapmıştır. Ağa unvanına sahip bir kişide 3 eşle evlilik yapmıştır. Unvan sahiplerinin hepsinin de çocuklu olanların sayısı çocuksuz olanların sayısından fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 7

Unvanı Olan Kayıt Sahiplerinin Ailelerinin Durumu

	Kayıt Sahibi	Eş Sayısı			Dul	Bekâr	Çocuksuz	Çocuklu	Ana	Baba	Kardeş
		1	2	3							
Ağa	29	18	2	1	4	4	6	23	4	-	5
Beşe	58	40	2	-	5	11	26	32	5	3	10
Bey	37	26	1	-	5	5	14	23	5	2	5
Çavuş	9	6	1	-	1	1	3	6	1	-	2
Çelebi	31	21	-	-	5	5	9	22	12	2	9
Efendi	28	22	2	-	2	2	4	24	4	1	4
El-Hac	42	31	4	-	4	3	9	33	2	1	5
Es-Seyyid	11	7	1	-	-	3	6	5	2	-	4
Reis	15	11	2	-	1	1	2	13	-	-	1
Toplam	260	182	15	1	27	35	79	181	35	9	45

Genel olarak bir değerlendirme yaptığımızda unvan sahibi kimseler içerisinde en çok beşe unvanına sahip kişiler bulunmaktadır. Çocuk sahibi olan kişilerin çocuk sahibi olmayan kişilerden daha fazla olduğu görülmektedir. Burada değinmek istediğim bir hususta yukarıda belirtilen unvanların dışında sayısal olarak çok az bulunan hâce, halife, kapudan, paşa unvanlı kimselerde bulunmaktadır. Kısaca bunlardan da bahsedecek olursak; hâce, ticaretle işigal eden tüccarlar için kullanılan bir tabir

olmuştur.¹⁴⁴ Hace unvanına sahip 1 kişi bulunmaktadır. Halife ise bilindiği gibi ilahi hükümleri yürütmekle mükellef olan kimsedir. Fakat buradaki anlamı olarak imamlık denilebilmektedir.¹⁴⁵ Bu unvana sahip kimselerin sayısı 4 kişidir. Paşa unvanlı kimseler ise toplamda 5 kişidir. Bu unvan resmi bir unvan olarak kullanılırken, sivil ve askerlerin ileri gelenlerini nitelendirmektedir.¹⁴⁶ Son olarak kapudan unvanına sahip kimselerin sayısı 5'dir. Kapudan tabiri, genellikle denizcilikle alakası olan kimselere verilmektedir. Daha çok rütbesi yüksek olanları içine almaktadır.¹⁴⁷ Denizcilikle ilgili unvanların bulunması Galata sicilleriyle alakalıdır denilebilir. Medeni durumlar ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse birden fazla eşle evli olanların çoğunun unvan sahiplerine ait olduğu sonucu çıkmaktadır. Üç eşle evli olanların sayısı 2 kişi olup, bunlardan biri ağa diğeri kapudan olmak üzere unvan sahiplerine aittir.

6.3. Çocuk Sayıları

Aile hayatının neşesi olan ve neslin devamını sağlayan çocuklar hane büyüklüğü tespitinde oldukça önem arz etmektedir. İncelediğimiz kayıtlarda kayıt sahiplerinin sahip oldukları toplam çocuk sayıları belirlenmiştir. Çocuk sayıları kız ve erkek çocuk olarak Müslim aile ve gayrimüslim ailelere göre tasnif edilmiştir. Hane başına düşen ortalama çocuk sayıları Müslim ve gayrimüslim aileler için sınıflandırılmıştır. Nihayetinde hane başına düşen ortalama çocuk sayısı İstanbul örneği için 1606-1691 yılları arası genel olarak ifade edilmiştir.

Osmanlı aile büyüklüğünü doğrudan belirleyecek faktör çocuk sayıları olacaktır.¹⁴⁸ Çocuk grupları olarak nitelendirme yapıldığında çalışmamızda en az bir çocuk en fazla sekiz çocuk bulunmaktadır.

Çocuk grupları belirlenerek toplam çocuk sayıları tespit edilmektedir. Tablo 8'de genel olarak hem Müslim hem gayrimüslim ailelerin sahip olduğu toplam çocuk sayıları değerlendirilmiştir. Buna göre çocuk grupları olarak ifade edilen kısımda bir

¹⁴⁴ Barkan, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri, s.16

¹⁴⁵ Pakalın, s.708

¹⁴⁶ Pakalın, s.755

¹⁴⁷ İdris Bostan, 'Kapudan Paşa', İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C:24, 2001,ss.354-355

¹⁴⁸ Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, s.99

ailenin sahip olduğu en azdan en fazlaya çocuk sayıları bulunmaktadır. Buna göre bir ailede en az 1 çocuk en fazla 8 çocuk vardır. Anne veya baba sayısı olarak ifade edilen kısımda kayıt sahipleri kastedilmektedir. 1 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 124'dür. 2 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 121'dir. 3 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 66'dır. 4 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 33'tür. 5 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 12'dir. 6 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 7'dir. 7 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 4'tür. 8 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 1'dir. Toplam çocuk sayısı 834 'dür. Toplam aile sayısı 368'dir. Bu verilere göre 1 ve 2 çocuğa sahip aile sayısı birbirine yakındır.

Tablo 8

Çocuk Gruplarına Göre Toplam Çocuk Sayısı

ÇOCUK GRUPLARI	1	2	3	4	5	6	7	8	TOPLAM
ANNE VEYA BABA SAYISI	124	121	66	33	12	7	4	1	368
ÇOCUK TOPLAMI	124	242	198	132	60	42	28	8	834

Çocuk sayılarının genel toplamının bulunmasından sonra bu sayıların Müslim ve gayrimüslim ailelere göre tasnifi gelmektedir. Çalışmamızda çocuk gruplarına göre Müslim ve gayrimüslim ailelere göre toplam çocuk sayıları belirlenmiştir.

Buna göre Müslim ailelerde en az 1 en fazla 8 olmak üzere çocuk bulunmaktadır. Tablo 9'da görüleceği gibi Müslimlere ait olan kayıtlarda, 1 çocuğa sahip olan aile sayısı 113'dür. 2 çocuğa sahip olan aile sayısı 102'dir. 3 çocuğa sahip olan aile sayısı 53'dür. 4 çocuğa sahip olan aile sayısı 23'dür. 5 çocuğa sahip olan aile sayısı 7'dir. 6 çocuğa sahip olan aile sayısı 7'dir. 7 çocuğa sahip olan aile sayısı 2'dir. 8 çocuğa sahip olan aile sayısı 1'dir. Toplam aile sayısı 308'dir. Toplam çocuk sayısı 667 tanedir. Buna göre Müslim ailelerde tek çocuğa sahip olanların sayısı fazladır. En fazla

sayı olan 8 çocuklu aile sayısı ise çok azdır. 1 ve 2 çocuğa sahip ailelerin sayısının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 9

Çocuk Gruplarına Göre Müslim Ailelerin Toplam Çocuk Sayısı

ÇOCUK GRUPLARI	1	2	3	4	5	6	7	8	TOPLAM
ANNE VEYA BABA SAYISI	113	102	53	23	7	7	2	1	308
ÇOCUK TOPLAMI	113	204	159	92	35	42	14	8	667

Gayrimüslim ailelerin sahip olduğu çocuk sayılarında, yine Müslimlerde olduğu gibi gayrimüslim ailelerin en az ve en fazla sahip olduğu çocuk sayıları gruplandırılarak toplam çocuk sayıları tespit edildi.

Buna göre Tablo 10'da görüleceği gibi, gayrimüslim ailelerde en az 1 en fazla 7 çocuğa sahip aileler bulunmaktadır. 1 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 11'dir. 2 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 19'dur. 3 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 13'dür. 4 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 10'dur. 5 tane çocuğa sahip olan aile sayısı 5'dir. 6 tane çocuğa sahip olan aile sayısı bulunmamaktadır. 7 tane çocuğa sahip aile sayısı 2'dir. Toplam çocuk sayısı 167, toplam aile sayısı 60'dır. Buna göre 2 çocuklu ailelerin sayısı gayrimüslimlerde daha fazladır. En fazla çocuk sayısı 7 olarak görülmekte ve bu ailelerin sayısı sadece 2 kişidir. Müslim ve gayrimüslim aileler kıyaslandığında gayrimüslim ailelerin 2 çocuklu olanların sayısı fazla iken Müslim ailelerde 1 çocuklu olanların sayısı fazladır.

Tablo 10

Çocuk Gruplarına Göre Gayrimüslim Ailelerin Toplam Çocuk Sayısı

ÇOCUK GRUPLARI	1	2	3	4	5	6	7	TOPLAM
ANNE VEYA BABA SAYISI	11	19	13	10	5	-	2	60
ÇOCUK TOPLAMI	11	38	39	40	25	-	14	167

Kayıt sahiplerinin geride bıraktığı çocukların büyük veya küçük çocuklar olarak tasnifi oldukça önemli bir husustur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nda yetimlerin gözetimi oldukça önemlidir. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır. Bu husus tereke kayıtları ile yetimler arasındaki ilişkidir.

Osmanlı toplum ve idarecileri yetimler konusunda özellikle hassas davranmış oldukları bilinmektedir. Bu konuda yetimlere yardım edilmesi, her türlü maddi ve manevi yardımın sağlanması gibi konular bilhassa çok önemliydi. Bunun için yapılması gereken ilk husus, yetimlerin sahip olduğu mevcut haklarının kesin olarak muhafaza edilmesiydi. Bu hususta tereke kayıtlarında mirasçı olarak yetimlerin bulunması durumunda tereke kayıtlarının görevliler tarafından oluşturulması bu nokta açısından ayrıca bir önem taşımış oluyordu. Ve sicillerin bu noktada hassasiyet için önem arz ettiği söylenebilir. Terekelerinde önemli kısmı bu şekilde ortaya çıkmıştır.¹⁴⁹

Kayıtlarda geçen çocukların bir kısmı *sagir/sagire* bir kısmı *kebir/kebile* olarak ifade edilen çocukları oluşturmaktadır. Bir kısmı da *sagir/sagire* veya *kebir/kebile* olduğu belirtilmeyen çocukları oluşturur. *Sagir/sagire* tabiri İslam dininin verdiği hükümler neticesinde belirlenen ölçülere göreler. Buna göre İslam dini buluğa ermiş kişileri büyük olarak kabul etmektedir ve dini hükümleri yerine getirmekle mükellef kılmaktadır. Buna göre buluğa ermemiş çocuklar kayıtlarda *sagir/sagire* olarak yani

¹⁴⁹ Fatih Bozkurt, Yetimi Kolla, Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875), Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C:2, S:3, Ocak-2012, s.74

küçük olarak ifade edilmektedir. *Sagir* tabiri erkek çocuklar için *sagire* tabiri ise kız çocukları için kullanılmaktadır. Buna göre diğerleri de kebir/kebile yani büyük olarak tasnif edilmiştir. *Kebir* tabiri erkek çocuklar için kullanılırken *kebile* tabiri kız çocukları için kullanılmaktadır.¹⁵⁰

Kayıt sahibi kimselerin geride bıraktığı çocuk sayılarının kız ve erkek çocuk olarak ve büyük veya küçük olmalarına göre de tasnifi önemlidir. Çalışmamızda toplam çocuk sayısı içerisinde Müslim ve gayrimüslimlere ait olmak üzere kız ve erkek çocuklar belirlenmiş olup bu çocukların büyük ve küçük olmasına göre tasniflemeler yapılmıştır.

Tablo 11’de görüleceği üzere Müslim kız çocuklarından büyük (kebile) olanların sayısı 127’dir (%38,1). Küçük (sagire) olanların sayısı 145’dir (%43,5). Büyük veya küçük olduğu belirtilmemiş olan kız çocuklarının sayısı 61’dir (%18,3). Müslim erkek çocuklardan büyük (kebir) olanların sayısı 123’dür(%36,8). Küçük (sagir) olanların sayısı 147’dir(%44,1). Büyük veya küçük olduğu belirtilmemiş olanların sayısı 64’dür(%19,1). Müslim çocukların toplamı 667 tanedir.

Gayrimüslim kız çocuklarından büyük (kebile) olanların sayısı 50 kişidir (%69,4). Küçüklerin (sagirelerin) sayısı 19’dür(%26,4) . Küçük veya büyük olduğu belirtilmemiş olanların sayısı 3’tür(%4,1). Gayrimüslim erkek çocuklardan büyük (kebir) olanların sayısı 52’dir(%54,7). Küçük(sagir) olanların sayısı 24’tür(%25,2). Küçük veya büyük olduğu belirsiz olanların sayısı 19’dür (%20). Gayrimüslim çocukların toplamı 167’dir.

Müslim ailelerin *sagir* olan çocuklarının sayısı kebir olanlara oranla daha yüksektir. Bu durum anne babanın herhangi bir sebepten dolayı hastalık, savaşlar v.s. gibi genç yaşta ölmüş geride küçük çocukları bırakmış olabileceği veya geç yaşta evlenmiş olabileceği ihtimalini göstermektedir. Bu değerlendirmeler ancak ihtimal dâhilinde olabilmektedir. Çünkü ölen kimselerin yaşları ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca küçük veya büyük olduğu belirtilmemiş çocukların da varlığı net bir yorum yapmayı güçleştirmektedir. Öte yandan gayrimüslimlerin kebir olan çocukların

¹⁵⁰ Tuş, Demirel, Gürbüz, s.111

oranı sagir çocuklara göre fazladır. Yine gayrimüslim aileler içinde bu şekilde net bir yorum olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 11

Kız ve Erkek Çocukların Büyük veya Küçük Olmasına Göre Ayrımı

	KIZ ÇOCUK			ERKEK ÇOCUK			TOPLAM
	BÜYÜK	KÜÇÜK	BELİRSİZ	BÜYÜK	KÜÇÜK	BELİRSİZ	
MÜSLİM	127	145	61	123	147	64	667
GAYRİMÜSLİM	50	19	3	52	24	19	167
TOPLAM	177	164	64	175	171	83	834

Çocuk sayılarının tespiti hususunda en önemli husustan biride hane başına düşen ortalama çocuk sayılarını bulunmasıdır. Buna göre hane halkı nüfusu hakkında saptamalar yapılabilir. Burada ailelerin sayısı olarak nitelendirilen çocuklu ailelerdir. Buna göre Tablo 12’de görüldüğü üzere kayıt sahibi kimselerin sahip oldukları çocuk sayısı ile Müslim ve gayrimüslim aileler için hane başına düşen ortalama çocuk sayıları tespit edilmiştir. Müslim aile kayıt sayısı 308’dir. Müslim ailelerin sahip olduğu toplam kız çocuğu 333, toplam erkek çocuğu adedi 334’tür. Müslim ailelerin toplam çocuk sayısı 667 olmaktadır. Bu veriler aracılığıyla Müslim ailelerde hane başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,16’dır.

Gayrimüslim ailelerin toplam kayıt sayısı 60’dır. Gayrimüslim ailelerin sahip olduğu toplam kız çocuğu sayısı 72, toplam erkek çocuğu sayısı 95’dir. Buna göre gayrimüslimlerin sahip olduğu toplam çocuk sayısı 167’dir. Gayrimüslim ailelerde hane başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,78’dir.

Genel olarak değerlendirme yaptığımızda toplam aile kayıt sayısı 368'dir. Toplam kız çocuğu sayısı 405, toplam erkek çocuğu sayısı 429 olup toplam çocuk sayısı 834'tür. Böylece hane başına düşen ortalama çocuk sayısı İstanbul için bu çalışmanın verilerine göre 2,26'dır.

Tablo 12

Hane Başına Düşen Ortalama Çocuk Sayıları (1606-1691)

KAYIT SAHİBİ AİLE	KAYIT SAYISI	KIZ ÇOCUK	ERKEK ÇOCUK	TOPLAM ÇOCUK	HANE BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA ÇOCUK
MÜSLİM AİLE	308	333	334	667	2,16
GAYRİMÜSLİM AİLE	60	72	95	167	2,78
GENEL	368	405	429	834	2,26

Elde edilen veriler genel olarak değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır. Tereke kayıtları hane nüfusuna yönelik bilgiler vermektedir. Diğer arşiv kayıtları ile yapılan demografi çalışmalarına nazaran hane tespitinde birincil kaynak görevi üstlenmektedir. Nitekim Osmanlı aile yapısı hakkında niteliksel ve niceliksel anlamda veriler sunmaktadır. İmparatorlukta bütün ölen kimselerin tereke kayıtları tespit etme imkânı olmadığından genel nüfus hakkında bir değerlendirme yapmak için yetersiz kalabilmektedir. Fakat hane nüfusu ile ilgili veriler için oldukça önemlidir.¹⁵¹

Genel olarak bakıldığında çalışmamızda kayıt sahibi kimselerin öncelikle sayıları belirlenmiştir. Burada önemli olan husus Müslim ve gayrimüslim kimselere göre tasniflemelere giderek aile yapıları belirlenmiştir. Medeni durumların tespitinde elde edilen veriler, Osmanlı toplumunda çok eşliliğin değil tek eşliliğin yaygın

¹⁵¹ Bozkurt, Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları, s.98

olduğunu göstermektedir. Tek eşle evlilik çalışmamız için %91,8 oranındadır. Bu oran çalışmamızın içine aldığı 1606- 1691 yılları; İstanbul sur içi, Eyüp ve Galata bölgelerinin verilerine ait olmaktadır. Diğer yapılan çalışmalar da bahsedildiği üzere tek eşliliğin yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece elde edilen bu sonuçlara göre Osmanlılarda tek eşle evlilik yaygındır. Ailelerin durumuna göre verilerde mirasçı olarak anne sayılarının baba sayılarından daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Birden fazla eşle evli olan kimselerde bile hiç çocuk sahibi olmayan kimselerin bulunduğu görülmektedir. Hane büyüklüklerini değerlendirme hususunda en önemli faktör olan çocuk sayıları genel ortalama olarak 2,26 çıkmıştır. Burada değinilmesi gereken bir husus da çocukların büyük veya küçük olarak kalmasıdır. Nitekim burada önemli olan küçük çocukların sayısının fazlalığı noktasındadır. Bu çocuklara sahip olan kimselerin genç yaşta vefat edebileceği veya geç yaşta evlenmiş olabileceği ihtimali söz konusu olmaktadır. Kayıtlarda yaşlar hakkında bir bilgi olmadığından bu yorumlar ihtimal dâhilinde kalmaktadır. Nitekim kayıtlarda askeri sınıfa ait kimselerin bulunması da bu kimselerin görevleri gereği geç yaşta evlenmiş olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Fakat net olarak yorum olamamaktadır. Osmanlı tarihi için birincil kaynak özelliği gösteren Şer'iyye Sicilleri Osmanlı Aile yapısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Elde edilen veriler incelenen hangi yüzyıl hangi şehir olursa olsun çok kıymetli bilgiler sunmaktadır. Bu sayede Osmanlı hanesi, toplumsal yapısı, hukuk yapısı v.d. gibi birçok konuda bilgi sahibi olunmaktadır.

7. SONUÇ

Şer'iyye sicillerine dayanarak oluşturulan bu çalışma Osmanlı Hane halkları hakkında bilgiler vermiştir. Çalışmamızın içine aldığı yıllar 1606-1691 yılları arasındır. İstanbul örneği ile esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar başkenti olarak önem taşımaktadır. İçerisinde birçok etnik ve dini grubu barındırması ve bu insanların yıllarca bir arada yaşaması Osmanlı İmparatorluğu'nda mevcut olan düzenin yansımasıdır. Şer'iyye sicilleri ve diğer birçok arşiv kayıtlarında olduğu gibi Osmanlı hakkında birçok konuda bilgiler edinilmektedir. Bu bilgiler sayesinde geçmişe ışık tutulabilmektedir. Şer'iyye sicilleri esasında içerisinde birçok hususu barınmaktadır. Özellikle miras ile ilgili kayıtlar olarak tereke kayıtları önem taşımaktadır. Çalışmamızın özünü teşkil eden tereke kayıtları hane halkları hakkında bilgiler sunmaktadır. Ayrıca mirasçılarının net biçimde belirtildiği miras taksimi ile ilgili kayıtlarda mevcut bulunmaktadır.

İstanbul'a ait Şer'iyye sicillerinden 1606-1691 yılları arasına ait elde edilen bu bilgiler neticesinde toplam 598 kişi incelenmiştir. Bu kişiler içerisinde Müslim kimselerin yanı sıra gayrimüslim kimselerde bulunmaktadır. Kayıt sahiplerinin sayısı ve dini kimlikleri belirlendikten sonra medeni durumlarının tespiti gelmektedir. 598 kayıt sahibinden 409 tanesinin evli olduğuna ulaşılmıştır. Medeni durumların değerlendirilmesiyle evli olan kişi sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Buna göre evliliğin yaygın olduğu söylenebilir. Yine bunun gibi çocuk sahibi olanların sayısı olmayanlara göre daha fazladır. Osmanlı toplumu için yaygın ve yanlış bilinen kanaatin aksine tek eşliliğin yaygın olduğu sonucuna varılmıştır. Bu oran çalışmamız için % 91,8'dir. Diğer benzer çalışmaların vardıkları sonuçlar da birbirlerini destekler niteliktedir. Birden fazla eşle evli olmalarına rağmen bazı Müslim erkeklerin hiç çocukları olmadığına rastlanmıştır. Buna göre birden fazla eşle evli olmanın bir sebebi de çocuk sahibi olmak içindir denilebilir. Unvan sahiplerinin de ailelerinin durumu tespit edilmiş, ayrıca tüm kayıt sahiplerinin diğer mirasçıları da belirtilmiştir. Diğer mirasçılar olarak daha öncede bahsedildiği üzere ölen kimsenin eşi veya eşleri, çocukları, anne, babası ve kardeşlerinin dışında mirastan pay alma hakkını elde eden akrabalar kastedilmektedir. Bunlara ek olarak azad ettiği kölenin sahibi, kölesi öldükten

sonra mirasçılığına dâhil olduğu durumlar ve nihayetinde beytülmalin mirasçılığıdır. Diğer mirasçılarda, ölen kimselerin geride bıraktığı anne sayısının baba sayısından daha çok olduğu görülmektedir. Çocuk sayılarının tespiti hususu hane büyüklükleri için gereklidir. Çalışmamızda kız ve erkek çocuklar hem Müslim hem gayrimüslim ailelere göre tasnif edilmiş bu çocukların küçük veya büyük olduğu ayrıca belirtilmiştir. Küçük çocukların varlığı esasında üzerinde durulması gereken bir husustur. Nitekim yetimlerin korunması hususu Osmanlı için önem ifade etmektedir. Küçük çocukların varlığı bazı ihtimalleri akla getirebilmektedir. Bu ihtimaller geride küçük çocuklarını bırakan kişilerin erken yaşta vefat etmiş olabileceği veya geç yaşta evlenmiş olabileceğidir. Ölen kimselerin yaşları ile ilgili bir bilgi söz konusu olmamaktadır. Bu sebepten bu konuda net bir yorum mümkün olamamaktadır. Hane başına düşen ortalama çocuk sayıları ile hane büyüklüğüne dair değerlendirme söz konusu olmaktadır. Çalışmamız için hane başına ortalama çocuk sayısı İstanbul örneğine göre 2,26'dır. Çocuklara anne ve baba eklenince ortalama bir hanede 4 veya 5 kişi olduğu söylenebilir. Nitekim Osmanlı'larda anne, baba çocukların yanı sıra ebeveynlerin, kardeşlerin hatta kölelerin de birlikte yaşadığı geniş ailelerin olduğu bilinmektedir. Buna göre çalışmamızda da olduğu gibi genel bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır.

EKLER

EK 1: Mirasçılarının Durumunu Gösterir Tablo

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
1	1a-2	Es-Seyyid Mehmed b. Mustafa						*	2	1		4	
2	39a-1	Osman Beşe b. Ömer		1							1	2	
3	68a-1	Müderri Mustafa Efendi		1		2		*		1		5	
4	68b-1	Sefer Beşe b. Oruç									2	2	
5	41a-1	Abdullah b. Hüseyin		1							6	7	
6	52b-3	Mardiros v. Yani		1	1	1						3	
7	45b-2	Cafer Bey b. Nasuh		1	1							2	
8	87a-2	Mustafa b. Ahmed			1			*				2	
9	28b-1	Saraylı Selamet Hatun	*		1	1						3	
10	13b-1	Mehmed Beşe					*	*				2	
11	63b-5	El-Hac Receb b. Mahmud		1	1							2	
12	28b-2	Ali Çavuş b. Murad		1		1						2	
13	63b-3	Ali		1	1	4						6	
14	69a-6	Ali Beşe b. Abdullah		1	1							2	
15	66a-1	El-Hac Musa b. Ali		1							1	2	
16	120b-1	Kirkor v. Simavi		1	5							6	
17	101a-1	Fatıma bt. İbrahim			2	2						4	
18	103a-2	Mehmed Ağa b. Turabi			1	1						2	
19	84b-4	El-Hac Yahya b. Merzuk		1	2	3						6	
20	85a-2	Kerime bt. Arşullah									3	3	
21	3b-1	Behram b. İbrahim		1		1		*	1	1		5	
22	4a-1	Müşerrefe bt. Abdullah	*								1	2	
23	6a-1	Sitti b. Karamahmud									1	1	
24	10b-1	Ali Bey b. Hasan		1		1	*					3	
25	12a-2	Kerime bt. Ali Bey	*								1	2	
26	13b-2	Mardiros b. Kirakos				1						1	
27	16b-2	Ahmed Efendi b. Mehmed		1							1	2	
28	20b-2	El-Hac Yusuf b. Abdullah		1	1							2	
29	21a-3	Rıdvan b. Abdullah				1						1	
30	22b-5	Veli Efendi b. Osman		1		1					1	3	
31	25a-1	Es-Seyyid Eymir							1			1	
32	25b-2	El-Hac Hasan b. Siyami		1	4	3						8	
33	26a-4	Cafer Ağa b. Abdurrahman		1	1	1						3	
34	31a-2	İsmihan bt. Mehmed	*							1		2	
35	37a-1	Mehmed Efendi b. Mustafa			6							6	
36	45a-1	Hızır Halife								1	1	2	
37	45b-1	Kaba Kandelko v. Dobre							1	1		2	
38	55b-3	El-Hac Abdurrahman b. Ali Bey		1					1	1		3	
39	57b-5	Fatıma bt. Receb	*						1			2	
40	60a-2	El-Hac Ahmed		1		1					3	5	
41	60a-4	El-Hac Hüseyin Beşe b. Halil		1	1	1						3	
42	62a-2	El-Hac Ahmed b. Yusuf		1							1	2	
43	62b-2	Kaya bt. Mehmed						*	1	2		4	
44	64a-1	Ümmühani bt. Ömer						*			1	2	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
45	65a-4	Hatice bt. Abdullah	*		1							2	
46	66b-2	Halil Çavuş b. Mustafa		1		2			2	1		6	
47	66a-5	Ahmed Ağa		1	1							2	
48	69a-2	Ali Bey		1							1	2	
49	69b-1	Mehmed Ağa b. Ali		1	5	3						9	
50	71b-3	Pilâşe bt. Yani	*		1	1						3	
51	71b-4	Receb Beşe b. Durmuş		1	2	1						4	
52	72b-1	Mirza Çavuş b. Mustafa		1	1							2	
53	72b-5	Ömer Çavuş b. Mehmed				1		*				2	
54	73a-4	Arslan Ağa		1	1	1						3	
55	76b-5	Osman Ağa		1		1						2	
56	79a-3	Hacı Ali b. Osman							1	1		2	
57	91a-6	Amine Hatun b. Hasan Efendi	*		1	2						4	
58	97b-1	Hüseyin Bey		1							1	2	
59	97b-3	Nilüfer									5	5	
60	98b-9	El-Hac Mehmed		1		1						2	
61	103b-2	İsmihan bt. Mehmed	*					*	1	1		4	
62	104a-1	Abdülkerim b. Abdi									1	1	
63	106b-3	Osman b. Ali							1	1		2	
64	107a-2	Cabril v. Mihayil						*	1	1		3	
65	112a-3	Ali					*					1	
66	112a-5	El-Hac Yusuf								2	1	3	
67	113a-3	İbrahim b. Hüseyin Çavuş						*		1	2	4	
68	114a-1	Mehmed b. Mustafa		1	2							3	
69	115b-3	Bostancı Ali							2			2	
70	117a-2	Nikola v. İstati		1					1			2	
71	122a-2	Ali Dede b. Abdullah		1							2	3	
72	123a-3	Huri bt. Sahak	*				*					2	
73	124a-2	Abdülkadir Efendi b. Himmet		2	3	1						6	
74	126b-4	Ahmed Bey						*	1			2	
75	131b-2	Mustafa Ağa		1					1			2	
76	132a-2	Mehmed b. Halil		2	1	1						4	
77	133a-3	Mustafa b. Receb						*	4		1	6	
78	138a-2	Osman Halife b. Receb						*		1		2	
79	138b-1	Halil b. Mustafa		1						3	1	5	
80	5a-2	Receb b. Abdullah		1	1	1						3	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
81	140b-3	Mehmed b. Mustafa						*	1	1		3	
82	3a-2	Abdussamed Efendi b. Mehmed		1	1							2	
83	16b-3	Ayşe bt. İbrahim						*		1	4	6	
84	22a-1	Hasan Beşe b. Yusuf							2			2	
85	32b-2	Ali Çavuş b. Abdullah							1			1	
86	33a-1	Osman b. El-Hac İbrahim		1		1				1		3	
87	40a-1	Fatıma bt. Sefer									2	2	
88	55a-1	Emine bt. Osman	*								2	3	
89	83a-2	Ali		1	1	1						3	
90	86b-1	İbrahim Çelebi b. Osman		1	1	1						3	
91	89b-1	Ummuhani bt. Mehmed	*		2			*				4	
92	90a-1	Abdullah Efendi b. Abdurrahman		1		1		*		1		4	
93	95b-3	El-Hac Mahmud b. Mehmed		1		2				1		4	
94	99a-2	Ahmed Yazıcı b. Nasuh		1						1		2	
95	100a-3	Yani v. Yorgi			1			*				2	
96	107a-2	Fatıma bt. Hacı Mustafa									1	1	
97	142a-1	Emetullah bt. Yusuf Beşe						*		1	3	5	
98	152a-1	Fatıma bt. Murad			1	1						2	
99	158a-1	Mehmed Beşe b. İnebey						*	1			2	
100	159a-1	El-Hac Abdullah		1		1						2	
101	168a-2	Receb Beşe b. Şaban		1		1						2	
102	186b-1	Mehmed b. Hasan				2						2	
103	194b-1	Hacı Mustafa b. Hacı Memi		2	1	4						7	
104	8b-1	Meryem bt. Şerdan	*		2	1						4	
105	8b-4	Hasan Efendi		1	4	2						7	
106	13b-1	Mahmud Paşa b. Mustafa		1						1		2	
107	15b-1	Hüseyin b. Mehmed									1	1	
108	24a-1	Kazar v. Arslan		1							2	3	
109	28a-3	Hüseyin Efendi b. Hacı Eyub					*					1	
110	34a-1	Hüseyin Çelebi b. Mehmed Efendi						*	1	2		4	
111	38a-1	Ayşe bt. Erzen Bey	*							1		2	
112	38b-2	Hacı Mehmed b. İbrahim		1	2							3	
113	42a-1	İbrahim Ağa b. Tanrıverdi		1							1	2	
114	47a-1	Parnik v. Murad		1		4						5	
115	49a-1	Hacı İbrahim b. Hacı Osman							1			1	
116	52b-2	Ayşe bt. Mehmed	*								1	2	
117	54a-2	Ahmed Ağa b. Mehmed		2		1					1	4	
118	63a-4	İsmail Ağa b. Ömer		1	1	3						5	
119	65a-2	Hasan Çelebi b. Mustafa		1		1						2	
120	77b-3	Mustafa Ağa		1		2				1		4	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
121	71b-2	Es-Seyyid Esad Efendi b. Abdurrahman		2	2	2						6	
122	78a-2	İstemat v. Zaharya		1	1	1						3	
123	86b-3	Şükrullah Reis b. Abdullah		1		2						3	
124	87a-1	Meyrem b. Sadet	*		1	1						3	
125	93a-1	Mustafa Beşe b. Receb					*	*				2	
126	93b-2	Şaban Beşe b. Ali								2		2	
127	108a-3	İbrahim Beşe b. Bayram		1		1						2	
128	111b-1	Nazlı bt. Zinor				1					1	2	
129	1a-4	Ömer Efendi b. İbrahim		1	1							2	
130	14b-2	Halil b. Mirza		1		1	*					3	
131	15b-3	Gevher bt. Musa	*								1	2	
132	18a-2	Mehmed Odabaşı b. Kenan						*		1		2	
133	20b-1	Hacı Mustafa Ağa b. Hüseyin		1	2	1						4	
134	24b-3	Gürcü Yusuf (Ali)									1	1	
135	25a-1	Mustafa Efendi b. Hacı Mehmed		1		1					1	3	
136	26b-3	Mehmed b. Mehmed						*	3	2		6	
137	28a-3	Ahmed Ağa b. Mehmed		1	2			*				4	
138	28a-4	Ayşe bt. Abdullah	*		1	2						4	
139	31a-1	Ali Çavuş b. Süleyman		1	1							2	
140	32a-3	Mehmed Efendi b. Nurullah		1	3							4	
141	33b-1	Saliha bt. Mehmed			1	1						2	
142	43a-2	Ömer Efendi b. Hacı Mehmed		1						1	2	4	
143	43b-1	Fatıma bt. Derviş	*		3							4	
144	44a-2	Ayşe bt. Pir Bali Hoca									3	3	
145	53b-1	Raziye bt. Abdullah	*								1	2	
146	58a-2	Mustafa Ağa		1	2							3	
147	60a-1	El-Hac Mehmed b. El-Hac Süleyman		1	1	1						3	
148	63b-3	Mehmed b. Abdullah			5	2						7	
149	66a-1	Mustafa Beşe b. Mehmed									1	1	
150	68a-1	Hüseyin b. Receb							4	1		5	
151	71a-1	Sefer Ağa b. Oruç			2	1						3	
152	81a-1	El-Hac Ömer Ağa b. Nasuh			5	1						6	
153	91a-1	Feyzullah Beşe b. Hacı Mehmed							1			1	
154	29-1	Hüseyin Bey b. Nasuh		1							1	2	
155	40-1	Hüseyin Çelebi b. İbrahim		1	1	1						3	
156	42-2	Mehmed b. Hasan		1						2	1	4	
157	53-1	Ebubekir b. Yusuf		1		1						2	
158	57-1	İbrahim Çelebi b. Ömer		1	1	2						4	
159	64-1	Ali Beşe		1					3	3		7	
160	65-2	Mosi v. Yasef		1			*					2	
161	68-1	Billur bt. Koli	*		2	1						4	
162	72-1	Ahmed Bey b. Süleyman		1	2							3	
163	74-1	Nikola				2						2	
164	99-1	Zahide bt. Abdullah									1	1	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
165	113-2	Mustafa Beşe b. Abdullah		1	1							2	
166	114-1	Mahmud b. Ahmed			1	1						2	
167	115-2	Mehmed Bey		1							1	2	
168	116-3	Hüseyin Bey b. Mehmed			1	1		*				3	
169	194-2	Harib v. Asuzader				2					1	3	
170	204-2	Mustafa Bey b. Kurd								2		2	
171	208-1	Ali b. İshak		2	1	2						5	
172	224-1	Hüseyin Beşe b. Mehmed		2						1		3	
173	229-1	Derviş b. Ali		1	1							2	
174	256-2	Ali b. Anber		1	1	1						3	
175	260-1	Dido v. Koned									1	1	
176	266-1	Hüseyin b. Ahmed		1		2					1	4	
177	268-1	Raziye bt. Abdullah	*		2							3	
178	284-1	Hasan									1	1	
179	10a-4	Todori v. İstemad			1	1						2	
180	12a-3	Hasan b. Eşref			2							2	
181	26b-2	Panayot v. Todori		1						1		2	
182	27b-2	Es-Seyyid Mehmed b. Şaban		1						1		2	
183	43a-3	Ali b. Ayni		1		1						2	
184	83b-2	Hasan Hacı b. Menteş				3			1			4	
185	87b-2	Fatıma bt. Murad			1	2						3	
186	3a-3	Yusuf b. Abdullah		1	1							2	
187	5a-4	Aişe	*			1	*	*				4	
188	14a-1	Aişe bt. El-Hac Mahmud						*	3	2		6	
189	14b-5	Kerime bt. Mustafa	*								1	2	
190	20b-1	Ali b. Şaban		1	1							2	
191	21b-1	Yusuf Çelebi b. Abdullah				2						2	
192	27a-2	Mehmed Subaşı b. Keyvan		1		1						2	
193	32a-1	Dimitri v. Semo				1			1			2	
194	34a-2	Osman b. Kayser		1	2							3	
195	39a-1	Çeşmi Hatun bt. Abdullah	*		2							3	
196	39a-2	İsmihan bt. Mustafa	*		1					1		3	
197	41a-2	Mustafa b. Yusuf			1							1	
198	43b-2	Malka bt. Milohay	*		4	3						8	
199	46b-1	Nikola v. Yani		1	3	1						5	
200	46b-3	Zahide Hatun									1	1	
201	49a-2	Avanos v. Hannes		1	2	2						5	
202	49a-3	Arhondi bt. Yorgi								1	1	2	
203	57a-1	İbrahim		1		2						3	
204	60a-1	Aişe bt. Mustafa	*								1	2	
205	58a-1	Salamon v. İlya		1	2	1						4	
206	74a-2	Fatıma bt. İshak	*						1	2		4	
207	74a-3	İbrahim b. Hızır							1	1	1	3	
208	82b-3	Dimitri			3							3	
209	84b-3	Dimo v. Nikola		1	4							5	
210	84a-3	Fatıma bt. Ahmed	*		2							3	
211	89a-2	Yani		1	2	2						5	
212	1b-2	Sakine Hatun bt. Ali									1	1	
213	12a-2	Senadino v. Manol			2	3						5	
214	15b-5	Hirasando v. İstemad				2				3		5	
215	29a-1	Andriye v. Todori		1	5							6	
216	36b-1	El-Hac Ömer		1	1	1						3	
217	3a-2	Mustafa Ağa b. Abdullah								3	2	5	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
218	7b-1	Fatıma bt. Mehmed	*								2	3	
219	8a-3	El-Hac Mustafa Beşe b. Abdullah		1							1	2	
220	8b-2	Fatıma bt. Ahmed						*	2			3	
221	9a-1	Ömer b. Şaban		1	1	2						4	
222	11a-2	Rahime Hatun bt. Abdülbaki			2	1						3	
223	12a-1	Rahime Hatun bt. Osman	*								1	2	
224	45b-3	Murad b. Musa									1	1	
225	15b-3	İsmihan bt. Ahmed	*		1	1						3	
226	29a-3	Cafer bt. Abdullah									1	1	
227	30a-2	Timurhan bt. Abdullah	*		2							3	
228	32a-2	Kırkor v. Senap			2	1						3	
229	39b-1	Abdurrahman Çelebi b. Ali		1	1	2	*	*				6	
230	40a-1	Yani v. Lanbo							1			1	
231	40b-2	Vasil			3	2						5	
232	44b-3	Hüseyin b. Mustafa			2							2	
233	45a-1	Mustafa Beşe b. Mehmed			3							3	
234	57a-1	Ahmed Efendi b. Mahmud		1		1						2	
235	57b-4	Davud Çelebi b. Hacı Sefer		1		1		*		3		6	
236	60a-1	Mustafa Ağa b. Ömer		1	1							2	
237	66b-2	İbrahim Bey b. Hamza				2					1	3	
238	69b-3	Emine Hatun bt. Abdülbaki	*								1	2	
239	70a-4	Zülfikar Ağa									1	1	
240	70b-3	Emine Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
241	71a-3	Şakire Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
242	11a-1	Hacce Hatun bt. Abdullah									1	1	
243	12a-2	Yorgi v. Yani				1			1			2	
244	15a-1	Yani v. Riga						*		1	1	3	
245	31b-2	Todori v. Yorgi		1	2							3	
246	41a-2	Şerife Hatun									1	1	
247	42a-1	Müderris Ali Efendi									1	1	
248	45b-2	Mücella bt. Abdullah	*		1	1						3	
249	60a-1	İbrahim b. Ahmed		1							1	2	
250	60b-1	Fatıma Hatun	*			1						2	
251	62a-2	Angeliki			1	2						3	
252	62b-2	Yani v. Franko		1	1	2		*				4	
253	63a-1	Ahmed		1	1	1						3	
254	63a-2	Veli Bey b. El-Hac Piri		1	1	2						4	
255	65a-1	El-Hac Mustafa b. Abdülbaki		1	1	3						5	
256	76a-1	Ahmed Beşe		1	1							2	
257	77b-2	Eyüb Ağa		1		1						2	
258	78a-2	Simo v. Yani		1	1							2	*
259	79a-2	Şerife Huri bt. Mehmed			1						2	3	
260	91a-3	Ahmed Beşe b. Abdullah		1	1							2	
261	94b-1	Mehmed b. Abdullah		2					1			3	
262	95a-2	Nikola v. Yorgi			3	1						4	
263	1a-2	Hatice Hatun bt. Ali	*								2	3	
264	3b-2	Süleyman									1	1	
265	5b-3	Yamandı v. Todori		1	2	3						6	
266	10a-2	Yorgi v. Panayot		1	3	4						8	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
267	13b-3	İstoyani v. Perdam							1			1	
268	17b-1	Mustafa b. Abdullah		1							1	2	
269	24a-2	Kiryani v. Diro			1	1						2	
270	26a-3	Dimitri v. Pavlo							2			2	
271	27a-3	El-Hac Şaban b. El-Hac İsmail		1	2	2	*					6	
272	34b-1	El-Hac Mustafa b. Himmet			1	3						4	
273	36a-2	Pir Mehmed			1	3						4	
274	41a-1	Hasan		1							1	2	
275	41a-2	Himmet b. Mahmud		2	1							3	
276	41a-3	Fatıma bt. Mehmed	*		1	1	*	*				5	
277	2-3	Mehmed Beşe		1						1		2	
278	6-1	Yorgo v. Yamandi						*	1	1		3	
279	52-1	Mehmed Ağa b. Hüseyin Efendi							1	1		2	
280	65-1	Gülistan bt. Abdülmennan	*								1	2	
281	79-2	Mustafa b. Mehmed		1	1	1						3	
282	80-2	Harsole bt. Hayim	*		2	2						5	
283	3a-3	Şaban Halife b. Hızır									1	1	
284	13a-1	Yorgi		1	2	1						4	
285	14b-2	Mustafa b. Mehmed		1							1	2	
286	13b-2	Veli Ağa b. Mustafa		1	1							2	
287	15b-3	Ömer Beşe b. Ramazan		1					1			2	
288	18a-2	Hasan Bey b. Abdullah		1	1							2	
289	20a-4	İshak Beşe b. Ahmed		1		1						2	
290	21a-2	Komyonos v. İstadinós			1	3						4	
291	23b-2	Kanilo v. Yani			3							3	
292	24a-1	İsmail Efendi b. Rüstem		1	3	1						5	
293	27a-3	Nikola v. Argiri							1			1	
294	27b-3	Ahmed b. Abdullah		1		3						4	
295	29a-1	Mustafa Ağa b. Mehmed							3			3	
296	29a-2	Yani v. Dimitri		1		1						2	
297	30a-1	Abdülbaki b. Sinan		1							1	2	
298	31a-6	Yagone bt. Yanaki			1	1						2	
299	33b-1	Alime bt. Abdünnebi	*			2			1	1		5	
300	35b-3	İvaz b. Merdan							1	1		2	
301	37b-2	Ali b. Hasan								3	1	4	
302	38b-3	Murad b. Abdullah		1		2						3	
303	40b-4	Abraham v. Sabatay		1	4							5	
304	41a-4	Hüseyin b. Abdullah		1	1	2						4	
305	44a-1	Kaftani Ali Ağa		1	1	1						3	
306	44a-2	Musli Efendi b. Hasan		1		3						4	
307	44b-4	Mustafa		1	1							2	
308	50b-1	Veli Bey b. İskender		1	2	1						4	
309	52b-1	Margarit v. Duka		1					1	1		3	
310	66a-5	Şahbaz Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
311	67b-1	İbrahim b. Dilaver		1					1			2	
312	74b-2	Receb b. Yusuf		1							1	2	
313	78a-4	Mustafa b. Ali								1		1	
314	88b-3	Aleksandri v. Nikola			3	1						4	
315	90a-1	Mustafa Çelebi b. Mehmed		1		1		*		1		4	
316	95a-2	Tomas			2							2	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
317	95b-2	Dimo v. Frankova							1			1	
318	98a-4	Caniki bt. Bedros	*		1			*				3	
319	100a-4	Emine bt. Bayram	*					*	2	2		6	
320	117a-3	El-Hac Mustafa b. Musa		1							1	2	
321	1b-3	Kenan Bey b. Abdullah		1		1						2	
322	3b-3	Aişe Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
323	4a-1	Ali b. Musa									1	1	
324	4b-3	Fatıma bt. Abdullah	*								1	2	
325	5a-4	Mustafa b. El-Hac Ahmed						*	1	2		4	
326	7a-3	El-Hac Seyyid Şaban b. Ali		1	4	2						7	
327	9b-1	El-Hac Mehmed b. Mahmud		1	1	2						4	
328	12a-2	İhsan b. Abdullah		1	1							2	
329	15a-1	Hasan Bey b. Ali		1	1	1		*				4	
330	16a-2	Emine bt. Musli Reis			1	1		*				3	
331	17a-2	Alime Hatun bt. Kurd Reis	*		2	1	*					5	
332	17b-1	Seyyid El-Hac Mustafa b. Seyyid Şaban		1	1	3		*				6	
333	18a-3	Mehmed Bey b. Hüseyin		1	1	1						3	
334	18b-1	El-Hac Hüseyin b. Abdullah		1							2	3	
335	19b-1	Rıdvan Bey b. Abdullah		1	1	1						3	
336	23b-2	Yusuf Efendi b. Abdülaziz		1		1				1		3	
337	24a-1	Fatıma Hatun	*		1	1	*	*				5	
338	27b-2	Mustafa b. Abdullah		1		3						4	
339	29a-2	Hüseyin Bey b. Abdullah		1							3	4	
340	30a-2	Rabia bt. Mustafa	*		1	1		*				4	
341	30b-1	El-Hac Ramazan b. Şükrullah		2	2	3						7	
342	31b-3	İbrahim Efendi b. Mustafa		1	1	2		*				5	
343	36a-2	Belkas Hatun bt. Mehmed	*		1		*	*				4	
344	40b-1	El-Hac Pervane b. Abdullah		1		2						3	
345	41b-2	Amine	*								1	2	
346	43a-1	Mahveş Hatun bt. Abdullah	*			1					1	3	
347	44a-3	Cemile bt. Abdünnebi	*			1						2	
348	46a-1	Ahmed Reis b. Mehmed		1	1							2	
349	48a-2	Fatıma Hatun bt. Hasan	*		1	1		*				4	
350	50a-1	Katip Süleyman Bey b. Abdullah		1	3							4	
351	51b-1	Nasuh Halife b. Pir Ali		2	1	1						4	
352	57b-1	İlyas b. Ali		1	1	1						3	
353	62a-2	Canfeda Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
354	63a-1	Receb Çelebi b. Mahmud		1	2	1						4	
355	64a-1	Süleyman Beşe b. Yakub		1							1	2	
356	65b-1	Müezzın Derviş Efendi		1	1							2	
357	4a-1	Perviz b. Abdullah			1	2						3	
358	4a-2	Ali Reis b. Sinan		1		1						2	
359	5b-1	Hasan Çelebi b. Menteş				1		*	2	1		5	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
360	6a-1	Azize bt. Abdullah	*								1	2	
361	7a-1	Mustafa b. Abdullah		1	1							2	
362	7b-1	El-Hac Ali b. Abdullah				3						3	
363	12a-1	Şaban b. Abdullah		1							1	2	
364	13a-2	Abide bt. Mehmed	*		1	1		*				4	
365	15b-1	Ahmed Reis. Abdullah		1	3	1						5	
366	23a-1	Rabia Hatun bt. Musli Çavuş				2	*	*				4	
367	24b-1	Musli Çelebi		1	2	1						4	
368	25b-1	Ömer Bey b. Mustafa		1	1	1	*	*				5	
369	31a-2	Kerime bt. Ali Reis	*			1	*	*				4	
370	32a-1	Kerime bt. Süleyman	*		1			*				3	
371	33b-1	Mehmed Beşe b. Abdullah		1	1	1						3	
372	35a-3	Hatice Hatun bt. Abdullah	*		2							3	
373	35b-1	Keyvan Reis b. Abdullah		1	3	1						5	
374	37a-1	Fatima Hatun bt. Abdullah									1	1	
375	38b-2	İlyas b. Mehmed		1	2							3	
376	39a-1	Mahmud Çavuş b. Ahmed		1							1	2	
377	40a-2	Saliha bt. İbrahim	*			1	*	*				4	
378	41a-1	Aişe Hatun bt. Mustafa	*					*		1		3	
379	42b-2	Vasfihani Hatun bt. Sefer	*			1		*			1	4	
380	48b-2	Abdullah Reis b. Abdülmennan		1	1	3						5	
381	49a-1	Mehmed Paşa									1	1	
382	49b-1	Mitro v. Mihal		1	3							4	
383	52b-2	Zafıra bt. Yorgi			2	1	*	*				5	
384	53a-1	Todori v. Yorgi			2	1		*				4	
385	54b-1	İbrahim Bey									1	1	
386	55a-1	Aişe bt. Behram Bey						*	1	1		3	
387	56a-2	Mustafa Beşe b. Abdullah		1		1						2	
388	56b-2	Kara Halil									1	1	
389	58b-1	Şaban Reis b. Abdullah		1		1					1	3	
390	59b-1	Memi Paşa		1	1	1						3	
391	65a-1	Kenan Reis b. Abdullah		2	2	2						6	
392	66b-2	Ahmed Çelebi b. Hasan Beşe		1		2					1	4	
393	68b-1	Ahmed Çavuş b. Hüseyin		1	1							2	
394	69b-1	Fedai bt. Behram Bey						*	1			2	
395	70b-1	Ramazan Bey b. Ali El-Cüнді			2	2						4	
396	72b-1	Mehmed Bey b. Abdullah		1	2	1						4	
397	2b-3	Aişe Hatun bt. Abdurrahman Çavuş	*		2	1	*	*				6	
398	4a-1	Davud Bey b. Abdullah		1		1						2	
399	4b-1	Nesli Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
400	4b-2	Şakire Hatun bt. Abdullah	*		1							2	
401	5b-1	Hüseyin Çavuş b. Hasan Çavuş		2							1	3	
402	6a-2	Ayni Hatun									1	1	
403	6a-3	Ali b. Alemşah			1							1	
404	6b-1	El-Hac Hüseyin b. Şaban		2	1	2						5	
405	7a-2	Behruz Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
406	7b-1	Mustafa b. İbrahim		1		2						3	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
407	8a-3	Emine Hatun bt. El-Hac Ali	*		1		*					3	
408	9a-1	Mehmed Çelebi b. Mahmud		1		2						3	
409	9b-1	Mehmed b. Ahmed Bey									1	1	
410	9b-2	Mahi Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
411	10b-1	Zahide Hatun bt. Abdullah									2	2	
412	11a-3	Emine Hatun bt. Ahmed	*		1			*				3	
413	11b-1	Raziye Hatun bt. Abdullah	*			1						2	
414	13b-1	Halil Ağa b. Ez-Zevvaku's-Sultani		1	1	1						3	*
415	14b-2	Sena Efendi b. Murad		1	1	2						4	
416	16a-2	Hüsameddin Efendi b. Hasan		1	2	1						4	
417	19a-1	İbrahim Reis b. Mustafa		1						1	1	3	
418	19b-1	İbrahim Reis b. Mehmed		2	1	1						4	
419	21a-2	Fatıma bt. Abdullah	*								1	2	
420	21b-1	Şemsi Ruhsar bt. Abdullah	*			1					1	3	
421	23b-2	Hüsam Reis									2	2	
422	30b-1	Hasan Beşe b. Abdullah		1	2							3	
423	31b-2	Mehmed Beşe b. Hasan		1							1	2	
424	32b-1	El-Hac Haydar b. Abdullah		1		1						2	
425	34a-1	Mustafa Reis b. Abdullah			1	2						3	
426	35b-1	Rüstem Beşe b. Abdullah		1							1	2	
427	41b-1	Fatıma Hatun bt. El-Hac Mehmed	*		1		*	*				4	
428	44b-1	Hasan b. Abdullah		1							1	2	
429	45b-1	Rıdvan Reis b. Abdullah		1		2						3	
430	48b-1	Nasuh Beşe b. Abdullah									1	1	
431	50b-1	Hızır Beşe b. Abdullah		1							1	2	
432	51b-3	El-Hac Sefer b. Abdullah		1		1					1	3	
433	52b-1	Memi Paşa b. Abdülmennan		1	5	1						7	
434	57a-1	Fatıma Hatun bt. Abdülmennan	*								1	2	
435	58a-1	İbrahim Reis b. Habib		1	2	2						5	
436	1b-2	Mehmed Çelebi b. Abdurrahman							1	1		2	
437	2b-1	Mustafa Beşe		1							1	2	
438	5a-1	Osman Beşe b. Kasım		1	2							3	
439	6a-2	El-Hac Mustafa b. Süleyman		1		1					1	3	
440	7a-1	Mahmud Çelebi		1	1	3						5	
441	7b-1	Ahmed Çelebi		1	1	1						3	
442	8a-1	Mehmed Yazıcı b. Ramazan		1		1						2	
443	8b-1	Emine Hatun bt. Mustafa	*		1							2	
444	8b-2	Abdülbaki Çelebi b. Receb		1		1					3	5	
445	10a-1	Mehmed Çelebi b. Muhyiddin		1	2	2		*				6	
446	10b-2	Derviş b. Seydi							1			1	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
447	10a-2	Şükrullah Beşe b. El-Hac Yakub		1	3	3						7	
448	12b-2	Cihan b. Mustafa			1							1	
449	13a-1	Ahmed Beşe b. Baba Piri				1	*					2	
450	13a-2	Mehmed Efendi b. Hasan				2					1	3	
451	14b-1	Rabia Hatun bt. Hüseyin									2	2	
452	15a-1	Şükrullah Kapudan		1	2	1						4	
453	15b-1	Raziye Hatun bt. Abdullah									2	2	
454	16a-1	Fatıma Hatun bt. İbrahim	*			1		*	2			5	
455	16b-1	Mustafa b. Abdünnebi		1		2						3	
456	17b-1	Aişe Hatun bt. Kalender			1	1		*				3	
457	18a-2	Mehmed Kapudan b. Abdullah		1	1							2	
458	18b-1	Mehmed Beşe b. Resul		1							1	2	
459	18b-2	Mustafa Dede									1	1	
460	19a-1	Mehmed Çelebi b. Hüseyin			2	2		*				5	
461	19b-3	Belkıs Hatun bt. Ferhad	*		1	1						3	
462	20a-3	Ali Beşe b. Ahmed		1		1			1	1		4	
463	20b-1	Hüseyin Çelebi b. Hasan Efendi					*					1	
464	20b-3 (erkek)									1	1	
465	21a-1	Yasemin Hatun bt. Abdullah									1	1	
466	21a-3	Fatıma Hatun bt. Abdurrahman	*					*		2		4	
467	21b-1	Aişe Hatun bt. Abdullah	*					*	1			3	
468	21b-2	Emine bt. Mehmed	*			4		*				6	
469	22a-1	Ahmed Beşe		1							1	2	
470	22b-1	Rahime Hatun bt. Ali	*		1			*				3	
471	23a-1	Mehmed Bey b. Ali		1		2				1		4	
472	24a-1	Abdülkadir Çelebi b. İhsan Reis		1						1		2	
473	24a-2	Ümmühani bt. Mustafa Çelebi	*		1		*	*				4	
474	24b-1	Saime Hatun bt. El-Hac Mustafa	*		1	1		*				4	
475	25b-1	Hatice bt. Hasan	*					*				2	
476	26a-1	Mustafa Beşe b. Abdullah		1		3			1			5	
477	27b-2	Es-Seyyid İsa b. Es-Seyyid Veli		1								1	
478	28a-2	Himmat Beşe		2							1	3	
479	28b-1	Ömer Beşe b. Mustafa		1	4							5	*
480	29a-1	Belkıs Hatun bt. Abdullah									1	1	
481	30a-1	El-Hac Hasan Çelebi Bey			1			*				2	
482	31b-1	Neslihan Hatun	*					*		1		3	
483	32a-1	Es-Seyyid Mehmed		1							1	2	
484	34a-1	Receb b.Şaban		1	2	3		*				7	
485	34b-1	Davud b. Mehmed		1							1	2	
486	34b-2	Payidar bt. Abdullah									1	1	
487	35b-2	Halil Reis b. Abdullah		1	1	2						4	
488	36a-2	Siyavuş b. Abdullah		1							1	2	
489	36b-1	Hüseyin Çelebi b. Muharrem Efendi		1		1					2	4	
490	37a-1	Hümame bt. Abdullah									1	1	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
491	37b-1	Zahide bt. Nurullah Efendi	*					*		2		4	
492	37b-2	Musli Kapudan b. Hasan		3	4	1						8	
493	39a-1	Es-Seyyid Ahmed									1	1	
494	39b-1	İlyas Beşe b. Ahmed		1		1					1	3	
495	40a-2	Sefer Beşe b. Kara Hacı									1	1	
496	40b-2	Ahmed Ağa b. Mehmed Ağa		1	1	1		*				4	
497	42a-2	Derviş Bey b. Murad		1		1					1	3	
498	43b-2	Es-Seyyid Süleyman b. İbrahim		1	1	2						4	
499	46b-1	Mustafa Beşe b. Abdullah		1	2	1						4	
500	47b-1	Ümmühani bt. Mustafa	*		2	1		*				5	
501	48b-1	Ömer Efendi b. Mehmed		1		2		*				4	
502	50a-1	Fatıma bt. İsmail									2	2	
503	51a-1	Mehmed Bey El-Halebi		1								1	
504	51a-2	Aişe bt. Cafer	*		3	1		*				6	
505	52a-1	Es-Seyyid Ali b. İsmail		1	2							3	
506	54a-1	Kamer Hatun bt. Mahmud	*								1	2	
507	55a-1	Abdurrahman Çelebi b. Mehmed		1							1	2	
508	55b-1	Süleyman Paşa b. El-Hac Mehmed		1							1	2	
509	57a-1	İskender Beşe b. Abdullah		1	1	1						3	
510	58a-1	Havva Hatun bt. Mustafa Kapudan	*		1		*	*				4	
511	58b-1	Seyyid Ahmed Ağa		1	1	1		*				4	
512	60a-2	Mustafa Ağa b. Mahmud Efendi		2	2	3						7	
513	60b-1	İsmail Beşe b. Şaban		1	1			*				3	
514	61a-1	Mehmed Çelebi b. İbrahim						*			3	4	
515	61b-3	Hasan Bey b. Abdülmennan			1							1	
516	62b-2	İnayet Bey b. Ahmed		1	2							3	
517	64b-1	Es-Seyyid Abdülkerim b. Ali		1		2			3	2		8	
518	64b-3	Ahmed b. İsmail									1	1	
519	65a-1	Seyyid Ali Kapudan b. Nasuh		1	2							3	
520	65b-1	Hızır b. Abdullah		1						2		3	
521	66b-1	Mehmed Beşe b. El-Hac Ramazan		1	1	2						4	
522	67b-1	Fatıma bt. İsmail						*		2		3	
523	67b-2	Aişe Hatun bt. Resul	*			1			1	1		4	
524	68a-2	Ali Bey b. Abdullah		1							1	2	
525	68b-2	Hasan Bey b. Abdullah		2							1	3	
526	69b-2	El-Hac Piyale b. Abdullah		1	3							4	
527	70a-1	Mustafa Çelebi b. Can Ali Ağa		1							1	2	
528	70b-2	Ümmühani bt. Abdullah	*								1	2	
529	71a-1	Rıdvan Beşe b. Cafer			1							1	
530	72a-1	Sakine Hatun bt. Abdullah	*								1	2	
531	73a-2	Mehmed Efendi b. Ali		1	4	2						7	
532	73b-1	Rabia Hatun	*			2			1			4	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
533	74a-1	Mustafa Beşe b. Mehmed			1	2						3	
534	74a-3	Müstedam Bey b. Abdullah		1							1	2	
535	74b-1	Ahmed Beşe b. Hasan		1	1							2	
536	75a-1	Halil Bey b. İskender		1		2				1		4	
537	75b-1	İbrahim Çelebi b. El-Hac Fazlullah				1			1		1	3	
538	75b-2	Ramazan b. Yunus		1							1	2	
539	76b-2	Aişe bt. Yusuf	*		1							2	
540	78a-1	Emetullah Hatun bt. Eş-Şeyh Mehmed Efendi	*		1							2	
541	79a-1	İsmihan Hatun bt. Mehmed	*		1	1	*					4	
542	79a-3	Mehmed Bey									1	1	
543	79b-1	El-Hac Ahmed b. Hasan		1	1	2						4	
544	80a-1	Hüseyin		1	2	1						4	
545	81a-1	İsmail Çelebi b. Hüseyin		1				*		1		3	
546	81b-1	Ömer Beşe b. Osman		1	2	2						5	
547	82a-1	Sinan Beşe b. Abdullah		1	2	1						4	
548	82b-3	Ramazan Ağa b. Sefer				2		*			1	4	
549	83a-1	Hasan Beşe b. İbrahim		1							1	2	
550	83b-1	Cennet bt. Ahmed	*		1							2	
551	84a-1	Saime Hatun bt. Hızır	*			1			1		1	4	
552	85a-2	El-Hac Kaya b. Mustafa		2	1	1						4	*
553	86a-1	Kapıcı Hüseyin Beşe b. Abdullah		1	2							3	
554	88a-1	Fatıma bt. Ömer Çavuş	*						2	1		4	
555	3a-5	Yani v. Yorgi								1	1	2	
556	10b-1	Mustafa Ağa b. Yusuf		3	2	1						6	
557	12b-2	Yasef v. Musa		1		1			1	1		4	
558	21a-3	Zeynüddin				3						3	
559	21a-4	Kostanti v. Velaka				3						3	
560	30b-3	Mustafa b. Tazlı		1	2							3	
561	32a-3	Petroya			1	1						2	
562	36b-3	Mehmed b. Ali		1	2							3	
563	40a-1	Hüseyin b. Mehmed Beşe			3		*					4	
564	43b-2	Aleksandri			1	2						3	
565	80b-1	Hüseyin Efendi b. İslam		1	2							3	
566	46a-2	Yani v. Mavrodi		1	2							3	
567	55a-1	Saliha bt. Mehmed	*				*	*				3	
568	62b-2	Nikite			2							2	
569	63b-1	Yorgi v. İspilyoti			2	1						3	
570	66b-2	Nikite v. Dimitri							1			1	
571	67a-3	Abdülkadir Kapudan		1			*					2	
572	70a-1	Nikola v. Yani		1		2			1	1		5	
573	72a-4	Nikola v. Dimitri		1	2							3	
574	10a-1	Mahmud Çelebi b. Mehmed Efendi						*		1	1	3	
575	14b-4	Kamer Hatun bt. Abdullah	*			1						2	
576	17a-3	Bilal v. Dika							2			2	
577	23a-5	Ayşe Hatun bt. Halil	*					*	3			5	
578	31a-4	Hüseyin b. Abdullah		1	3							4	
579	35b-4	Yahya Çelebi b. Hasan		1	1			*				3	
580	36b-2	Kaya		1	1							2	
581	52a-1	Kerime Hatun bt. Ahmed	*			1		*				3	

S. No	Kayıt No	Muris'in İsmi	Eş Erkek	Eş Kadın	Oğul	Kız	Baba	Ana	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	Diğer Mirasçılar	YEKUN	Hamil
582	57a-1	Ayşe Hatun bt. Eş-Şeyh Yakub Efendi				1					3	4	
583	73a-4	Ummuhani Hatun bt. Es-Seyyid Ali Efendi	*					*		1		3	
584	83a-2	İmre v. Yani		1		2				2		5	
585	83b-3	Dimitri v. Kirko		1							1	2	
586	2b-2	Şaban Beşe		1		2						3	
587	17a-1	Hızır Beşe b. Mahmud						*				1	
588	17a-3	Ramazan Bey b. Ahmed						*	1			2	
589	19b-1	Üveys Bey b. Yusuf			2							2	
590	29a-4	Dimoka		1		1						2	
591	30a-2	Mustafa Efendi		2	2	1						5	
592	34b-1	Mustafa b. İbrahim		1					1			2	
593	36b-2	Rıdvan Efendi b. Abdi		1		2						3	
594	38a-1	Yusuf Kethüda		1							1	2	
595	40a-2	Nasuh Efendi		1		1						2	
596	49a-3	El-Hac Nezir		1	2							3	
597	49b-1	Mehmed		1		1						2	
598	56a-2	Hüseyin Beşe			1	1						2	

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akgündüz, Ahmet, **Şer'îye Sicilleri**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988

Aydın, Mehmet Akif, **İslam-Osmanlı Aile Hukuku**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985

Barkan, Ömer Lütfi, Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), **T.T.K. Belgeler Serisi**, T.T.K. Basımevi, C:3, S:5-6, Ankara, 1966, ss. 1-485

Bayındır, Abdülaziz, **İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)**, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1986

Cin, Halil, Akyılmaz, Gül, **Türk Hukuk Tarihi**, Konya: Sayram Yayınları, 2003

Duben, Alan, Cem Behar, **İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940**, Çeviren: Nuray Mert, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2014

Hanilçe, Murat, **1812-1813 (16 Numaralı) Tarihli Tokat Şer'îye Sicili**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1. Basım, 2013

Kınalızade Ali Efendi, **Devlet ve Aile Ahlakı**, İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2010

Kurt, Abdurrahman, **Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839- 1876)**, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013

Ortaylı, İlber, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devlet'inde Kadı**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994

Ortaylı, İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013

Özdeğer, Hüseyin, **1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, 1.Basım, 1988

Özdemir, Rifat, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,1986

Öztürk, Said, **Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo- Ekonomik tahlili)**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1995

Tabakoğlu, Ahmet, **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul: Dergah Yayınları, 2012

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 4. Basım, 2014

Sürelî Yayınlar

- Aktan, Hamza, İslam Aile Hukuku, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, 1992
- Atalar, Münir, ‘Şer’iye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe’, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.4, Ankara, 1976, s.303-328
- Aydın, Mehmet Akif, ‘Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü’, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, 1992
- Barkan, Ömer Lütfi, ‘Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi’, **Türkiyat Mecmuası**, X. , 1953, s.1-25
- Bozkurt, Fatih, ‘Yetimi Kolla, Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875)’, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:2, S:3, Ocak-2012, s.69-90
- Bozkurt, Fatih, ‘Bir Mali Gelir Kaynağı Olarak Varissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmal Mukataaları’, Kocaeli Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**(20), 2010/2, s.1-31
- Bozkurt, Fatih, ‘Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları’, **Tarih Dergisi**, C:2, S:54, İstanbul, 2012, s.91-120
- Demirel, Ömer, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, ‘Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı’, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2,1992
- Gedikli, Fethi, ‘Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri’, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.3, S.5, 2005, ss. 187-213
- Genç, Mehmet, ‘Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi’, **V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi**, Tebliğler (İstanbul, 21-25 Ağustos 1989), Ankara: TTK Yayınları, 1990, s.13-25
- Göyünç, Nejat, ‘Hane Deyimi Hakkında’, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S:32, 1979
- İbn-i Sina, ‘Aile Siyasetine Dair Risale (Er-Risale fi’s-Siyaseti’l-Menziliyye)’, Çeviren: Vecdi Akyüz, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:3, 1992

- İnalcık, Halil, '15. Asır Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları', İstanbul Üniversitesi, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C:15, S:1-4, ss. 187-199
- Jennings, Ronald C. , 'Urban Population In Anatolia In The Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum', **International Journal of Middle East Studies**, Vol:7, 1976, ss.21-57
- Karaman, Hayrettin, 'İslam'ın Getirdiği Aile Anlayışı', **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2, 1992
- Koyuncu Kaya, Miyase, 'Ermeni Esnafı Terekeleri: XVIII. Yüzyıl Sonu Bursa Örneği', **Tarihte Türkler ve Ermeniler**, C:V, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1. Basım, 2014, s.47-58
- Özdemir, Rifat, 'Tokat'da Ailenin Sosyo- Ekonomik Yapısı (1771- 1810)', **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986**, Ankara, 1987,s.81-144
- Özvar, Erol, 'Osmanlı Tarihini Dönemlendirme Meselesi ve Osmanlı Nasihat Literatürü', **Divan İlmî Araştırmalar**, C:2, S:7, 1999, s.135-151
- Tabakoğlu, Ahmet, 'Osmanlı Toplumunda Aile', **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C:2,1992
- Uğur, Yunus, 'Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya', **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C:1, S:1, 2003, s.305-344
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, 'Şer'i Mahkeme Sicilleri', **Ülkü Dergisi**, VII(29), 365-8, Temmuz 1935

Diğer Yayınlar

- Atar, Fahrettin, 'Kaza', **İslam Ansiklopedisi**, C:25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002
- Atar, Fahrettin, 'Kadı', **İslam Ansiklopedisi**, C:24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001
- Aydın, Mehmet Akif, 'Aile', **İslam Ansiklopedisi**, C:2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 1989
- Atar, Fahrettin, 'Mahkeme', **İslam Ansiklopedisi**, C:27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003
- Bostan, İdris, 'Kapudan Paşa', **İslam Ansiklopedisi**, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C:24, 2001,ss. 354-355
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 30. Baskı, 2013
- Döndüren, Hamdi, 'Ashabü'l Feraiz', **İslam Ansiklopedisi**, C:3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991
- Durukan, Hasan, 'İktisat Tarihi Bakımından Malatya'ya Ait 1068/1658 ve 1130/1717 Tarihli Şer'iyye Sicilleri', **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, SBE, 1998
- İpşirli, Mehmet, Çelebi, **İslam Ansiklopedisi**, C:8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993
- Köprülü, Orhan F. , 'Çavuş', **İslam Ansiklopedisi**, C:8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993
- Kur'an-ı Kerim Meali**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010
- Kuşu, Selma, Şer'iyye Sicillerine Göre H. 1065-1079/ M. 1655-1669 Tarihleri Arasında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi SBE, 2009
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları(M.E. B), C:1,1999
- Sümer, Faruk, 'Ağa', **İslam Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988

